

calënder ladin

i 9 + 8 0

Cun Raiffeisen söpert

**CASSA
RAIFFEISEN
DLA VAL BADIA**

calënder ladin

1980

*dè fora da Ert pur i Ladins
dla Val d'Badia y Marô*

NOSC PERE DLCIL, AL SIDES
SANTIFICHE TO İNOM, AL -
VËGNÈS TO RËGN, TÜA O-
RENTÉ SIDES FATA, SCIÖ-
CHE SÖ ALCIL, İNSCIÖ SÖLA
TERA. - DASSE İNCÖ NOSC
PAN DA VIGNIDÉ, PURDO-
NA A NOS NÜSC PIÇIA, SCIÖ-
CHE NOS PORDENUN A CHI
CHE S'À OFENDÜ, Y NO SE
MENÉ TLA TENTAZIUN, -
MO DELIBRESSE DAL MAL.
AMEN .

Stamparia PRESEL - Strada Castel Mareccio 3, Balsan - Tel. 41192

Les fotografies a curusc é de Giuvani Pescoller

1980

E n ann bisestil cun 366 dis.

L'aisciüda mët man ai 20. de merz, ales 12 y 10 minüè. Listé mët man ai 21. de yügn. ales 6 y 47 minüè. L'altonn mët man ai 22. de setember, ales 22 y 9 minüè. L'invêr mët mann ai 21. de dezember ales 17 y 56 minüè.

Festes de prezet pur la Dlijia y l' Stato talian é: dötes les domënie d'ann, Nanü, Santa Maria dal Ciüf, Gnisant, l'Imaculata y Nadé.

L'Assënza o Palsacrusc, les Antlès vëgn zelebrates la domënia dô y S. Guanìa la domënia plü daimprò ai 6. de iener.

Capiun é ai 20. de forà – Pasca ai 6. d'auri- l'Assënza ai 15. de mà – Pasca de mà ai 25. de mà – les Antlès ai 5. de yügn – SS. Cör de Gejù ai 25 de yügn – la prüma domënia d'Advënt ai 30. de novëmber.

— — —

La scûrëza totala dl sorëdl ai 16. de forà y la scûrëza parziala dl sorëdl ai 10. d'agost n'é chilò da nos nia da udëi.

L' reghënt dl'ann é l'Iupiter. A mesafora mosürel 142,700 km. y la tera ess lerch laite 1300 iadi. N dé söl Iupiter döra mà 9 ores, 55 minüè y 30 secunc. Da rodé n iade incér l' sorëdl ia mëtel 12 agn.

Iener - Jenè

1 Mertesc

2 Mercui

3 Jöbia

4 Vëndres

5 Sabeda

6 DOMËNIA

7 Lönesc

8 Mertesc

9 Mercui

10 Jöbia

11 Vëndres

12 Sabeda

13 DOMËNIA

14 Lönesc

15 Martesc

16 Mercui

17 Jöbia

18 Vëndres

19 Sabeda

20 DOMËNIA

21 Lönesc

22 Mertesc

23 Mercui

24 Jöbia

25 Vëndres

26 Sabeda

27 DOMËNIA

28 Lönesc

29 Mertesc

30 Mercui

31 Jöbia

SOLENITÉ de S. Maria, Uma de Di

Basilio I Gran, Gregöre, Dietmar

Genofefa, Hermine, Odilo

Angela, Angelica, Rigobert

Emilia, Emiliana, Telesfor

SOLENITÉ de S. Guania, 3 Resc, Pia

Valentin da Maran, Reinold, Knud

Severino, Erhard, Gudula

Iulian, Eberhard, Basiliss, Adrian

Gregöre X., Paul d'Egitò, Wilhelm

Igino, Paul d'Aquil, Werner

Ernesto, Hilda, Stefania

FESTA dal Bato dl Signur, Ilario

Felize da Nola, Egelmar, Reiner

Romedio, Paul eremit, Maoro

Marzelino I., Honorat, Elrich

Antone dai Tiers, Camelbert

Prisca, Regina, Ulfried

Mario, Faustina

2.a dl'ann, Fabian Bostian

Agnese, Meinrad, Epifanio

Vinzenz, Gaudenzio, Teodoline

Emerenziana, Ildefons, Hartmut

Franzësch de Sales, Eberhard

Converjiun de S. Paul, Wolfrau

Timoteo Tito, Paola da Betlem

3.a dl'ann, Angela Merici, Iulian

Tomësc d'Acuin, Carlo I' Gran

Ojöp Frenademetz, Valire, Gergard

Martina, Iazinta, Serena, Dienth.

Jan Bosco, Ludwiga, Eusebio

Iener - Jenè

Te chisc articli che acumpagnëia i mëisc dl'ann ti calënder ladin, uressi n iade n pü confrunté la vita dla jënt da dan carant'agn cun la vita dal dé da incö chilò te nostra valada ladina. Laprò ne vëgnel sambëgn nia tut ca düc i aspec dla vita, mo valgùgn.

I arati che al sides dërt, che la jënt dal-dédaincö sàis impü, sciöche an viô plü dadî, spo él vignun instëss che pô cunscidré, sce al ê plü bel da vire laota o sëgn.

Les sajuns é pu mâ les medemes aldédaincö sciöche dan 40 o 50 o cënt agn.

Chël ân urü osservé chisc ultimi agn, che les aisciüdes é plülere frëides y cürtes in cunfrunt a plü dadî, mo che l'altoun de chisc ultimi agn é deventé plü bel y plü lunch. Ci che é de vëi pro chësta osservaziun, ne sái nia.

Jené é bëgn dagnora sté l' mëis ch'an pô veramënter di, ch'al é ti plëgn dl'invêr. Nüsc païsc é curis da gran néis sön insom incina jö da pè. Jené é dessigü ince l' mëis plü frëit dl'ann. Da doman él i cristai frëic dla nëi, che glizernëia tl

pröm luminûs dl dé y sot i cialzà gracia la nëi a vigni vare che an fej. An é pa bëgn sforzà da se visfì ite ci ch'an pô. I dis é cùrc, surëdl él püch y la sëra vëgn adora. Al é pa ince ciases tla valada, olà che an ne vëiga döt invêr degun surëdl. Ince chi mëss pu mâ la tignì fora.

De jené jô plü dadî nostra jënt a lëgna te chi bosc y a fëgn sö pur munt. Chël é pa bëgn gunót n rî laur y ince dér prigurûs. Dis denant messân jî a fa tru y spo metôl magari man da gunfedé y an pudô se l' fa da nü. Döt dlacià ruvân a ciasa, tan che i calzuns stô in pè dal blot dlacià ch'ai ê. Mo spo ciasfan pa bëgn na buna marëna o na buna cëna y an é cunteñ de palsé y s'un sté te stüa buna ciilda.

Aldédaincö n'an nia plü bria da fa chi laurs, ciudi che ai vëgn bele fac da d'altoun. An à pö strades feter dlunch y tractors. Aldédaincö é de jené nüsc prà plëgns de jënt, plü furesti che jënt da chilò, y düc soi schî, che s'la gode y s'la lascia savëi bel. L' gran laur pur nostra jënt él de jené aldédaincö te chi hotels y te chères ustaries y dlunch, olà ch'ai à fu resti.

Forà

1	Vëndres	Brighita, Sigbert
2	Sabeda	FESTA dla PREJENTAZIUN de Gejù
3	DOMËNIA	4.a dl'ann, Blaje, Ansgar, Oscar
4	Lönesc	Veronica, Ioanna, Andrea Cors.
5	Mertesc	Ingenuin, Albuin, Agata, Adlhein
6	Mercui	Paul Miki, Dorotea, Reinhild
7	Jöbia	Richard, Ava, Coleta, Lubian
8	Vëndres	Iarone Emil., Gisela, Milada
9	Sabeda	Apollonia, Lambert, Gottscalch
10	DOMËNIA	5.a dl'ann, Scolastica, Eilhelm
11	Lönesc	S. Maria da Lourdes, Dietwertm
12	Mertesc	Gregöre, Reginald, Helmwart
13	Mercui	Herlinde, Ecchehard, Gilda
14	Jöbia	Zirillo y Metodio, Valentin
15	Vëndres	Sigfrid, Sigurt, Drutmar, Kurt
16	Sabeda	Iuliana, Filippa, Faustin, Iovita
17	DOMËNIA	6.a dl'ann, I fundaturs
18	Lönesc	Scomun, Costanzia, B. Angelico
19	Mertesc	Irmgard, Conrad da Piac., Hadwig
20	Mercui	CAPIUN, Eleuterio, Amata
21	Jöbia	Pire Damiani, Gherman da Trier.
22	Vëndres	Catedra de S. Pire, Margarita
23	Sabeda	Policarp, Otto, Romana
24	DOMËNIA	1.a de CARSÈMA, Edelbert, Ida
25	Lönesc	Walburga, Adeltrud
26	Mertesc	Alexander, Dionijio
27	Mercui	Gabriele, Leander
28	Jöbia	Silvana, Romana
29	Vëndres	Oswald de York

Forà

Sc'i un scrit pur l' mëis de jené che nüsc prà é plegns de jënt che va coi schî, spo vël chësc ciámó cotan de plü pur l' mëis de forà, olà che la gran sajun da d'invêr é tl plü bel.

Al é bëgn dërt che nosta jënt dava-gna tröp coi furesti y che nosta jënt à da laur assà. Döt cant chësc é dërt y da i cunsentì; mo can che la spunga é pa plëna d'ega, spo ne cöiera pa plü sö ega, mo ara é mâ plü de pëis. Sce un mangia plü co ci che l' magun soporta, spo ne fejel pa plü bëgn al corp, mo mâ plü mal. Sce un tocia tla boçia plü bucuns co ch'al n'en à lerch, spo n'é l'nia plü bun da stlüje la boçia. Al é bëgn da i cun-sentì les richëzes a jënt, sce ai sà da s'les aministré, mo tan gunòt ne sai nia da s'les aministré y ciámó plü gunòt vares a dann di atri. Valgûgn n'en paia dagnora sura y la maiù pert chi che ne sà nia y n'é nia bugn da se defène.

Valgunes de beles munts te nosta valada à veramënter purdù l' predicat de "munts"; al é deventé fabrichs de scioldi pur püc. Al é na vertura frada, sc'an dij che an i dà laur a jënt, ciudi che cun dé laur a chisc i tolun gunòt l' funz y l' grund a d'atri, ci che é fetor dagnora na gran iniüstizia. Sëgn fossel ora da lascé de mëte sö liftè y pilastri y cordes. I n'un bele de massa! Dér dessigü! Al n'é pa bëgn valgûgn che n'é nia bugn de udëi ite, che ai se maza la sapa te sü pîsc. Chësc ne dij pa gnanca tan nosta jënt, mo ciámó de plü i furesti instësc. "Mantignide osta bela natöra", diji, "cina ch'i l'ëis y no la ruvinedel?". Chësc aldun mefo bëgn da düc i furesti ch'an baia impara.

Dlunch fora pur l' monn vëgnel al-dédaincö metü sö comisciuns pur salva-guardé la natüra. Ciudi mëssun pa fa val' de té aldédaincö? Uns purdù l' séntimënt ala natüra y al bel che ara se dà? Uruns veramënter s'intossié nosc instësc?

Tan tröc n'éle che n'à nia la possibi-lité de se fa sö na ciasa pur la familia, tan gunòt i vëgnel tut l' plü bel grund al paür pur frabichè, y da l'atra pert él tan de gran ciases ötes y tan de hotels, che é sis y plü mëisc al'ann stlüc! Ne cundüsc nia düt chësc ala destruziun de nos instësc? Ne sunse nia nos instësc la colpa, sc'al vëgn n bel dé valgûgn fu-resti, ch'i un cherdé adalerch, a se tò döt cant?

De forà él ince la maiù pert Carnescé y dles usanzes da Carnescé él bele gnü scrit n n'ater iade.

Ci gnôl pa plü dadî y in pert ciámó aldédaincö lauré tl mëis de forà. An fajô sö la legna che an â mené da d' altonn o tl prüm invêr y gnô bel arcunciada a pira, che ara pôis seèc sciöch'al toca. Plü capazi è plü dadî chi che â i plü bì tapi da sfene. Aldédaincö vëgnel plü sparagné lëgna, mo purchël adorunse de plü örë y sc'an scialdâ mâ la stüa y magari ciámó l' stangode, vëgnel sëgn scialdë döta la ciasa.

Ci che an udô dér plü dadî, è les ro-des da firé te chères stües y dô che an â dit la corona da sëra, gnôl firé cina ch'an jô a durmì. I eï ziplâ tratan, o fajô dermenes o ciántâ o cartâ o liô fora dla pratiga. Aldédaincö ti ciarun ala tele-vijiu y ala fin ne sàm mefo impò ne nia.

Merz

1	Sabeda	Albino, Albina, Roger, Suitwert
2	DOMËNIA	2. de CARSEMÀ, Carlo, Agnese
3	Lönesc	Cunigonda, Friedrich
4	Mertesc	Casimir, Luzia, Rupert
5	Mercui	Oliva (Olla), Dietmar
6	Jöbia	Fridolin, Metilde, Nicoleta
7	Vëndres	Perpetua y Felizita, Volcherm
8	Sabeda	Jan de Dì, Cataldo
9	DOMËNIA	3.a de CARSEMÀ, Franzisca
10	Lönesc	I 40 martiri, Gustav, Milio
11	Mertesc	Terejina Redi, (Rosina)
12	Mercui	Max, Beatrice
13	Jöbia	Paolina, Rosina, Patrizia
14	Vëndres	Metilde reg., Eva
15	Sabeda	Clemens, Maria, Loise de M.
16	DOMËNIA	4.a de CARSEMÀ, Heribert
17	Lönesc	Patrizio, Diemut, Gertrud
18	Mertesc	Zirillo da Ger., Eduard
19	MERCUI	GRAN FESTA DE S. OJÖP
20	Jöbia	Wolfram, Gisbert, Claudia
21	Vëndres	Cristian da Köln
22	Sabeda	Lea, Elco (Elmar), Linda
23	DOMËNIA	5.a de CARSEMÀ, Turibio
24	Lönesc	Adlmar, Flavio
25	Mertesc	SOL. ANUNZIAZIUN di SIGNUR
26	Mercui	Liudger, Emanuele
27	Jöbia	Frowin, Hiamo
28	Vëndres	Guntram, Teodora, Gundlinde
29	Sabeda	Helmut, Ludolf, Longino,
30	DOMËNIA	DLA PSCIUN, d' ORÌ
31	Lönesc	Guido, Benjamin, Cornelia

Merz

De merz udunse bele l' sorëdl che va vigni dé plü alalt. I dis vëgn propi da cunësce vigni dé plü lunç y l' sorëdl plü sterch. Jö ales basses s'un va la nëi pur dassënn, mo sö alalt vëigun ciampò fu- resti che va coi schî, mo plüle stai a sorëdl pur deventé bì rosc tl müs, ch'ai pôis mostré ala jënt dla cité, can che ai va a ciasa, ch'ai é stà sön munt.

Cina Pasca düra pa bëgn düt chësc rummel di furesti, mo spo vara snel jö- pert y düc é indô cuntënc, ince i usfis instësc, che é ince stanç cun chë traina dé y nöt. Al vëgn stlüt hotels, pensiuns y ustaries pur mëte man indô a romené y durturé sö düt ci che tloc y ci che é gnu ruviné. Tröc tira jö düt cant y fej

indô sö da nü o fej purmez val' da nü. Insciö vëgni lëdi dales cûtes! Chëstes pa- rores pôn pa bëgn aldi tröc iadi.

I sun pö tl secul dl consum y i scioli- di mëss rodé. An mëss consumé y indô fa da nü. Fa y desfa y döt n lauré.

Tla bassa Val Badia vëigun de merz bele i paurs te chi ciamp, che mëna cultöra y spann cultöra, y sce l' temp é ala- dô, i vëigun ince bele runcian te chi ciamp. Spo él ince ciamó lëgna da fa sö, da durturé chësc y chël ater pro la ciasa o pro la majun o pro les massaries de ciasa o de majun; y l' mëis de merz pasa pa tan snel, che an ne se anadà pa gnanca dër ne. Düc é cuntënc che al vëgn indô l'aisciüda. Jogn y vedli à plü ion l' cialt y l' sorëdl.

Auri

1	MERTESC SANT	Irene, Hugo
2	MERCUI SANT	Franz de Paola
3	JÖBIA SANTA	Richard, Maria d'Eg.
4	VENDRES SANC	Isidoro, Ezio
5	SABEDA SANTA	Vinzenz Ferr., Iuliana

6 DOMÈNIA

7 LÖNESC

8	Mertesc	Walter, Beata
9	Mercui	Waltraud, Casilda, M. Cleofa
10	Jöbia	Ezechiel, Engelbert
11	Vändres	Stanislao, Gemma Galgani
12	Sabeda	Zeno, Herta, Iulio I

13 DOMÈNIA

14	Lönesc	Valerian, Lidwina, Ernestina
15	Mertesc	Huna, Nidgar
16	Mercui	Benedeto Labre, Bernardette
17	Jöbia	Rudolf, Eberhard
18	Vändres	Apollonio, Agia
19	Sabeda	Ciascian y Vigile

20 DOMÈNIA

21	Lönesc	Anselmo, Conrad da Parz.
22	Mertesc	Soter, Caio, Wolfhelm
23	Mercui	Iorz, Adalbert
24	Jöbia	Fidelis, Wilfrid, Egbert

25 Vändres

26 Sabeda

27 DOMÈNIA

28	Lönesc	Pire Chanel, Germano
29	Mertesc	Catarina da Siena, Roswita
30	Mercui	Pio V, Gherino Rosamunda

SOLENITÈ DLA RESURREZIUN

de Pasca, Jan Bat. d. I. Salle

Walter, Beata
Waltraud, Casilda, M. Cleofa

Ezechiel, Engelbert
Stanislao, Gemma Galgani
Zeno, Herta, Iulio I

BLANCIA, 2.a de Pasca, Ida

Valerian, Lidwina, Ernestina
Huna, Nidgar
Benedeto Labre, Bernardette
Rudolf, Eberhard
Apollonio, Agia
Ciascian y Vigile

3.a de Pasca, Odette

Anselmo, Conrad da Parz.
Soter, Caio, Wolfhelm
Iorz, Adalbert
Fidelis, Wilfrid, Egbert

Merch ev., Erwin, Franca

Cleto, Consuelo

4.a de Pasca, Pire Canisio

Pire Chanel, Germano
Catarina da Siena, Roswita
Pio V, Gherino Rosamunda

Auri

D'aurì junse bele dassënn cuntra l'isté y la buna sajun. La nái s'un tira tres plü alalt. Jö ales basses udunse bele les vidunderes, che jora incérch. L'ann passé y ince dantann pudôn udéi les prümes vidunders bele ai 26 de merz. Can che an vëiga les prömes vidunderes, sál bele da d'isté y jänt vedla spezialmënter á indô speranza de la trà n pez.

Sce Pasca é adora, vëgnel ince adora l'aisciüda. Insciö dijòn plü dadí y al sára pa bëgn ince vëi, ciudi che al é n proverb tut da l'esperienza. Mo les aisciüdes chilò da nos ne vél pa mai cis tröp, spezialmënter chisc ultimi agn nia.

Furesti n'él plü tröc da udéi sëgn d' aurì y purchël él i muradùs, i manuai y düc i atrì artejagn che à les man plënes da fa. Düc chi che ô lauré, ciasfa da laur assà. Lignan val demez y lignan vëgnel adalerch, saurun y giara vëgnel cundüt adalerch y s'un val demez, ci che chi gran auti purdüj. N té trausamënt de ma-

terial, sciöch'al é aldédaincö, n'án ciámó mai udü.

I paurs mët pa bëgn ince man pur dassënn a lauré tles campagnes. Al manco é mefo gnü l' laur ti ciamp, ciudi che al ne vëgn nia plü metü tan de blaa. La farina ciafun da cumpré y gnanca cêra ne y l' laur ti ciamp é n gran laur y la jänt a lauré da paur fala ince. Al pê che düc davagne altró de plü. Mo impò él pa begn ciámó païsc tla valada, olà ch'ai à pa impò ciámó cotan de ciamp, sciöche Lungiarü, La Plì de Marô y ince La Val y in pert ince ciámó chi da Jù. Interessant él mâ, che lauré da paur n'ón nia plü cis, mo l' pan da paur, i gnoch da zigher, i cajenci, les tutres y les atres spëises da paur ô düc. A chi dai "sciori", can che ai é magonà ite dassënn, i va ciámó la spëisa da paur. Ara é pa bëgn buna y ince cotan plü sana fossera.

Te chi prà él d'aurì da romené y al vëgn pa bëgn ince metü man da aré.

Vigni mëis à mefo da i dé laur assà a düc.

Mà

1	Jöbia	Ojöp Laurent, Arnold
2	Vëndres	Atanasio, Mafelda, Wigberta
3	Sabeda	Filipo y Iaco ap., Alexand.
4	DOMËNIA	5.a de Pasca, Florian
5	Lönesc	Godehard, Angelus, Iutta
6	Mertes	Marcuard, Antonia
7	Mercui	Helga, Gisela, Notcher
8	Jöbia	Evodia, Iduberga (Ida)
9	Vëndres	Volcmar, Adalgar, Beato
10	Sabeda	Epimaco, Gordian
11	DOMËNIA	6.a de Pasca, "dles Crusc"
12	Lönesc	Nereo, Achile, Pancrazio
13	Mertes	Servazio, Imelda
14	Mercui	Matia ap., Bonifazio
15	Jöbia	Isidoro: paur, Sofia
16	Vëndres	Jan da Nepomuch, Ubald
17	Sabeda	Pascal Baylon, Melidia
18	DOMËNIA	SOLENITE d'ASSÈNZA
19	Lönesc	Zelestin V., Ivo, Kuno
20	Mertesc	Bernardin, Frida, Valeria
21	Mercui	Hermann Josef
22	Jöbia	Iulia, Renate, Rita
23	Vëndres	Jan de Rossi, Wigbert
24	Sabeda	S. Maria d'aiüt, Ester
25	DOMËNIA	SOLENITÉ de PASCA DE MÀ
26	Lönesc	Filipo Neri, Marianna
27	Mertesc	Agostin da Cant., Bruno
28	Mercui	Gherman, Lanfranco
29	Jöbia	Maximilian, Irmutrud
30	Vëndres	Ioanna d'Arc, Ferdinand
31	Sabeda	Vijitaziun de S. Maria

Mà

Mà é mfo impò l' plü bel mëis dl'ann. La natöra é tl plü bel fluri. Dlunch vëigun flus y la nëi s'un tira tres plü alalt. Sö pur munt n'él pa bëgn ciamicò amaca, mo plan, plan mëtel ince man da gnì da taç, impröma pici y spo tres plü gragn. Tles vals va l' frabiché inant zënza pauza y an mëss pa se spazé tres de plü dea che i furesti mët pa prësc indô man da gnì y spo ôl pa dët ester a post.

I paurs mët a post i ciamp y i prà. Al é sambëgn ince la dërta sajun da mëte i soni. Na pert i mët pa bëgn ince bele d'aurì, mo spo ési pa bëgn ciamicò dër al prigo, dea che can che ai spizura, vë-

gni pa gonót burjà ia dales brojes y spo n'ai mefo plü la dërta da garaté.

Gran prescia à pa bëgn ince les patrunes da senté fora te chi urç, che an àis da tó ca val' d'isté. La maiù pert à pa bëgn ince bele sapé l'urt d'aurì, cis aldédaincö, olâche an à l' nylon da stopé jö les coles; te tan de postè vëigun bele de merz de té coles stopades jö.

De mà él gunót tröpes festes de dlisia y purchël n'é i dis da laur nia tan tröc.

De mà vëigun ince bele jënt che va a bosch a arjigné la lëgna da scialdé pur l'invêr o a fa tàies.

Ince sce i dis é lunç, l' tëmp va im-pò tan snel, che an n'é gnanca bugn a i jì dô.

Jügn

1 DOMÈNIA

- 2 Lönesc
- 3 Martesc
- 4 Mercui
- 5 Jöbia
- 6 Vändres
- 7 Sabeda

8 DOMÈNIA

- 9 Lönesc
- 10 Mertesc
- 11 Mercui
- 12 Jöbia
- 13 Vändres
- 14 Sabeda

15 DOMÈNIA

- 16 Lönesc
- 17 Mertesc
- 18 Mercui
- 19 Jöbia
- 20 Vändres
- 21 Sabeda

22 DOMÈNIA

- 23 Lönesc
- 24 Mertesc
- 25 Mercui
- 26 Jöbia
- 27 Vändres
- 28 Sabeda

29 DOMÈNIA

- 30 Lönesc

SOLENITÉ SS. TRINITÉ

- Marzelino, Erasmo, Armin
- Carlo Lwanga
- Franzl C., Crista
- Bonifazio, Fulger
- Norbert, Bertrand
- Robert, Dietger, Eugenia

SOLENITÉ DLES ANTLÈS

- Efraem, Felizian, Primo
- Heinrich da Balsan
- Barbara, Rimbert, Adelheid
- Liun III., Basilidis
- Antone de Pad., Rembert
- Cör de S. Maria, Degna

FESTA dI' CÖR DE GEJU

- Benno, Gherino, Luitgard
- Adolf, Eufemia
- Merch, Marzelino, Marina
- Gervasio y Protasio
- Adalbert, Florentina
- Luje, Alban, Rudolf

12.a dI'ann, Paulin

- Edeltraud, Galliano
- Jan Batista, Teodulf
- Eleonora, Dorotea, Wilh.
- Vegile, Jan y Paul
- Emma da Gurch, Zirillo
- Ireneo, Ada

SOLEN. SS. PIRE Y PAUL

- Otto imp. , Erentrud

Jügn

La campagna uress mefo avëi bun cialt sëgn de jügn pur garaté. I paurs dij ince inscio: "Te chinesc dé erba assà y te na nöt nëi assà". Sce l' jügn é bun cialt, spo pôl ciámó gní erba assà, ince sce i atri mëisc é stà frëic y à intardivé. Chi dales ès à ince ion bel têmp y bun cialt de jügn, spo ciafi mîl assá, pêle.

I laurs tles campagnes é pa bëgn ruvà sëgn de jügn. Al é pa mefo da sërtlé y da serié te chi ciamp. I capuc vëgn pa bëgn la maiù pert impormó metüs les ultimes edemes de mà o i pröms dis de jügn.

De jügn va i paurs sö pur munt a romené y te chi bosc a fa legna pur l' invér. De jügn él ince val' marcé da val' pert y a marcé mëssun sambëgn jì, ince sce an n'à pa zënza nia da fa, co jì al'ustaria a se mangé na buna marëna da cér.

De jügn vân spo ince a munt coi tiers, impröma cun les bisces y spo coi gragn tiers y sce les mutns é dër alalt, sciöche Sennes, Fosses, Fanes, Pöz, Gardenacia, spo ince impormó de iuli. Al stà pa bëgn ince al'erba, datrai él bele adora erba assà, datrai indô no. Mo i faméis n'aspe-

ta pa l'ora, che ai pôis indô fa l' poch y jì a munt.

De jügn él spo ince indô i hotels, i garni, les pensiuns, i bars y les ustaries che se dôur, ciudi che al mët bele indô man da gnì i furesti. Les scores se rüva, i studënc vëgn a ciasa y l' personal pur i furesti va indô a survi.

De jügn é l' surëdl sönsom, mo ara ne döra pa plü dî, che al mët indô man da jì jöpert. Sciöche ara é mefo cun dôt cant, ince cun nostra vita. An nasc, crësc tres plü gragn y plü stersc, cina che an é madüs y spo vara indô jöpert pur i lascé lerch a val' dater y a d'atri.

De jügn él pa bëgn ince bele l' têmp da d'isté che se lascia adintëne cun sü têmporài y cun de dërtes dramades de plöies y l' tonn che gracia da na pert a l'atra. Sc'al tona dan la s. Crusc, spo vëgnel ciámó l'invér, dijò chi da zacan y scenó é l'isté danman. La s. Crusc é ai pröms de mà. A mez mà él i sanç dla dlacia (Eismänner), che porta gonót de dërtes brojes. Val' de té él incer sant' Antone dejügn. Ince ailò n'esun nia ciámó sigüsc dales brojes. Chësc sà i paurs y purchël se tëmi pur i soni, pur les faus y pur les arbëies, ciudi che chëstes sorts de plantes é plü zities.

Messé - Iuli

1	Mertesc	Dietrich, Ester
2	Mercui	Martiniano
3	Jöbia	Tomêsc ap.
4	Vëndres	Ulrich, Berta, Elisab.
5	Sabeda	Antone Maria Zaccaria
6	DOMËNIA	14.a d'ann, Maria Gor.
7	Lönesc	Willibald, Edelburg
8	Mertesc	Chilian, Edgar (Edda)
9	Mercui	Veronica Giul., Sgilolf
10	Jöbia	Knud, Erich, Olaf, Amalia
11	Vëndres	Benedict, Rachele, Olga
12	Sabeda	Hermagora, Fortunat, Jan
13	DOMËNIA	15.a d'ann, Heinrich II.
14	Lönesc	Camillo de Lellis, Roland
15	Mertesc	Bonaventura, Egino (Egon)
16	Mercui	Maria dl Carmelo, Carmela
17	Jöbia	Alejio, Marina, Donata
18	Vëndres	Federico, Arnulf, Donata
19	Sabeda	Bertold, Iusta, Rufina
20	DOMËNIA	16.a d'ann, Margarita
21	Lönesc	Laurënz da Brind., Daniel
22	Mertesc	Maria Madal., Verena
23	Mercui	Brighta, Apollinare
24	Jöbia	Cristoforo, Cristina
25	Vëndres	Iaco ap., Tea de Graz
26	Sabeda	Iachin y Anna, Glorioja
27	DOMËNIA	17.a d'ann, Lucano
28	Lönesc	Innozenz I., Benno, Vitorio
29	Mertesc	Marta, Luzilla, Flora
30	Mercui	Pire Cris., Faustin, Inge
31	Jöbia	Nazio da Loy., Everard

Messé - Iuli

L'isté à metü man sciöch'al toca, col cialt y nanter ite de dërtes plöies. I dis é lunc y döta nosta jënt à da laur mâ bel assà.

Nüsc paurs vëigun sëgn da doman adora cïna da sëra tert fora pur chi prà, plü dadî cun la falc y sëgn cun la majinn da sié. Da S. Martin jö y dala Plì de Marô fora àn pa begn ince bele metü man da sié incér S. Jan ia, mo al n'é mefo ciámó chë büsia y gunót él l'ultima edema de jügn ince bur tëmp y spo lasciun mefo ester cïna de iuli, olà che an mëss pu mâ ciaré de fa inant, sce an ô ince n iade ruvé. Damisdé sié y oje, domisdé restelé, chësta é sëgn de iuli la regula pur l' paur. Datrai töchera pa propi ince da restelé la domënia, cis sce l' tëmp sceca ia pur l'edema. Ion ne laóron pa la domënia, mo scàra räss ester, spo ne jöll pa nia.

Mâ püç iadi me recordi iö, che un o l'ater, che n'â nia tröp da sié, â ruvé da sié l' fëgn dan S. Pire.

Sc'al é ince tla bassa Val Badia l'aisciüda che vëgn plü adora, can che ara vëgn da sié, spo é pu mâ feter düc anfat. Na desfarënya tles sajuns nanter la bassa y l'alta Val Badia cunësciun mefo da d'ai-

sciüda y d'altonn. D'isté y d'invêr sunse pu mâ feter düc anfat. Magari pôn bëgn dì che na plöia d'isté desfrëida fora plü snel sö al'alt che jö ales basses. Apëna che l' paur à spo ruvé da sié l' fëgn, spo pocheniéiel pa bëgn atira les massaries pur jì a munt y i ultimi dl mëis i vëigun pa bëgn düc sö pur munt chi che va ciámó a munt. Al nen n'é nia plü tröc che va a sié sö pur munt. Al vëgn dit che al ne paia nia plü fora da sié sö pur munt. Mo chilò fossel pa bëgn ince ciámó tröp da dì y da scri. Al è pa bëgn tan sciode che al ne vëgn nia plü cis sié da munt sö. Al n'é pa chësc nia mâ n dann pur i paurs y pur i prà, mo ince pur l' turism. Cun la natüra adöm mëss mefo ince jì la cultura, spo dál ca val' de dërt y scenó él pur trames les perts n dann, che se lascia adintëne dër dessigü adora o tert. Sön chi bì prà da munt nia sià crëscel mefo spo ciámó brüsces y lëscia y trognores che copa jö la bela flù y al vëgn tres de plü bisches y sorüces y chisc tiers tol tan sö de numer che al n'é gnanca plü bel da rodé fora pur munt. Dea che la lëscia y les brüsces i stopa chisc tiers, ési sanbëgn ince plü sigusc dai valtûs, dales firadësses y dai variöi y ince chisc vëgn tres almanco, dea ch'ai n'à nia plü tan da vire, sciöche ai â denant.

Agost

- 1 Vëndres
 2 Sabeda
3 DOMËNIA
 4 Lönesc
 5 Mertesc
 6 Mercui
 7 Jöbia
 8 Vëndres
 9 Sabeda
10 DOMËNIA
 11 Lönesc
 12 Mertesc
 13 Mercui
 14 Jöbia
15 Vëndres
 16 Sabeda
17 DOMËNIA
 18 Lönesc
 19 Mertesc
 20 Mercui
 21 Jöbia
 22 Vëndres
 23 Sabeda
24 DOMËNIA
 25 Lönesc
 26 Mertesc
 27 Mercui
 28 Jöbia
 29 Vëndres
 30 Sabeda
31 DOMËNIA

- Alfonjo Maria, Pire Faber
 Eusebio
18.a d'ann FORZIUNCOLA
 Jan Maria d'Ars, Rainer
 S. Maria dla Nei, Oswald
 Trasfig. dl Signur, Gilbert
 Sisto II., Afra, Caietan
 Domëne, Ziriach
 Roman, Altmann
19.a d'ann, Laurënz
 Clara, Filomena, Susanna
 Hilaria, Hercolana
 Ciascian, Jan Berchmanns
 Maximilian Kolbe, Meinhard
SOLENITE S. MARIA dal CIÜF
 Stefo d'Ung., Rocco, Alfred
20.a d'ann, Iazinto, Guda
 Elena, Claudia
 Jan Eudes, Sebald, Sigbert
 Bernhard, Samuel, Hugo
 Pio X., Balduin
 Maria Regina, Aurelia
 Rosa da Lima, Richilde
21.a d'ann, Berto ap.
 Senese, Ludwig IX., Ojöp
 Margarita da Faenza
 Monica, Gebhard
 Agostin, Elmar, Adelina
 Jan. Bat., Sabina, Teodora
 Heribert, Amadio, Ingeberg
22.a d'ann, Raimund, Paolin

Agost

Oh, d'agost cunesciun pa bele tröp ai dis, ch'ai vëgn plü cörç, cis dô Santa Maria dal Ciüf. Dô san Berto dijun bele, che i néi n'à nia plü famëi y chël ô dì che l' tëmp ne va nia plü dô les regules dl tëmp, sciöche an ê ausà de osservé tl mëis de jügn y de iuli, mo impò ciarun sö al cil, can che l' tëmp sta dî alalungia sólo süa.

Sanbëgn che nosta jënt à les mans plënes da fa l' mëis d'agost. I paurs é sö pur munt che ai laora da na scurité a l'atra. Al sà da incrësse che an vëiga sö pur munt mâ plü jënt vedla y nia plü jënt jona, che s' la cianta y s' la ciga, sciöche al ê plü dadî. Ailò scé êl vita sö pur chi prà da munt y al i savô bel a düc. A nosta jënt jona, altamo a tröpa, i sâl plü bel te chères tavernes plënes de fûm y de tof y de scich. "Fa ne pôst nia", dijôl n iade un. Ai ne la capësc mefo nia damì. D'agost él spo ince jënt che mët bele man da sojoré. Plü dadî metî pa bele man de iuli, sciöche da La Plì fora y da Rina ia. Aldédaincö àri tan tert, che al vëgn ince l' sojoré plü tert. Siara él mâ plü pùc che mët y l'atra blaa

é sanbëgn plü tardia. Adöm col sojoré va spo ince l' sié artigöi. L' fëgn da munt él tröc che cundüsc a ciasa deperpo che al vëgn sié. An à l' tractor y da séra vëgnun la maiù pert a ciasa y spo se tolun mefo ince na bela ciarìa de fëgn impara y pur da d'altonn él spo daite.

Cun la blaa ne fejun pa gnanca tan al zite. Plü dadî ân la blaa pur la jënt, mo aldédaincö mâ feter plü pur i tiers. Chi pùc che fesc ciámó pan, fesc pa bëgn ciámó bel cun la blaa. Ai à pö la maiù pert ince instësc murins de s' la majiné.

Dô la siara gnôl plü dadî metü jiscél, spezialmënter a La Plì de Marô, a Rina, a S. Martin y a La Val, manco sanbëgn sö pur l'alta Val Badia.

N laur mat à sanbëgn sëgn d'agost düc chi che laora cun i furesti. A mez agost él pa bëgn dlunch plëgn, te vigni piz y ciantun y insciö él düc che à da fa cun i furesti da na nöt a l'atra. Dér nominé é mez agost, che an i dij "Ferragosto". De té inoms ne cunescion nia plü dadî. I ne pô pa gnanca iö dì che al me pleji. Dô i vint d'agost él spo l' gran ruml di furesti che lascia dô y a düc i sàl spo plü bel.

Setember

1	Lönesc	Egidio, Verena, Ruht	(G)
2	Mertesc	Margarita, Janpire	
3	Mercui	Gregöre I' Gran, Sofia	
4	Jöbia	Rosalia, Rosa, Ida, Iris	
5	Vëndres	Laurënz lust., Roswita	
6	Sabeda	Magnus, Beata	
7	DOMËNIA	23.a dl'ann, "di Ang. C."	
8	Lönesc	Nadè de S. Maria, Adrian	
9	Mertesc	Corbinian, Pire Claver	
10	Mercui	Micorà da Tol., Leonin	
11	Jöbia	Proto, lazinto	
12	Vëndres	S. Inom de Maria, Guido	
13	Sabeda	Jan Cris., Notburga, Tobi	
14	DOMËNIA	24.a dl'ann, S. Crusc	
15	Lönesc	S. Maria di 7 dolurs	
16	Mertesc	Cornelio y Zipriano	
17	Mercui	Robert Bel., Hildegard	
18	Jöbia	Lambert, Ojöp da Cup.	
19	Vëndres	Genaro, Wilhelmina	
20	Sabeda	Eustachio, Fausta	
21	DOMËNIA	25.a dl'ann, Mateo ap.	
22	Lönesc	Moriz, Tomësc da Vil.	
23	Mertesc	Lino, Tecla	
24	Mercui	Rupert y Virgil	
25	Jöbia	Klaus da Flühe, Firmin	
26	Vëndres	Cosma y Damiano, lustina	
27	Sabeda	Vinzenz de Paul, Dieter	
28	DOMËNIA	26.a dl'ann, Wenzl	
29	Lönesc	Michiel, Gabr. Rafaële	
30	Mertesc	larone, Vitorio, Urs	

Setember

Cun l' mëis de setember vëgnel l'altonn. I dis vëgn tröp plü cörè y les nöts plü lunges. L' surëdl scialda tres manco y les nöts desfréida tres de plü. Nia dainré n iade él da doman la broja, che aprata ia les üsces di soni, di fajöis, di ciüf y d'autres cosses che an à ion t'urt, sön finestra y sön mësa.

Al é pa bëgn vëi, che al vëgn bele scialdé te val' postè la stüa, spezialmënter tl'alta Val Badia. D'isté y d'invêr sunse pu mâ feter anfat lassö y cajö, mo d'altonn y spezialri nter da d'aisciöda él cotàn de desfarënzia. Debann ne dijun pa che chi de Badia lascia da scialdé in S. Iaco y mët man in S. Anna.

Nüsc paurs à pa bëgn ince de setember mâ bel laur assà. Valgûgn é ciámó sö pur munt y spo él pa bëgn da lauré cun l'artigöi y te chi ciamp cun l'orde y val' furnënt. Ince l' pavé é pa da trà. Al vëgn spo l' temp che ai vëgn de munt coi tiers, spo vëgnel da vardé a pascen-tada y inscio inant él tres val' da fratiné.

Ara vëgn pa ince da fa pan y pro l' fa pan àldel ince l' jì a crosti, mo l' fa pan dess duré plü dî co l' jì a crosti!

Chi che à da fa coi furesti, n'à pa nia ciámó vëies o vacanzes. Da d'altonn vëgnel pa ciámó tröc furesti adalerch, spezialmënter de té comitives de té jënt vedla, che ô gnì a palsé y a s'la dé buna pro n bun gote de vin, val' sôna de ciocio y de bun pan de siara. Chisc furesti é pa l' plü da urëi bun. Ia pur l' dé rodi jö nostes beles mutns y da sëra se sënti bel adöm a s'la cunté, a s'la ciánté y a se lascé savëi bel. A chisc pudessun pa bëgn i di "sciori" zënza mëssëi minti, mo no a chères schires, che les fej sò dötes dé y nöt y a chi che salta fora pur nüsc bosc a funguns pur se paié jö la pensiun y mantignì sües families d'invêr cun nosc patük che ai s'aroba. Iö arati che al ne side nia n pice falé, sce an i dij sciori a chi.

I sà pa bëgn che ai n'é nia düc de chësta minunga i badioç, mo chël é mâ anfat! Vëi él impò.

October

1 Mercui

2 Jöbia

3 Vändres

4 Sabeda

5 DOMÈNIA

6 Lönesc

7 Mertesc

8 Mercui

9 Jöbia

10 Vändres

11 Sabeda

12 DOMÈNIA

13 Lönesc

14 Mertesc

15 Mercui

16 Jöbia

17 Vändres

18 Sabeda

19 DOMÈNIA

20 Lönesc

21 Mertesc

22 Mercui

23 Jöbia

24 Vändres

25 Sabeda

26 DOMENIA

27 Lönesc

28 Mertesc

29 Mercui

30 Jöbia

31 Vändres

Tarejia, Remigio, Werner

Angeli custodi, Luitgar

Ewald, Gerhard, Edmund

Franzesch d'Assisi

27.a dl'ann, "dl Rosare"

Brun, Renato

Maria dl Rosare, Gerold

Sciomun, Marzio

Dionisio, Emanuela

Franz Borgia, Bertrand

Gutmar, Plazida

28.a dl'ann, Serafin

Eduard, Aurelia

Callisto, Fortunata

Tarejia d'Avila, Call

Margarita, Hedwig, Gallus

Nazio d'Antioch.

Lüca ev., Pire d'Alc.

29.a dl'ann, SEGRA de DÜC

Wendelin, Vitale

Ursula, Hilarion

Salome, Cordula

Jan da Cap., Roman, Oda

Antone Maria Claret

Crispin, Daria, Crisant

30.a dl'ann, Evarist

Wolfhard, Sabina

Sciomun y lüda Tad. ap.

Ferruccio, Ermelinde

Alfonjo Rodr., Dietger

Wolfgang, Christof

Otober

L' mëis d'otober é impü pur l'altonn ci che l' mëis de mà é pur l'aisciüda. An pô dì ch'al é i dui mëisc plü da curûsc dl' ann. Düc chi lëgns da feïa uduns ti plü bì curûsc, dal cöce plü scür al ghêl plü luminûs, dal bröm al vërt ñina al violet y al ross: na scala tan bela y tan grana, che degun depënjadù na l'à plü grana y pô ti avëi l'anvidia.

I laurs dl paur d'otober va pa bëgn plan, plan ala fin. Al vëgn ñiamó aré te val' postè y spo él mefo i soni da ñiavé, chël bëgn él pa gran ora, sce an n'ô che ai röis sot la nëi, ñiudi che da chësta sajun éra pa daimprò.

D'otober vëgnel pa bën ince ñiamó vardé a pascentada y chi paurs che mët ñiamó blaa, à pa bëgn da fa pan, chël bun pan da paur, che ince i plü gragn

sciori dla valada mangia tan ion.

Plü dadî aldîn pa forlân fora pur chères majuns y tan bun che al sonâ, spezialmënter olà che ai forlâ a cater o a sis. Aldédaïncö va döt cant a majinn y snel.

Coi furesti n'él d'otober plü nia da n'infâ, mo i muradûs y i zumpradûs y döta chë jënt che à da fa cun frabicaç, mëss se spazé sciöche maç, ñiudi che pur Nadé ô pa tröc indô avei döt a post pur i furesti.

Che jënt sënt aldédaïncö cun chësc frabiché, chël ne sànnia. N spazamënt y na büsia él incérch cun chësc frabiché, che an uress dî che an sintiss la fin dl monn.

Sta da udëi!

Ñiamó n laur él da recordé sëgn d'otober. La maiù pert di famëis vëgn de munt y chi che a' albü furtüna coi tiers, chi pô i taché la gherlanda al plü bel tier y al vëgn fat festa y düc é cuntënc.

November

1 SABEDA

2 DOMËNIA

3 Lönesc

4 Mertesc

5 Mercui

6 Jöbia

7 Vëndres

8 Sabeda

9 DOMËNIA

10 Lönesc

11 Mertesc

12 Mercui

13 Jöbia

14 Vëndres

15 Sabeda

16 DOMËNIA

17 Lönesc

18 Mertesc

19 Mercui

20 Jöbia

21 Vëndres

22 Sabeda

23 DOMËNIA

24 Lönesc

25 Mertesc

26 Mercui

27 Jöbia

28 Vëndres

29 Sabeda

30 DOMËNIA

SOLENITÉ DE GNISANT

31.a d'ann, "Dles animes"

Martin, Hubert, Silvia

Carlo Bor., Reinhard

Zacaria y Elisabeta

Linert, Rudolf, Modesta

Engelbert, Ernst

Gottfrid, Willebad

32.a d'ann. Dles animes

Liun l' Gran, André

Martin de Tours, Menna

Iosafat, Diego Milio

Stanislao Costca, Eugenio

Veneranda, Sidonio

Albert l' Gran, Leopold

33.a d'ann, Otmar

Elisabeta d'Ung., Florino

Odo, Frediano

Davide da Augsb., Metilde

Corbinian, Edmund

Prejentaziun de S. Maria

Zezilia

SOLENITÉ DE CRISTO RE

Crisogono, Flora

Catarina d'Al., Egbert

Conrad, Gebhard, Linert

Modesto, Oda, Belilda

Günter, Berta

Saturnin, Iolanda, lutta

1.a d'ADVÉNT, André ap.

Novëmber

L' mëis de novëmber stlüsc bëgn la maiù pert i laurs alaleria. Al mët man da dlacé y l' tëmp é la maiù pert da plöia y da nëi y spo ci ôn pa ciámó tan fa fora pur chères campagnes?

L' nüz é daite y spo éra pur n n'ann indò fata. Ci che an fej dér ciámó alaleria de novëmber, mo ince bele les ultimes edemes d'otober, é l' mené cultüra y spa-ne cultüra fora pur chi prà, ciudi che les plöies da d'altonn é bunes da smorjelé sô la cultüra y insciö fejera plü faziu ti prà.

De novëmber van pa bëgn ince a té la lëgna pur l'invêr. An à dlaurela da fa n grüm de chi scüf incér la ciasa y la majun. Al é da cuncé massaries de majun y de stala y ince de ciasa y na zerta impurtanza

à pa pro i paurs ince la zopa dla cultüra. Plü dadî dijôn: "Plü grana che la zopa dla cultüra é y plü gran che l' paur é".

Pro i artejagn stara al tëmp, sce ai à ciámó da laur o manco. Sce l' tëmp é bun, spo vara datrai ciña a S. Micorà o ince ciña Nadé. Sce l' fréit vëgn adora spo él bëgn la malta y l' saurun che dlacia. I artejagn, che à dagnora laur é i tiscleri. Chi pô sté sanbëgn la maiù pert daite al cialt y n'é insciö nia tan depëndënc dal tëmp. Aldédaincö vëgnel pa bëgn ince lauré tröp d'invêr dai muradûs. An pô pô stlüje sô döt cant y da scialdé àn ince.

L' mëis plü chít pur i furesti é pa bëgn l' mëis de novëmber.

Al é pô l'mëis plü chít de döt l'ann. An pënsa ala mort y ai morè. Sciöche ara é tla natöra, insciö éra ince cun nostra vita. "Al vëgn la nëi y stopa, spo pô döt palsé".

Dezember

1	Lönesc	Eligio, Blanca, Natalia
2	Mertesc	Luzio, Bibiana
3.	Mercui	Franz Xav., Merlina, Emma
4	Jöbia	Berbora, Jan da Dam.
5	Vëndres	Sabas, Gerald, Iustinian
6	Sabeda	Micorà
7	DOMÈNIA	2.a d'ADVÈNT, Ambrojio
8	LÖNESC	SOLENITÈ dl' IMACOLATA
9	Mertesc	Liborio, Valeria
10	Mercui	Angelina, S.M. da Loreto
11	Jöbia	Damsao I., Artur
12	Vëndres	Hartmann,, Ioanna Franz.
13	Sabeda	Litia, Otilia, Idoch
14	DOMÈNIA	3.a d'ADVÈNT, Jan dla Crusc
15	Lönesc	Cristina (Nina)
16	Mertesc	Adelheid, Ivan
17	Mercui	Lazaro, Iolanda
18	Jöbia	Wunnibald, Adele
19	Vëndres	Berard, Fauta
20	Sabeda	Eugenio, Coren
21	DOMÈNIA	4.a d'ADVÈNT, Festo, Flavia
22	Lönesc	Iutta, Mariano, Remo
23	Mertesc	Jan Canzio, Ivo, Vitoria
24	Mercui	Adamo y Eva
25	JÖBIA	SOLENITÈ DE NADÈ, Anastas.
26	VËNDRES	FESTA DE S. STEFO
27	Sabeda	Jan ap. y ev., Fabiola
28	DOMÈNIA	FESTA DLA S. FAMILIA
29	Lönesc	Tomèsc Bechet, Davide
30	Mertesc	Felize I., Lotar
31	Mercui	Silvester, Melania

Dezember

I laurs dl paur à de dezember bëgn oramai dl düt lascé dô. Söla campagna n'él plü nia da fa. Plü dadî gnôl ciámó das-senn forlé y sc'al ê de bì dis, gnôl gramoré, mo ince chësc laur gnôl bele fat de otober o de november. Aldédaincö ne sà nosta jënt jona gnanca plü ci che gramoré é. Sc'al é ciámó invalgó na gramora spo vëgnera vonüda a val' talian o scenó mëtun ciüf laite. De té ac da fa àn ince al-dédaincö cun i fistis y cun les pëgnes. Dërt n'él nia, mo al é n gran "chic". Sce al é n iade un che fesc val', spo él düc che mina de messëi fa dô, bel o nia bel, chël é mât anfat, basta ch'al side moda. La moda vêl döt! Un n iade van mec vistis, l'ater iade cun n grüm de sac adoss sciöche les lâs dales brocés; döt é dërt, nia ciudi ch'al é bel, mo ciudi ch'al é moda. La moda fesc verc!

L' gran laur mëtel indô man pur düc chi che laora coi furesti. I pröms vëgn belle ai pröms de dezember, mo spo s'un vai pa bëgn indô pur chinesc dé, ah, mo spo vëgni pa bëgn sciöche la rogossia adalerch cun schî, mazes, ciürries y manëces.

Ai porta bëgn tröc scioldi tl païsc. Scio-de él madér, che nos se desmentiu cun düc chisc furesti les festes da Nadé, che é ince o dess ester festes de nostes families. Nüsc familiars che é tl furesto, vëgn indô adalerch pur fa festa cun la familia. Chësc aldissel mefo che restass inant y ne gniss nia tut jö pur gauja di furesti.

Tröc paurs aspetta la nëi che ai pôis se mené la lëgna o ince ciámó fëgn da munt jö. Söla nëi vara mefo impò plü sauri, spezialmënter pur che chi nà nia tractors o ciavai.

Dan Nadé à pa Bën la jënt da laur da romené sö incér ciasa y mujun.

Spo vëgnel la bela festa da Nadé, che düc, gragn y pici se cunforta tan.

SALÜC LADINS

*N bel gran Bun dé
 ôi iö s'augüre
 y spo n bun ann
 dér bel y düt sânn.
 Te ciasa y te stala,
 ch nia ne fala,
 mo düt väis dér bun
 te vigni piz y ciantun.*

L' Calënder ladin salüda imprüma de düt düc i ladins a ciasa y dalunc da ciasa y aoda a düc döt l' bun pur l'ann 1980: a gragn y a pici, ai püri y ai ric, ai vedli y ai jogn, ai paurs y ai artejagn, ai studià y a chi che à da fa coi furesti, a chi che à da comané y a chi che mëss olghé, mo spezialmënter ai püri te chi spitòi y te chi lec y ai plü abandonà, a chi che n'à degügn che i ô bun y ciara de vöi, a chi che é tl prigo de vigni sort, a düc chi che é söl ide, ai geniturs de nostes families pur so ri laur d'educaziun che ai à aldédaincö, a düc canç i ladins mefo, y incè ai nia-ladins che é te nostra valada.

L' Calënder ladin aoda incè döt l' bun a döta l'atra jënt dalunc y daimprò.

Düc canç adorunse l'aiüt dla jënt, di familiars, di compaejagn, dl'autorité, y spezialmënter adorunse l'aiüt y la beneficiun de Chëlbelđi. Da vël sunse vigni momënt dependënc, materialmënter y spiritualmënter y moralmënter.

N'un mai bria de miné ch'i sunse bugn d'la fa da scuc.

Ci se jovass pa miliuns y miliardi de scioldi, sc'i n'essun nia la forza da lauré, sc'i n'essun nia la sanité, sc'i n'essun nia la contentëza, sc'i n'essun mai la buna

löna, sc'i ne sintissun mai l' cialt dl'amur, sc'i ne sintissun mai l' bëgn dl'aiüt dla jënt che é incér nos ia? Ci jovassel pa davagné döt l' monn, sc'i purdessun l'anima, stal bele scrit tl liber di libri.

A dötes chëstes richëzes dessun nos gunót punsé y i dì dilan a chël che s' les fej avëi.

Insciö é incè l'ann passé sté dér n bun ann pur la maiù pert di ladins.

Al é sté bun pur i paurs, che ai à pudü se lauré ite scialdi sauri l' nüz. Al é veraënter indô n iade sté n isté, che an pô i dì isté, sciöche an n'à bele tröc agn nia plü albü. L' bun cialt baratâ jö cola plöia. Insciö é scialdi döt garaté y an pô ester dér cunténç. Pur ciafé n té ann pudessun da gnora sotscrì.

L'ann é spo sté surafora bun pur düc i artejagn. Laur él tan tröp, che sce an adora n laurant mâ pur püch laur, spo n'él apëna da ciafé. Düc chi che ô lauré, ciafa laur sciöche ai ô, y paìà vëgni al dédainco inçè dér, dér bun. I arati ch'al side dërt, che inçè i lauranç de dötes les sorts se recorde da dî dilan a Chëlbelði, ciudi che ala fin di fac vëgn pa döt cant da vël. Ara pudess pa tan snel se mudé la storia!

Surafora bun é l'ann inçè sté pur düc chi che vir dai furesti y laora cun furesti. L'invêr à portè nëi assà y furesti che ai ne savô gnanca olà i mëte y mëisc y mëisc alalungia, che ai è cunténè che l'invêr se ruvâ y metô man l'aisciöda, y da d'altonn êsi cunténç che l'isté ê rûve, che ai pudess inçè indô n iade palsé yse tó dlaurela da arcumpedé scioldi. Se recordéis pa inçè os dai furesti de ringrazié Idí, che se dà de té bunes sajuns y döt l'ater laprò? Sc'i ne l'ëis nia fat cina sëgn, spo ëis gran ora da l' fa! Chësta cucagna podess pa lascé dô!

Düc canç unse plü che guaja de reconësce Chëlbelði sciöche nosc plü gran benefadù y guaja da l' ringrazié vigni dé can ch'i un indô la furtüna da luvé y da lauré da doman cina da sëra, can ch'i podun jì a palsé.

Chëlbelði s'à dé a nos ladins n té bel païsc, ch'al n'un sará püç al monn. Chësta nostra bela natüra s'al dé ch'i savuns de l'aprijé y de la preservé da döt ci che la ruvinass. Sanbëgn che al s' la inçè dada pur l'adoré pur l' bëgn de nostra jënt y de

düc chi che vëgn te nüsc païsc. Mo sc'i la ruvinassun pa de massa, pudessera pa suzede, che ara ne se foss nia plü de bëgn y che d'atri s' la toless.

Nos minun de i fa n plajëi ai furesti sc'i taiun jö bosc de plëgn pur pistes y mëtun sö cordes y pilastri y liun ite insciö nostes munts y nüsc cõi sciöche les feriades les purjuns. Bel i furesti aldiunse sëgn tres plü sterch cuntra chëstes devastaziuns dla bela natöra. I furesti éle che sona la sirena d'alarm pur ti scraié ados ai ladins ch'ai dess lascé de desdrüje bosc y fa pistes y mëte sö pilastri y cordes de fer sö pur les munts. Al n'é plü che assà. Ara ne va apëna plü dafa na fotografia zënza ch'al sie lassura cordes de fer o pilastri de fer.

Y spo suzedel pa bëgn inçè de gran iniüstizies! Tan de bosch y d'ater grund i àn desdrüt a nüsc paurs, y la maiù pert àl toché i pici paurs, y düt chësc grund ne porta pur i paurs nët nia plü y sc'ai verda i tiers sön chël grund, spo se ciafi na bela "denuncia". Al n'é pa de morvëia sce i paurs dles munts i ciafa la lòade. Y chël dess düc i ladins dér bel se recordé: chël moment ch'al n'é nia plü sön nostes munts i paurs, spo éra inçè fora coi furesti y inçè col lingaz ladin!

Mo sëgn lasci chëstes lamentanzes. Sta da udëi, sc'al jô val! A punsé dô avisa, éra bëgn sciöche chël famëi de munt m'à dit n iade: "aldédainco éra mefo insciö: Pro i tiers él i gragn che tira sö i pici, mo pro la jënt él i "pici" che tira sö i "gragn".

Urun inçè ipü ciaré danfora, mo al é pa bëgn dér ri, ciudi ch'al é ciamó döt scür. Valgunes cosses é impô sigüdes: Jun inant tla vita cun l'inom de Dñ. Cina ch'i se tignun pro nostra fede y la religiun de nüsc antenaç, ne falunse dessigü nia tröp l' trù. Laurun inant cun bona orienté y dötes nostes forzes, spo vara inçè.

L' plü stlet pur nostra jënt, y spezial-

mënter pur nosta jënt jona, é l' sté a ne fa nia. L' "dolce far niente" porta dessigü la meseria y la delincuenza.

Spo urunse nos ladins se daidé fora un cun l'ater y lascé da na pert dl düt l'e-
goism, che desdrüj la pêsc y é l' maiù ne-
mich dl vire adöm.

Gran ora éle inçè che i se mëtunse a sparagné y a aministré dërt nüsc bëgns;
val' che à dagnora porté furtüna pur na popolaziun!

Ciamó dër n bun ann a düè canç.

**L' Corp insegnant dies scoles d'la Circoscrizion Didattica Ladina
"VAL BADIA" l'ann de scola 1956/57 cun 42 maestri**
(söla foto nen mancèl 8)

VALENTINI Giuani, PITSCHEIDER Tone, FRENNADEMETZ Albino, DEFRENESCO Felice, PEZZEI Sepl,
MÜHLMANN Federico, VOLCAN Giuani, DORIGO Cleto, GASSER Ludwig, CASTLUNGER Heinrich,
CANINS Iaco, TOLPEIT Tone, VITTUR Franzl, MOLING Sepl, PESCOLLDERUNGG Lois, PESCOLLDE-
RUNGG Maria, COSTA Stachio, MANESCHG Emma, FLÖSS Lidia, DELAZER Adele, TAIBON Emma,
MIRIBUNG Tresl, PITSCHEIDER Loise, COLZ Maria, MOLING Anna, OBWEGS Jepèle, MORLANG Hilda,
VITTUR-TOLPEIT Monica, CASTLUNGER Angela, CASTLUNGER Cati, Dir. PIZZININI Franzl, PIZZININI
Hilda, CLARA-LEZUO Agnes, LEZUO Lessio.

L'aisciöda.

Vijinanza

(Storia in pert dal vöi) M. A.

Jepèle Trogher è indô n iade söl iade y al è 45 agn ch'al fajô l' trogher. Pur-chël i dijöi düc tla valada "Jepèle Trogher".

Al è pa inèe düc che i urô bun, sce-bëgn che al â datrai inèe impü l' viz da porté postes, sanbëgn zënza paimänt.

Al è rî da scuté can che an roda tan da n païsc a l'ater y n'alda tantes. Les plü inozéntes êl bëgn bun da se tignì, mo les atres i sciampâ mefo datrai y cuntra chësta picia maratia n'êl mefo ciámó cher-sciü degüna erba.

Sc'al n'ê datrai un che i tirâ dant chësc defet, spo âl la usanza ch'al dijô: "Au, ci stlafes ch'al é incérch"! Al s'ujô spo y jô inant.

N té dé d'aisciöda, olà che al mët man de savëi bel da sté defora alaleria, dea che l'aria vëgn plü morjela y l' surëdl plü sterch, n té dé êi mefo senté sön chël banch ia sot ciasa, olà ch'al é chi lëgns da ciastëgnes mates. Bel ailò êi y i ti ciarâ pro ales prömes cassores, che se nainâ

sön chi trôi, püc metri dan da me, pur chirì val' chefer o val' picia erba frësca.

A mez mi pinsiers, che se dô jö cun l'aisciöda y l' bel che ara porta, stal dan da me Jepèle Trogher.

I ne l'â gnanca udü gnon adalerch. I m'ess pa prësc spurdü, tan êi laite te mi pinsiers.

Jepèle Trogher è plülere pice de statüra, megher y la goba l' desfigûrâ propri cotàn. Söes iames sotides, mo rodentes, parôl che foss fiçades sö tl spiné y döt adöm l' fajô scialdi somié an famëi dla cripele. Süa frunt alta y sü edli bi bröms y tlers i dô val' de nobl y de atraënt. Vi-stì êl dagnora bel nët, mo scëmpl.

Insciö se prejëntâl inèe in chël dé dan da me y zënza tan de stories lascel jö la rëfla da murin y se sënta ca dlungia me. Sambëgn ch'al â denant saludé dër bel y iö â spo inèe respognü al salüt.

"I miëss bel impü palsé", dijel, "i sun propi impü stanch incö".

Iö â ion ch'al se sëntâ dlungia me. Al

**Les families da Misci (Pli de Mareo) dan 52 agn.
Un de chisc é inçè l' scrivàn de chësta storia.**

ê na porsona tan scëmpla y sinziera, ch'i l'udô dagnora ion y implü m'âl pa bele gunòt cunté val' storia pur l' calënder.

Sta da udëi sc'al gnô inçè incö cun val' de té. Purchel diji iö: "Sentess mâ ca, Jepele, y lascede impü palsé chi ôsc. An ne mëss pa nia propi tan tó döt a bracadiures".

"Chël ëis pa bel rajun", respogn Jepele. "I mëti bele inçè iö man da me stançé. Ooh, i sun pa bele inçè scialdi rodé jö chësc püre monn toronn".

Jepele fej, sciöche al punsass dô a val', spo dijel: "Os ëis pö la plata. I sà bëgn, düì i studià mëss avëi süa plata da vigni dé da lì. Iö ne l'adori nia, dea ch'i rodi jö mez l' monn y ailò les aldi dötes".

Spo dijel inant: "Se recordëis ciámó de chë storia che é stada scrita tla plata? Al à messé ester l'ann passé de jügn. La

storia de chël bosch che é gnü desfat te na nöt ia a S. Vi de Vallergia?"

"Ah, i ne pudess nia dér dì de m'la recordé", respogni iö, "cuntéme m'la mo".

Jepele spöda ia pur tera, tira n bel gran cristùn y cuenta spo chësta storia, che iö uress se cunté. Oramai n'ora sunse stà ailò sön chël banch.

I sun spo n n'ater iade inçè jü a S. Vi de Vallergia a inrésce dô, sciöche ara è stada plü avisa.

*

Berto de Trates ê senté sön chël banch dan la ciásia y al â müs tles mans, sciöche al ess bëgn dér da punsé y inçè dér la ria.

Berto ê maridé pro y al laurâ söl lüch de süa fomena. Can che al ê ruvë ailò, ê

I' lüch plëgn de debiè. Cun pîsc y cun mans s'âl spo porvé, vël y süa fomena, y ai ê ruvàtan inant, che ai â defata pudü paié fora les surûs de Berbura, che ê inçè maridades. Dötes urô avëi l' fatisò y Berto n'urô nia se lascé scraié fora pur jënt, ch'al ñess nia paié. Porvé s'âl pa, chël é vëi! Da sëra êl datrai plü mort co vi, dal blot ch'al â stracé y scintiné ia pur l' dé. Laprò àl messé taié jö cotàn de bosch y inçè n'un vène val' pice toch.

L'ustì dl Cerf ê inçè laprò ciámó l' ma-iù paur dla bachëta, y dea ch'al savô chël, se cumportâl inçè aladô.

Col cé sot êl senté Berto de Trates sön chël banch dan porta.

Ci mai ti êl indô suragnü? Al é vëi, fe-ter te vigni familia vëgnel tert o adora val' desgrazia, che mët ala prôa i familiars y sc'ai é bugn de la tignì fora, spo se mët döt a jì bun. Chësc é vëi y chësc pôn os-servé indlunch.

Chi di Finazer da Bioch (S. Martin) da zacan.

Insciö fossel spo sté fora di debiè y döt s'ess metü söl bun trù, sc'al ne foss gnü l'atra desgrazia.

La bela çiasa dl paur de Trates stô a mez l' païsc de S. Vi, a man ciampa dla strada, che passâ sö pur l' païsc y defrunt a l'ustaria dl "Cerf", che ê a man dërta dla strada. La majun de Trates ê ia dô la çiasa y l' ciampopré cunfinâ in gran pert col ciampopré dl "Cerf".

Insciö éra inçè gönüda sura la familia de Trates da S. Vi. Can che an minâ, che döt foss invié ia dërt y bun, spo éra gönüda sterscia y pesoçia la desgrazia, te n iade.

Chël bel tractor, che i â costé valgûgn miliuns y ti â fat tan de gran laurs, al l'â lascé n dé, sciöche plü gunót, fora sön chël pré y se n'ê gnü a marëna. Dô marëna n'êl plü degun tractor ailò. Co che ara è stada, ne sàñ nia, al é pié ia y cogoré jö

dô l' rü, olà che al é bëgn sté chít, mo completamënter rot y nia plü da n'infâ.

Chèsta ê la gauja che Berto de Trates s' la udô tan dassënn. Olà pa té i scioldi pur n'en cumpré n nü? Tan de bosch âl messé taié pur mëte a post y durturé só ciasia y majun y inscio trà só l' lüch. Döt parô spo ch'al se metess da jí bun... y sëgn ten iade n té dann, na té desdrüta. Y te n ciurt metô man l' gran laur alalèria. Ci pudôl pa fa sëgn zënza tractor? Pro l' laur ési püç y i mituns ciámó massa pi ci pur i aficé sura.

Che êl pa che i imprestâ ciámó scioldi? Jënt savô pö che l' lüch de Trates n'â nët nia dessorora.

Düç chisc pinsiers i gnôl a Berto y al ê ailò sciöche al foss te n iade gnü de vint agn plü vedl y cun na dërta cîra. Al ne se n'â gnanca anadé che süa fomena Berbura s'ê fata daimprò y impormó can che ara â metü la man sön na sciabla de Berto, s'essel prësc spurdü y â ciaré só y Ber-

bura messâ udëi, che Berto pitâ. Cun tan la ria löna ne l'âra ciámó mai udü y ara se l' menâ piçé.

Berto ê incë cuntënt, che süa fomena ê ailò dlungia. Bel te chël momënt adorâl aiüt.

Dô n pice strûf de chít se sëntâra jó dlungia y dijô: "Berto, no t'la udëi, ciámó n'éra pa dî ne nia finida. Ara se mët pa bëgn indò da jí".

"Berbura", dij Berto cun la usc rota dal pité, "n té gran dann ne m'essi mai aspeté. Al mët prësc man l' gran laur y ci ôi pa iö fa? Fa debic? Noo, chël n'ôi nia fa. I à bëgn ciarçé la saù di debic. Ci uns pa ciámó da vëne pur cumpré les mascins da lauré?".

"Berto, ara n'é ciámó dî ne nia finida. Pënsa mo n püch, sc'al se falass la sanité a un o a l'ater o che al foss suzedü val' a nüsc mituns. Chëra scé foss pa na crusc pesoçia".

"Chël ast bëgn rajun, Berbura, mo ara

Familia da Jù - La Val.

Segra da Runch - Sö Rina.

me sà inçè insciö pesoçia assà. Ci poduns pa fa pur cumpré n tractor y na mascînn da sié? Chéra é pô inçè jüda in tan de toç. Ara ê pô söl tractor”.

Berbura sön chéra: “Berto, i pô bëgn capì, che te pôs perde l’ coraje. T’es gnü chilò te mia ciasa, dea che te m’as urü tan bun y cina sëgn àst tres mâ albü straciaries y bries y sëgn ciámó chësta. Mo, Berto, döt é jü bun, al é pa bëgn inçè ciámó chësta che s’arcuncia ia. Ciara pa”.

Berto: “Sc’i sun bun d’la tignì fora, spo àst pa ciámó n iade tö l’ mirit... y nüsc picí mituns... zënza ne sai iö, sciöche ara jiss. Tan ch’i pënsi dô, sëgn ne vëighi degüna locìa da i sciampé a chësta”.

“Al é n trù, Berto”, respogn Berbura, “co fossera pa, sc’i lasciassun lizité chël bosch jönn ia in Costa da l’ega? I arati che tröc i ess la gola y ara döra pa bëgn dñi, cina che al porta val’ a nosta familia”.

Berto sta n pez sura pinsier y spo dijel: “Chël bosch jönn ài iö senté. Al é sté l’ pröm laur ch’i à fat söl lüch de Trates... y sëgn l’ dé ca? Berbura, al é sciöch’i dess ia n tô de mi corp”.

“Te me mënés piçé, Berto. Fa mâ, ci che te mines che side dërt. Iö n’uress pa te fa mé”.

Chëstes parores ti à fat tan bun a Berto, ch’al dij defata: “Berbura, t’as rajun, pur la familia ne dessi nia mâ ia n tô de mi corp, mo döt l’ corp. I lasci lizité chël bosch jönn. Al vël cotàn de miliuns. Al paia la mëia... Ciámó insnöt vai a lascé scri fora la lizita”.

Berbura ne dijô nët nia, mo ara tignì la man de Berto dér toch. Insciö stöi dñ alalungia. Un y l’atra s’â capì.

Tla finada dij Berbura: “I ne pudun mai perde l’ coraje y cun la buna speranza sön Chëlbelði jarà döt bun”.

Berto respognô: "Rajun pôst bëgn avëi, mo mi cè ne la capësc pa ciámó".

*

Defrunt ala ciasa de Trates, sön l'atra pert dla strada dl païsc de S. Vî, stôl na bela gran ciasa. Al é l'ustaria dl "Cerf". A l'ustì i dijô düc l' "Cerf" y al ê cunesciü lunc y lerch, no mâ purchël ch'al ê ustì, mo ciámó de plü ciudi ch'al ê l' plü gran paur dla bachëta y cunesciü sciöche che l' plü rich dla valada. Al se mostrâ pa inçé aladô. Dui iadi al'edema jôl te cité y an l'udô ailò tl Hotel dl'Elefant ch'al se mangiâ na buna marëna y se buiô laprò n mez liter de vin, mo de chël bun de botsa.

Sön plaza de dlijia ne baiâl nia cun vignun, mo mâ cun chi plü gragn.

Can che al ê su t'ustaria y ch'al ruvâ adalerch mâ n té pice paur o val' artejàn, spo ne saludâl pa gnanca, mo al cher-

dâ chë vedla fancela, che ara jiss a i sochedi. Sciöche gran paur y ustì laprò i êl pa massa stlet da baié cun de té portacandles.

Te dlijia jôl sö te proca da d'alté dlungia l' dutur y l' mone y l' vedl curat in punsiun.

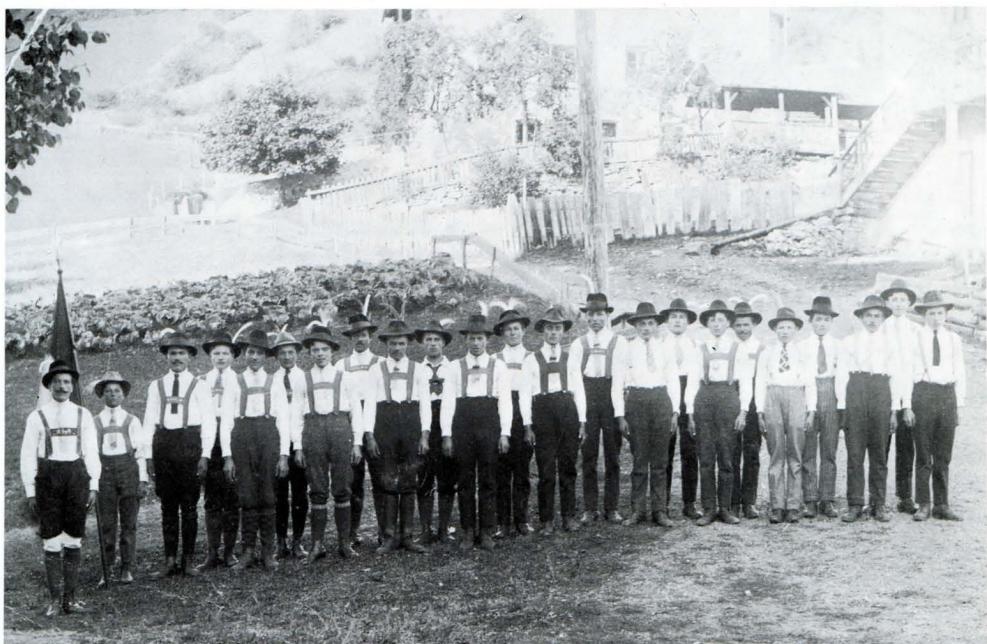
Al ê pa bëgn na gran porsona y fajô prejënsa cun sua böta y la morona dl'ora, che bandôa ia y ca, can ch'al baiâ o s'la riô.

Jënt se l' tumô plûlere, püc l' respectâ y degügn ne i urô bun.

La Valpurga, sua fomena, palsâ bele dî te curtinq sot n bel gran crëp cun tan de scritöra d'or y d'arjent.

Jënt a survì âl bel assà, dea che paié paiâl bun y chël savô düc.

Al â inçé n fi, Rafael, n bel chestian, gran y gros y gaiert, bel cotân sö pur i vint. Gabriel tirâ plü dô sua uma. Al ê bonaç y nia tan capaze sciöche so pere, mo sc'al

I "Schützen" da La Val - zancan.

i saltâ la moscia, fossel sté bun da morde ia na stangia de fer. Tröpes jones l'ess urü y ti stô dô, mo al n'urô mâ üna sora y chëra ê la Stina de Colsëch, fia dl Roder da S. Vi. A chëra i stôl dô, mo so pere â ingert, dea ch'al ê mâ la fia de n té püre nèater, che messâ ji incérch a se davagné l' vire cun fa rodes y cuncé lioses y scudades.

Y chël ê l'Agrait. Dô la vera êl ruvé a S. Vi y degügn ne savô, da olà che al ê gnü adalerch. Na pert dijô, che al gnô dala Carëntia, d'atri indô dal Pôar. Al baiâ bel tutësch, mo al s'â incê defata metü a baié ladin.

Laota dô la vera jôl venü l' lüch de Cianéores. Cumpré l'à l'Agraity düc s'un fajô de morvëia, che n té furesto gnô a

Dan porta di Cargà a Rina.

Ah, n pü urëi ester, chël bëgn, chël àl erpé da so pere. Ailò êl incê vël scialdi fi dl "Cerf".

La jënt dl "Cerf" se viô bun y chël êl düc che savô. Mo ara é mefo insciö: can che an à tröp, spo uressun ciamicó avëi de plü.

Apëna che l'ustì dl Cerf â aldì dla lizita de chël bosch jönn de Trates, àl atira metü l'edl lassura y al se dijô bele a se instëss: "Chël bosch é mi! Che él pa ciamicó te S. Vi, che à l' möt da cumpré n té bosch coi scioldi ala man?".

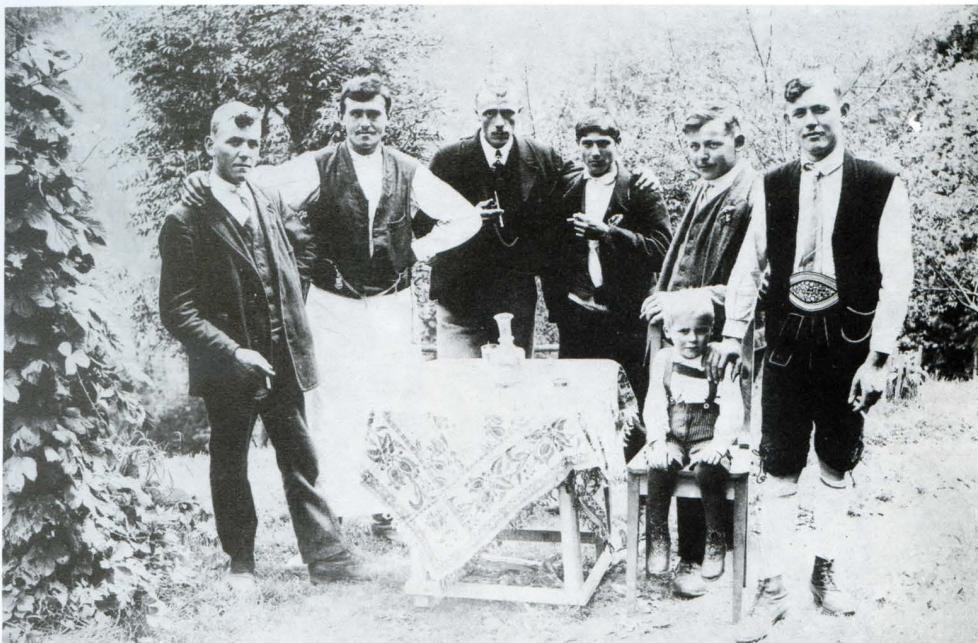
Mo al n'ê ciamicó un, che i pudô dô y ne se fajô dessigü nia plü ert co l' "Cerf".

se lascé jó a S. Vi y implü ciamicó n té studié, sciöche düc savô, che l'Agrait ê.

L'Agrait ê veramënter studié y gnì gnôl da Villach. Dô la matura ne i plajôl nia plü da studié inant y al à dagnora albù na gran ligrëza da fa l' paur. So pere ê n gran comerziant a Villach, mo incê vël n'ê purdërt nia n tudësch, mo n ladin, che ê ruvé a Villach al têmp dla vera.

Bele da pice êl gnü al savëi, che al ê n descendënt dla jënt dles Dolomites y tres àl l' dejidere de imparé a cunësce i païsc de sü antenàc. Insciö êl ruvé a S. Vi pur gnì valgunes edemes al frësch. Chësc ê suzedü bele dan valgûgn agn.

A S. Vi i plajôra tan, ch'al â cumpré

Chi da Runch da Rina, da zacan.

l' lüch de Cianéores, che ê jü venü, dea che l' berba ê mort y al n'à nia erpadûsc. La ciasa de Cianéores ê bel dlungia la ustaria dl Cerf. Incè l' "Cerf" ess albü tan ion Cianéores, mo l'Agrait â pîte de plü y l'à trata.

Dô da chël i ciarâl tres stort l' "Cerf" a l'Agrait y baiâ sö la jënt dl païsc cuntra chël furesto, sciöch'al dijô, che ê mâ gnü adalerch a scroché danfora ala jënt dl païsc.

L'Agrait ê na dërta porsona, che laurâ ion, tröp y avisa, purchël âl lauré sö chël lüch de Cianéores, ch'al i ê de ejëmpl a tröc d'atri.

Bindicé s'un jôl y an ne l'udô nia pur valgunes edemes. Söl lüch laurâ Jan y Berbura dl Batalana, döes porsones, che ê bele impü ti agn y nia maridades. Pro l'Agrait i butâra dër. Al nê nët nia feriûs y païé païâl bun.

La jënt de S. Vi ne i â nia l' sënn al patrun de Cianéores; ai baiâ impara, mo la dërta cunfidënça n'el mefo impò ne; chël cunesciôn.

*

Te n té pice païsc sciöche S. Vi éra mefo inscio, che vignun cunësc düc dami co sües gôfes. Mo chël é incè indô vëi, ch'al é gunót tipi dër interessant y de morvëia, che an ne vëiga nia mâ inscio lère te n gran païsc y ciامò manco te na cité.

A S. Vi n'el ciامò un, che à albü cotân de impurtanza pur l' païsc y spezial-mënter pur nostra storia y chël ê l' Cramer. Al â propi cotân de butëga dlungia la ciasa de Trates. Ciampopré âl bëgn mâ tant pur na té ria cröcia, mo la butëga jô bun, tan d'invêr co d'isté. An pudô veramënter ciasf oramai döt da cumpré

Sce, scee, Angel!

ailò y inè an prisc, tan che ai gnô cínamai dai païsc vijins a cumpré jö patûc al Cramer da S. Vi.

Jént savô pa bëgn da munchelné assá, che l' Cramer messâ avëi tröc scioldi da na pert.

L' Cramer instësse na dërta porsona: iüst, plülere scerio, nia da tröpes parores, mo can ch'al la cuntâ, spo la savôl lun-

gia, dea ch'al liô dér tröp. Al ê inè dér sparagnûs, mo no da l'avarizia. Al ê megher, plülere pice de statöra y cun na té picia goba söla per dërta dl spiné. Al â inè scialdi ria cîra y sü edli ê grisc y dô la parüda da bonàc y da valënt.

Süa fomena, la Clara, ê de statüra bel l' cuntrario de so om: na gran éra, scialdi grossa y plülere ñigra ti movimënc,

mo ara savô pa mefo tan da ti n'jì a jënt,
che düc l'à ion. An n'à mai aldi, che za-
cái l'ess n'iade udüda dessenada; ah,
chël no!

Trami dui se gnô dër. Mituns n'ài nia,
mo düc savô che al i lasciâ l'afare al
fiòc, l' fi dl maester.

La domënia dan les Antlês êl gnü tla-
mè sön plaza de dlisia, ch'al gnô lizité
chël bosch de Trates.

Sëgn essun messé aldi baiàn jënt. Na
bibliotech de libri oressel ester pur cun-
té döt ci ch'al é gnü baié chi dis a S. Vi,
da d'alt y adascûsc.

“L' paur de Trates va inmalora, tan
damat àl bëgn fat y lauré”.

“L' dërt i scuncel. Sëgn mëssel vène
chël che savô tan da fa l' paur”.

“Che saràl pa che cumpra, ater co l'
“Cerf”; chël à scioldi y cunfinëia col lüch
de Trates”.

Iarone Trebo de Morin d' La Pli.

I "Schützen" da S. Martin de Tor

"L'Agrait, chël furesto n'à de plü, chël pô atira paié. Chël cumpra, chël udareise".

Insciö gnôl baié ia y ca, secundo che l' vënt jô cun l' "Cerf" ò cuntra l' "Cerf".

*

La sëra dan l' dé dla lizita ê l' "Cerf" adöm cun so fi Gabriel dô cëna ciàmò susc te ciásadafüch. Sanbëgn che l' baié messâ rodé incér la lizita de chël tô de bosch, che gnô lizité.

L'ustì dl "Cerf" n'à nia massa la buna löna y tlocorâ coi dëic sön mësa sciöch al ess urü mëte a baié so fi Gabriel, che scutâ scialdi.

Tla finada dijel: "Bel fossel assà chël bosch, mo trö massa cér. Berto de Trates sanbëgn ô i scioldi bel atira, ciudì ch'al i adora. Al é na bela soma y düc ne i ài nia mâ insciö da tó ca tan atira. L' sìgat m'un foss pa bëgn debit cotagn, mo

cina ch'i ciafi da chël val', él trö massa tert".

Gabriel minâ sön chëra: "Pere, ci mësunse pa nos ciàmò avëi bosch? Ne n'uns nia assà? Lascéil a d'atri. Ai à plü de bujëgn co nos".

"Ci", dij sëgn düt dessené l' vedl "Cerf", "lascé a d'atri? A che pa? Sast, müt, che ch'al é chël che cumpra? L' Agrait l' cumpra, spo puduns i ciaré dô".

"Ah, pu, sc'ar'é insciö, spo cumprél mâ os", respogn Gabriel.

L' vedl "Cerf" lê sö döt dessené, va ia dan so fi y scraia: "Te sàs, ch'i ne pô nia dô mâ iö su. Ala lizita vaste tó y spo mëteste laprò tü scioldi y spo våra. Aste capì?".

"Sëgn fossi bëgn iö bun, zënza n'ài mai nia da dì iö".

"Ci dij pa spo la jënt de nos, sce chël tô de bosch röia tles mans furestes? Ne capëscët nia chël?".

Chël me n'él a me anfat, ci che la jënt dij".

"Aah, n tal éste tö", scraia ciàmò plü dassënn l' vedl "Cerf", "pur l'inom de nosta ciàsa te n'él anfat a te... i ô pa bëgn t'insigné".

L' "Cerf" rodossa mâ insciö i edli dal sënn y al ne sà nia plü ci che al se fej. Al ti salta purmez a so müt y ti dà tla müsa.

Gabriel mëss se tignì dassënn, al va ia da üsc, l' dour sö y spo scraiel te stüa a so pere: "Bëgn, bëgn, co che ara é insciö, vái iö ala lizita y no os y ci che à da gni, gnara", y s'un va da üsc fora zëenza l' stlüje.

Sëgn êl gnü chít te stüa. L' "Cerf" stô ciàmò ailò incanté sciöche na statua de sé y ciarà fit ia pur funz, sciöche al uress inçè i salté adoss a chël.

Mo noo, sëgn capîl, ch'al â falé, ch'al â fat de massa y ara ti moiâ.

Tan atira é n mal fat y tan dî àl da vari.

*

L' dé dô êl düc che savô, sciöche la lizita êjüda fora. Nia l' "Cerf" n'â l' bosch de Trates y gnanca l'Agrait, ciudi ch'al n'ê nia cumparì, mo l' Cramer l'â cumpré.

Berto de Trates ne s'l'ess mai punsada insciö, gnanca tl sonn, mo al n'â nia ingert chësta soluziun. Al i foss pa bëgn inçè sté anfat, sce l' bosch foss rovë tles mans dl'Agrait, ciudi ch'al savô, ch'al ess atira albü da paié. Manco ion essel albü, sce l' "Cerf" l'ess trata, ciudi che ailò essel tres messé se lascé trà dant, ch'al l'ess daidé fora dl scich.

Insciö éra jüda y nia atramënter. Y la jënt da S. Vi daurí sö i edli y la boëcia y ai n'ê apëna plü bugn d'la stlü, tan de morvëia i savô döt chësc.

Musiga da Rina da n iade.

Che s'ess pa imaginé che l' Cramer
ess cumpré chël tò de bosch de Trates?
Düc ess metü pëinch söl "Cerf" y sö
l'Agrait.

Che l' Cramer n'ê nia mal incér l' tacuìn, chël savôn pa bëgn, mo ch'al ess
cumpré bosch, n'essun nia miné, dea
ch'al â bëgn da laur assà cun la butëga.

Yl' "Cerf" pa? Ci fajô pa l' "Cerf"? L'
"Cerf" fajô sciöche n öspà de plëgn ti ess
peté l'ajëi dô la braia jö. Al scraiâ, petâ
coi pugns sön mësa, blastomâ sciöche n
dané y jö ia y ca te stüa sciöch'al ess la
pizia.

Na tara ne s'essel mai imaginé. Chël
Cramer megher â chël bel bosch y vël
pudô i ciaré dô, vël, l' gran ustì dl "Cerf"
y l' majer paur dla bachëta.

Mo plûlere ti l' cunsintil al Cramer co
a l'Agrait, chël furesto, dijôl, pur se cun-
sulé na frizia.

Dessené êl ciamicó de plü cun so müt,
che n'ê nia sté da tant da cumpré y nia
tan pur avëi n tò de bosch de plü, mo
pur mostré indô n iade de plü al païsc
da S. Vi, che vël ê l' majer de düc. Se
fa udëi dan la jënt, chël essel urü, chëra
foss stada süa plü gran ligrëza.

L'Agrait, l' furesto, â bele dadî tofè l'
polber. Al se n'ê jü demez chi dis dla li-
zita pur ne ruvé nia tla tentaziun de ji
ala lizita.

Ion l'essel zënzater albü chël tò de
bosch, mo propi adoré ne l'adorâl gnan-
ca ne. Sc'al n'ê nia ailò, spo èra fora cun
les stories y degügn n'â bria de i porté
invidies. Mo la jënt n'â bria da speté dî,
che ara ciafâ gaujes da baié y ciaculé.

*

Dô la lizita de chël tò de bosch udôn
Gabriel, l' fi dl cerf, che lasciâ l' local
döt dessené y s'un jö. Düc i ciarâ mâ
insciö feter dô y tröc s'la godô.

Rubatscher da Spëscia (La Val) - zacan.

"N'à pa ince l' "Cerf" n iade messé ze-
de", aldîn dijòn y "ciudi ne gnôl pa nia
instëss, l' vedl "Cerf", mo al metô l' fi?".

Plü co ater êl feter düc che i la cun-
sentî.

Gabriel se n'ê trat. Sciöche n ciyan cia-
vaté se n'el scufiné a ciasa. Scbebëgn che
vël instëss n'â degun interesse del chël
bosch, cujôl impò daite dal sënn, ch'al
â messé dé dô; al ê mefo impò fi dl
"Cerf" y i "Cerf" â l' cédür y urô dlunch
ester suraia, y sciöch'ar'é, tl sënn ne vë-
gnel mai fora na dërta dezijiun, insciö
éra ince stada in chë sëra pro Gabriel.
Mâ plü un n pinsier rodâl fora pur so
cé y chël ê: se vindiché! Mai ciamicó ne i
savôra tan ducia la vendëta! cuntra trëi
porsones èra mosorada: cuntra Berto de
Trates. Ciudi ne gnôl pa nia diretamën-
ter dal "Cerf" a ti vëne chël tò de bosch,
impé de l' lascé scraié fora? N'el nia da-

mì la fa fora cun un su, co ruvé tles boçes de düc?

Spo contra l' Cramer. Ci messâ pa chël gobe de Cramer se ficé ite te chël bosch? N'àl nia assà vël y süa vedla dla butëga?

Y inultima y ciámó plü dassénn urôl se vindiché cuntra so pere, l' "Cerf", che i à ciámá dé tla müsa, sciöche an te craut, che n'é bun a nia.

"Sc'i ne sun insciö bun a nia", se dijô Gabriel mez dadalt, "spo ôi n iade montré al pere y ince ai atri, a ci ch'i sun bun!".

Pro cëna stôl col cé sot dan so tai sciöche n manz dan na peza cöcena y dô püç cažüs de jopa, ch'al messâ dluti jó a dötes les ries, sciürel so cažü ite pur mësa, lê sö y s'un va sö pur stiga y ite te süa ciámena. In chë séra ne l'àn plü ater udü.

In chë séra êl ince ruvé tröpa jënt dl païsc ailò dal Cerf. Tröc gnô pur udëi y aldi, sciöche ara stô col "Cerf", che â n

iade messé zede, ci ch'al n'ê da tröc agnìa plü ausé.

Cater mëses plënes n'èle, dl païsc y ince da d'atres fraziuns y l' "Cerf" y süa fancela ne purdejô apëna da socodi düc.

Plü ion riessel udü degügn in chë sëra, l' "Cerf". Dal blot ch'al ê coi pinsiers pro la lizita, ne s'intopâl apëna da i dé a vignun ci che ai se comanâ. Mo jënt se n'â defata intenü, ch'al jô l' vënt da rodûs pro l' "Cerf" y purchël i udôn coi cès adöm ch'ai s'la cuntâ adascûsc y s'la riô sotman.

Ai savô assà y purchël s'un tirâi düc apëna ch'ai â boiü fora ci ch'ai albü comané.

Zënza dì parora, gnôl spo ciámò romené adöm goti y angostares y düc chi dl Cerf s'un jô a durmì zënza l'ambria de na "buna nöt".

Can che la nöt é plü chîta, éra plü da tumëi y ar'â ailò la maiù forza.

Dales döes de nöt lascia Gabriel so let.

Ji a vila zacan a La Pli.

Mituns da scora a Rina - dala pausa.

Düç é tl maiù sonn y degügn ne l'à aldi. Sot stiga s'âl tut chë picia siëia d'agaié lègns da ordöra, deur la porta, va fora, la stlüj bel chitamënter y striscia, sciöche n ñian scurié dô ñiasa ia, passa la strada, se ferma dan la ñiasa dl'Agrait, tol val' fora de n cestun ailò dan porta, ascogn val' te tascia y va inant, döt gobe y lisier, sciöch'al jorass, ia y fora cuntra l' bosch de Trates, che l' Cramer â cumpré in sëra.

Abòc, can che la löna sluminâ n nio o l'ater, essun podü udëi, sc'an foss stà purincërch.

Al é interessant, che döt l' mal ô gnì fat de nöt, a scûr o can che jënt ne vëiga nia.

Insciö stal bele scrit tl liber di libri: "Döt l' mal sciampa dal luminûs".

Gabriel dl Cerp n'à plü degun ater pinsier che porté a fin na vendëta, che burjâ tan dassënn te so cör, che ê zënza

bonàc, mo che an ne pudô nia impié, sc'an n'urô nia, ch'al gniss mé de fûch.

Ara dô n chert passé les döes, che Gabriel ê lafora te chël bosch jônn de Trates, ch'al siâ jö y taiâ, cì ch'al pordüjô, zënza misericordia, tan dassënn, che l' suiûs rogorô mâ insciö jö y an l'ess aldi soflàn y cristàn sciöche n salvadrin ferì a mort.

Chi bì pici lègns jogn... un indô later tomâ ia pur tera, destinâ a sicé. Vint ñina vintycinch n'en saràl ciamó resté. Düç i atri n'à nia plü la piza che mostrâ al cil, mo ponüs ia pur tera... Da pité a udëi!

Ara dô les cinch da dqman sön ñiampanin, can che Gabriel gnô dlun saltàn cuntra ñiasa. Al ê bele tan dé, can cuneisciö bele bindebò dalunc na porsona.

Olà ch'al metô man les prômes ñiases de S. Vi se despartì la strada y bel ailò vëgnel adalerch n n'atra porsona y al n'ê

I vedii ustis d'Antermëia (Pupp)

degügn atri che la Stina de Colséch, che jô al pröm auto.

Gabriel ê tan amati da sü pinsiers y dal stlet laur, ch'al â fat y dala büsia ch'al â pur ruvé a ciasia denant ch'ai lovass, che al n'ess prësc gnanca udü la Stina y al â falé na picera, ch'al ne ti reflí adoss.

“Oh, Stina”, dijel dlun süstàn y döt spurdü, “tö chilò?”.

Tan ion ch'al la udô zënza, in chël dé y te chël post y a chères ores y a chë cundiziun ne l'essel plü ion nia udüda.

“Ol'est pa tö sté”, respogn Stina, “che t'es bele chilò a chëstes ores?”.

Gabriel ê tan spurdü, ch'al ne savô cun ci gnì y ci vertura tò. Al ê n n'ël y i ëi é dagnora stà plü pëigri cun se varturé fora. Insciö stôl madér ailò col cé danjö sciöche n té müt abiné pro na berta.

“Te m'la cuntes pa n'nater iade, sëgn

n'ài nia dlaurela; i mëss jì a l'auto”, dij Stina.

“I t'la cunti pa bëgn”, sà ciámò Gabriel da dì y te chël ch'ara s'oij pur jì inant, i scraiel ciámò dô: “Ne sté pa a dì a val-gügn, che te m'ás udü incö!”.

Stina s'ê architada pur n mumënt, mo spo èra saltada inant, ciudi ch'ar'â prescia da ji a l'auto.

Mo söl iade âra tan tröp da punsé. Ciudi è pa Gabriel tan desturbé? Ciudi àl pa na siëia? Ciudi êl pa tan adora sön tru col guant da gnidé? Ciudi ne pudôra pa nia l'avëi udü? Ciudi messâra pa tan scuté?

Alê bele codî ch'ai se gnô dër la Stina y Gabriel dl Cerf.

L' vedl “Cerf” â bele dan pez incà os servé chësc lac nanter Gabriel, l' gran fi dl Cerf y la Stina, la fia de chël Roder dala meseria, y chësc lac manaciâ de de venté n grop y n liàn. La stina y Gabriel

I berbesc de Cestun (La Val) da zacan

s'urô dër dassënn, mo l' vedl "Cerf" se metô decuntra sciöche l'iat cuntra l' cian.

Te ciasa dl Cerf aldil pa na fia de n gran paur o de n dèr ustì, no na té petlera. A chi dales condles, chël ô di, a chi che jô vigni dé invalgô a tò l' lat cun la condla, a chi ti âl dagnora albü l' senn l' vedl "Cerf". "I gragn pro i gragn", âl la usanza de di y deperpo tirâl sofluns te chê pi-pa sciöche dandaia la ferata can che ara piâ ia fora dala staziun da S. Laurenz.

Tan ion che Gabriel y la Stina se foss lià pur döta la vita, tan deplü se spraizâ decuntra l' vedl "Cerf".

Mo i cunc fej ala fin impò n'ater y la gauja de chël é gnüda in chë nöt.

Gabriel se n'ê trat bel adascûsc a ciasa y sö te so let, sciöche al foss sté ailò döta la nöt, mo da durmì n'êl mine no bun, scebëgn ch'al ê plü co stanch, mangora zënza datrai, can ch'al messâ scintiné döt l' dé;ailò durmîl bëgn.

La Stina n'ê nia buna da se tó fora dl cé l' cumportamënt de Gabriel y sües parores. Mo ara ti urô n bun tan gran, che ara foss stada buna de scuté sciöche na fossa, inè sc'al i ess costé l' plü gran sacrificie. De morvëia i ê mâ, ci ch'al ê, ch'ara messâ tan scuté.

*

Chël ê n bel spavënt in chël dé da doman tl païsc de S. Vi. Da un a l'ater al-din mefo: "Aste udü?" .

Vignun urô la savëi plü lungia y plü avisa.

Üna na cossa ê sigüida: 45 de bì pici lëgns, che ê tl plü bel crësce, ê gnüs taià ia o roè o zënza a val' moda ruvinà. Y chësc ê suzedü te chël bosch de Trates, che ê l'atra sëra jü venü al Cramer da S. Vi.

Tl scür dla nöt êl gnü fat chël bur laur, sciöche vigni malfat chîr la securité. Mo ci che düc se damanâ, ê: "Che él mo sté chël che ê bun da fa val' de té?" Fa n té

Chi d'Ar.ciara (La Val)

dann a jënt! Y ci ütl àl pa? Sc'al s'ess tut val', fossel da capì, mo insciö! Y ciámó se dijô jënt: "Che él mo sté?" .

L' Cramer ne savô nia, ch'al ess nemisc. Al ê dagnora valënt cun düc y se gnô cun düc.

Berto de Trates ne ti â gnanca mai fat val' de mal a valgûgn. L'ustì dl Cerf i ciarrâ bëgn datrai insciö impü stort, mo al nà mai dér salpü l' purciudi.

An n'ess veramënter nia salpü, a che i dé la gauja o la colpa.

L'Agrait? Sanbëgn che an punsâ inè a l'Agrait, ciudi ch'al n'ê valgûgn tl païsc, che l'à sö cun l'Agrait y nanter chisc sanbëgn l' ustì dl Cerf, y nia pur val' d'ater co pur anvidia, ciudi che l' maiù dla ba-chëta urô pö dagnora ester l' "Cerf". Mångora can che ara gnô da paié les cûtes, ailò foss bëgn inè l'Agrait sté bun assá y can che ara gnô da alzé l' paiamënt a chi dla Fraziun.

Mo che i urô pa dé la colpa a l'Agrait? Al riê mine n rî cosce no y spo cun l'

**Doro de Michele,
dan da tröc agn.**

Cramer y Berto de Trates se gnôl dër y spo êl düc che savô ch'al se n'ê jü y ch'al ê a Viena.

L' "Cerf" â impò l' coraje de ciügné l' cé dër da sciché y baié incérch, che al ess metü valgügn da fa chël bur laur.

Tan da tec êl pa bëgn chël bravata de "Cerf" de ne punsé nia al fat, che dan da n n'edema n'êl pö degügn che savô čiamó, che chël bosch de Trates jô venü y ailò se n'êl bele jü l'Agrait.

Mo ara é pa bëgn dagnora stada insciö, che a che ch'an ti à l' sënn, i dàn dötes les colpes.

Y impò fossera prësc jüda tan inant da trà ite l'Agrait. La cossa é stada insciö: In chël dé da doman, che an â udü

chël malfat tl Bosch de Trates, êl feter döta la jént dl païsc che jô fora a udëi, gragn y pici, eï y ères, y düc ciarâ y cunscidrâ.

Sanbègn ch'an â inèc udü l'autorité dl païsc, l'umbolt y l' prôu y inèc i jandarmi.

Y ci êl pa suzedü? Bel an té jandarm i tómera ite de paré indalater valgunes rames y bel sot chères ite ciasfel na britil. Al la cöi sö atira y s'la mët ia. Chë britil pudô čiamó n dé ester de valüta.

De che ê pa chë britil?

Döta l'autorité dl païsc y tröc d'atri ê jüs ia dal Cerf a l'ustaria y a fa cunsëi.

Ai së sentà jö pro chères mëses. Impröma êl döt chít, mo spo metöi man

da baié, can pro üna na mësa, can pro l'atra. Defata à l' "Cerf" instess alzé la usc. Al è pro la mësa di gragn paurs. Da vël infora n'él mâ un che ess pudü fa val' de té y chël messâ ester l'Agrait.

Al lè sö y scraia: "L'Agrait él sté y degügn d'atri. Cina ch'al n'è nia chël furesto chilò, jôra bun assá a S. Vi. Sëgn udëis bëgn, ch'al é tres val'. Val' de té n'él ciámó mai suzedü a S. Vi. L'Agrait él sté, dea ch'al n'à nia ciafë chël tò de bosch da cumpré".

Sön chëra él ia da l'atra mësa Berto de Trates che se lascia adintène: "L'Agrait ne sciafiâl gnanca da ester, dea ch'al é bele codî demez".

Jan dl Batalana, l' fant dl'Agrait, che s'un stô bel chitamënter ia dô chë picia mësa ia dô üsc, n'è gnanca plü bun da scuté. Al lè sö y scraia ite pur stüa: "Te chësta ustaria m'ëis udü l'ultimo iade. Al "Cerf" él l'anvidia che i ciara fora di edli; chël vëiga vignun. Chël bosch ess pa bëgn mâ l' "Cerf" ion urù y ne l'à nia arjunt. Co ess pa l'Agrait sciafié da fa val' de té? Al é bele tan dî demez. Ne minëis nia os düc canç chilò, che la iari na ch'à fat l'ü, cianta?".

Jan dòur sö l'üsc y s'un va.

N chít êl gnu te chë stüa, che an ess aldì joràn na moscia, mo al n'à nia du-ré dî. L' "Cerf", döt bröm tl müs dal sënn, salta ca pur stüa pur i reflé dô al Batalana, mo spo s'âl impò punsé y é sté chít. Al s'oj y dij döt dessené: "Tan inant sunse, ch'i ciafass ciámó iö la colpa! Chësta ne me lasci nia suzede!".

Sön chëra suzedl na cossa, che düc stô a ciaré ca. La dô chë gran mësa lêl sö l' jandarm, alza sö chë britl che al â ciafë fora te chël bosch desdrüt y damaña: "De che é pa chësta britl?".

Sëgn él düc che i ciara mâ plü al jandarm y chë britl ch'al alza sö. Na pert i va ia dlungia pur udëi plü avisa. Mo

L' nëine y la laa de Maria
de Cestun.

da düc vëgnel la resposta: "Mia no, mia no!".

Mâ l' gran ustì dl Cerf ô indô se la-scé aldi y dij dër dadalt: "Ara sarà bëgn dl'Agrait".

Chësta parora vëgn cuiüda sö y un i ciara a l'ater sciöche da di: "Ciudi sàl pa chël?".

Inè l'jandarm y l'umbolt â aldì les parores dl "Cerf" y l'umbolt lê sö y chër-da l'ustì dl Cerf ia da süa mësa y l' da-mana: "Ciudi saste pa tö da di, che chësta britl é dl'Agrait? Dì ci che é vëi y ci che te sàs, zënza pôste ruvè te bries".

Oh, sön chësta â l' "Cerf" arbassé la usc y no mâ n püch. Al se sëntajö ailò pro chë mësa y dij scialdi da plan: "I mëssi ti ciaré plü avisa a chësta britl... al é chëra dl'Agrait. Na té domënia dô mëssa ch'al ê chilò, i la mostrâl a d'atri.

I la cunësci al mane d'ôs. Al è chëra dl' Agrait ciámó n iade. Al dijô ch'al l'à da l'Ungaria ca. Y da media éra ince. Chësta é gñüda adorada pur taié chi pici lëgns".

Düç ciarà ca y l' "Cerf" â indô ciafé coraje. Al è indô lové sö y stô rudunt a mesa stüa y dijô: "Ha, sègn scutëis ince os; ince tö, paur de Trates, che te l'as tan cun l'Agrait. Ci ch'i à dit, i ne retiri nia plü".

Dô che l'usti dl Cerf â dit chësc, val bel rudunt, sciöche al ess dlutì n palfir, da üsc fora.

Te stüa êl gñü chít y ai paiâ, ci che ai â buiù y s'un jô a ciasa.

Massa tröc avenimènç êl suzedü te n têmp tan cürt, che chël pice païsc de S. Vi foss sté bun d'i dlutì düç.

*

Sanbëgn che al suzed te vigni païsc n iade o l'ater val' che desturba la pêsc pur n pez, tan tles families co tles viji-

nanzes. Chël é da capì y chël n'é nia val' da nü. S. Vi è veramënter sté n païsc de concordia y de pêsc, o sciöch'an dij, na dërta vijinanza. Dagnora s'ân vijiné y sègn te n iade parôl, che degügn ne se vijinass plü. La gauja êl düç che chirí y mâ döes poesones che cunesciô. Y chëres döes porsones scutâ sciöche na fossa, Gabriel dl Cerf y la Stina de Colsëch. L'atra gauja che chi dui scutâ, è l' liàn dl'amur, che nè nia mâ bun de jì sura n bosch de lëgns jogn surafora, mo che foss ince sté bun de jì sura morcè fora.

Chi dis dô gnôl baié tan tröp decà y delà, mo degügn n'ê bugn de ruvè al prinzip dla storia y gnanca ala fin. An scutâ, an se baiâ dadalt o adascûsc, mo de fat n'êl nia.

Can che un minâ de avëi ciafé la tlé dla storia, n'êl indô n n'ater che daurí n n'ater üsc.

Y impò jôra inant dan da Signoria,

**La prüma musiga da La Val (1928) col dirighënt
siur Amando Alfreider.**

Chi da trà zetules dl 1907 a La Val. I cunescëis čiamó?

che aspetâ mâ plü, che l'Agrait ruvass a čiasi.

Dô da döes edemes, da sëra tert, tlocorâl a porta y Jan dl Batalana l'à lascé ite. Sanbëgn ch'al ê bele in chë sëra gnü a savëi döt cant, ci ch'al ê tratàn suzedü a S. Vi y ci che döt S. Vi cuntâ, sanbëgn ince dla britl, de chë britl che fajôtomé dötes les ambries dles colpes sön l'Agrait.

L'Agrait instëss stô mâ a čiaré ca y nê impröma nia dér bun de intomené adöm i anì dla morona de chë storia.

L'Agrait ciügnâ madér l' cé y se damanâ: "Pôl ester tan de ria jënt a S. Vi? Tröp êl sté pur l' monn, mo val' de té n'âl čiamò mai aldi.

La plü sterscia spo è čiamó chëra, ch'ai â tan dl rî y ch'ai sciafiâ mâ de i dé la colpa a vël, che n'ê pô gnanca sté tl païsc. Al ê pô bele trëi edemes demez. Chisc è i pinsiers che l'Agrait se fajô y che al i dijô ince a so fant y a sùa fancela. Jan

y Berbura dl Batalana tignî pa sanbëgn dal patrun.

Tl païsc de S. Vi n'êl feter nia plü che jô bun. Al parô che düc y düt foss in-dalater. La vijinanza ê rota y la pêsc defata.

Defata ê l'Agrait gnü cherdé da Signoria pur gauja dl fat de chël bosch ruviné. Vël â sanbëgn testimonianzes, ch'al n'ê nia sté tl païsc. Mo ci n'êl pa spo cun sùa britl, che l' jandarm â ciafè söl post? De döt chël ne savôl vël nia. Vël se recordâ mâ, che al â spizé i dënz de n re-stél denant co sun ji. Sce al s'â desmentié la britl dan porta o no, chël ne se recordâ nêt nia plü.

A dötes les domandes che i gnô fates, âl respistes sigüdes y tleres, tan che la Signoria messâ ciafè l'impresciun, che l'Agrait n'â nia da fa cun chël delict dl bosch de Trates.

Ciamó n iade él da dì, che dui susc savô, sciöch'ara stô y chi dui scutâ sciöche na fossa.

*

La cumentëza tl païsc ê sparida y spezialmënter la pêsc nanter dui vijins y chisc ê Berto de Trates y l' Cramer.

Berto de Trates â publicamënter y cun dötes le regules dl marcé venü chël tô de bosch al Cramer y adorâ tan dassënn y atira i scioldi pur cumpré mascins da lauré sua campagna, sc'al n'urô fa d'atri debituns, che l'ess prësc fat ji dô l'ega fora. Purchël él salté te Comun y da Signoria. Dùc cunesciô l' cuntrat y udô ite sua situaziun nia buna, mo ci urôi pa fa? Nanter ite êl gnü n fat, che degûgn n'â pudü udëi danfora y che â destabilizare no mât la pêsc nanter dui vijins, mo la pêsc y la vijinanza tl païsc.

L' Cramer, al ê vöi, â cumpré chël tô de bosch jõnn de Trates, mo dô dôt ci ch'al ê suzedü, ne i pudôn mine plü

i dì bosch y ne valô mine plü chë gran soma, che stô scrita tl cuntrat.

Ince chësc ê vöi y ince chësc messâ dùc udëi ite, ince Berto de Trates instëss.

Che ess pa dé ca l'ultimo zentejimo pur val' che n'ê nia plü?

Tan Berto de Trates co l' Cramer ê saltà da l'umbolt, da Signoria, da avocàc y cinamai dal prôu, mo degûgn ne savô da dé respistes, che foss stades iüstes y che ess podü acontenté l'un y l'ater y indô cuncé adöm la vijinanza tl païsc. Al é gonót de té situaziuns, ch'ara va ert da fa sauri.

Tratan jôra insciö inant tl païsc. valgûgn tignì dal Cramer y d'atri indô da Berto de Trates.

L' prôu dl païsc â bele da n pez incà baié y fat fora de cherdé i misionars a lascé tignì les misciuns a S. Vi y sëgn udôl, che al ê veramënter la dërta ocajuns y insciö àl mené inant, che les misciuns gniss tignides atira.

Sö Rina - 1922.

D'atri da trà zetules da La Val (nia düc abillli!).

I misionars ê bele arjignà y inscio gnô destiné l' dé y l'ora, che ares pudô mête man.

Düc ê cunténç de chères misciuns y s'aspetâ da chères misciuns indô la pêsc y la vijinanza tl païsc da S. Vi.

Solenemënter êl gnü tut sö chi dui misionars y un de chi misionars savô extra da i baié a cör ala jënt.

L' secundo dé dles misciuns gnô tignì la istruziun ai omi. Tratan chësta istruziun vëgnel cherdé l' curat dl païsc fora de dlisia. Al va te sacrifia, spo vengnel indô fora te dlisia col nome a se tó la Santa (Eucaristia), sciöche an dijô plü dadî, dà la benedisciu y s'un va.

L misionar perdicâ inant y düc chi ëi stomâ, da che ch'al foss gnü cherdé y se dijô un a l'ater adascûsc: "Che él mo de püri?".

Dô l'istruziun, t'ustaria dl Cerf, êl düc che l' savô. Chël püre n'ê degügn atri

co l' vedl "Cerf" instêss. Te n iade i êl salté ite n mé dant, che düc s'la udô impara.

L' prôu ê ruvé te çiasa, mo denant ch'al jiss ite te stangode dl vedl "Cerf", lâ l' jônn Gabriel, cherdé ite ten n'atra stüa y i â cunfessé döta la storia de chël bosch de Trates. Inultima dijôl al prôu: "Sc'i sëis bun da baié sö l' pere, ch'al me lascia maridé la Stina de Colsech, spo ôi döt indô fa bun; döt ôi indô reparé, tan al Cramer co a Berto de Trates. Sëgn, tratàn les misciuns, ôi döt mête a post y indô mête pêsc y vijinanza a S. Vi, sciöch'ara ê denant. I ne sun nia plü bun da tignì fora chësc tramënt, che ne me lascia nia plü mangé, no durmi; chësc tramënt che me perseghitëia dé y nöt y me mêt ala desperaziun. da chësc ôi gnì lëde. L'ultimo dé, siur curat, pudëis incundé te dlisia che döt é indô a post y che l'Agrait é inozënt".

Gabriel fajô cotân de pausa y l' prôu cunesciô, ch'al â ciâmô val' da dì, purchël aspetâl.

Spo dij Gabriel inant: "Mo na cossa se prëi, siur curat, no nominede mi inom. Al ne mëss nia ester... Siur curat, sc'i sëis bun da cunvertî mi pere, spo jarà döt bun".

Trëi dis dô udôn l' Cramer y Berto de Trates cun dër la buna löna ia dô na mësa dl Cerf pro n mez de vin, ch'ai se dô la man y fajô la pësc. No un, no l'ater ne savô, co che chësta ê jüda. Dan da n pêr d'ores â Berto de Trates ciafë n scech dal postin, ch'al pudô jì a se dô düc i scioldi de chël bosch venü. Atira él jü ia dal Cramer, mo l' Cramer ne savô de döt nia.

Te chël ch'ai ê ailò, ch'ai se ciara madér, êl les ciampanes che sonâ adöm a l'ultima perdica dles misciuns.

L' misionar perdicâ cun tan la buna löna, che düc se n fajô de morvëia. Dô la perdica va l' curat sön pergo, dij dilàn

ala popolazion, che ara â tut pert cun gran fede y buna orienté ales misciuns y inultima mëtel ciâmô laprò: "Y la storia de chël bosch, che à fat n té dann te nosc païsc, é jüda fora bun y döt é indô a post. L'Agrait é inozënt te chë stori y döt l' dann é reparé. La pësc y la vijinanza te nosc païsc dess indô impi niusc cörs".

Berto de Trates ê gnü a paiamënt y l' Cramer â l' bosch.

Gabriel dl Cerf â döt reparé, mo sägn n'él cater che savô döta la storia y pro chi éra restada ciña aldédaincö.

La domënia dô les misciuns êl ciâmô romagnü te dlijia dô la gran mëssa l' curat y na desëna de té picì mituns da scora dl païsc y l' curat i dijô: "Nü dis unse perié y döt é jü bun. I un indô tl païsc la vijinanza".

Chësc ultimo toch ài iö messé i cunté a Jepèle Trogher; chësc ne savôl nia. Spo él lové sö y tratàn ch'al s'un jô, dijôl ciâmô: "Impò bel!".

I vedli de Poldele
da Rina

U'ISÉ.

Laur da paur o laur da scior?

Tröc, spezialmënter personnes atampades y vedles, se damana gonot, sce al convègn deplö l' laur d' la campagna o chël che vëgn dal turism. Sce l' prüm é sfadius y porta püch, l' secundo é plö lisir, plö comót y porta deplö. N scienzié, ch' scri sön "ricerches soziales y culturales" ejaminëia te plö articli n paisc da paur, ch' sta pur se trasformè tl turism, recordan dandadüt l' vedl dit ladin: "No ti dè de pisc ala roba (campagna y bosch)" y rüva a chësta concluijun: "Inçina che l' paur restarà taché ala tera, él ciámò na possibilé dl'esistenza pur valgunes formes de nosta cultura (da paur), mo canche les ultimes stales sarà stlütes, gnarâl žnzater la trasformaziun ten tipo de paur zënza storia y zënza inom y — forscie ince — zënza i tëmpis ch'à da gni".

A La Ila él aldédaincö, de 52 stales

da dan la vera, 27 stales stlütes y zënza tirz, y mà plö 25 cun tirz laite. I ciamp vëgn trasformà te prà, in pert nia plö sia y serv da fabriché ciases y da vène; l' bosch fej "bela" mostra cun sües gran plaies pur l' sport y les pistes de schî y les siéies resta ötes (ultima siéia a Fontanacia da La Ila). L' medemo destin à tochè ai favàs, olach'an po ciámò odëi l'ultimo dna ligna de 9 sön i Trosc da La Ila, inanter la scola elementara y la media, y l'ultimo furdapàn tla vijinanza da Sossach, dagnara frëit y proscimo a mori; l'ultimo de 4 murins é jö d' moda, degün'ëga ne mör plö süa gran roda d' lëgn y ne lascia nia plö aldi so tlaper-namënt ritmico y ligher.

La roda dl tëmp va inant, les usanzes se müda y al paur dal dedaincö ne resta ater che l' record dl laur sfadiüs tl monn da zacan.

Siëla da Fontanacia

Favà di Trosc

Murin zënza ega di Parüsc

Fur da pan da Sossach

Maester - Diretur
Friedrich Pizzinini
90 agn

Ai 31 d' genaro de chësc ann à cumplì l' Diretur d' scola elementar in punsiun, siur Friedrich Pizzinini, la bela eté de 90 agn. Al é n müt dl tistler-artist Sepl d' Mane y de Tarejia dl Tiscèr, ch' abitâ tla vedla ciasa-murin a Planmorin da LA ILA.

Dô che l' jonn Federico â albü passè la scola elementara dl païsc sot al maester berba Micorà, fòl jü a stüdié da maester (LBA) a Desproch l'ann 1906, olach' al â cumplì i stüdi cun la matura l'ann 1911.

So prüm post da maester fò ste a LA VAL d' Badia, t'la zircoscrizion de BURNECH, sot l'ispetur siür Mischi. Chilò passâl 3 de bi agn tla bela compagnia dl jonn maester Carlo FRONTULL, bun musico y alegher colegh. Scebëgn che chisc prümz agn d'ativité didattica passâ snel y in alegria, cun plêna sode-sfaziun y cun contentëza, fòl maduri tl jonn maester "Fritz" l' dsidér de ji a insigné t' na scola todëscia. L'ann 1914 insignâl oramai t' la scola de PATRIAS-DORF, dlungia LIENZ (Austria). Al têmp d' la prüma vera mondial gnêl cher-dè l'ann 1915 a servì la patria pro i Kaiser-jäger, olache al â arjunt ala fin d' la vera 1918 l' grad de Fähnrich. Gnü zhuch dala vera, insignâl pur l'ann alalungia a KALS, spo dal 1919 inant t' la Grundschule (elementar) a LIENZ y dal 1941 t'la scola di mituns (Knabenvolksschule) dailò. Pur gauja dles sües idees cuntra-nazistes, gnêl trasferì "pur castigo" a WOLFSBERG, ZWICKENBERG, KLEBLACH-LIND t' la CARANTIA y ultimamëmter a St. DANIEL t' la Jugoslavia, olach'al s'â ruvè süa "viacrucis"

de sacrifici, d'umiliaziuns y d' maltratamenç pur idës politiches, cuntrabatüdes cun cunvinziun y fermeza d' caracter inçina la castrofala fin d' na vera crûdia y malaugurada.

Cun l'ann 1945 suratolôl indô la direziun d' la scola di mituns a LIENZ inçina ch'al jê in punsiun l'ann 1955. Al â inçe insigné pur 12 agn alalungia t' la scola professional de LIENZ.

L' Dir. Pizzinini fò n model de maester: dër coscienzûs y laurâ cun ligrëza y plajëi, al fò severo, mo giüst, na persona de caracter, respetada, stimada y bëgnudüda da coleghesc y surastanç, da genitürz y scolars; l' Bezirk LIENZ ti é debit

Ciasa d' nascita a Planmorin d' La Ila

n gran diolàñ y diolpài y reconosciënsa pur süa ejemplar ativité d'espert educadù.

L'ann 1922 se maridâl cun la jona Stefania TAURER, ch' ti â dè 4 mituns: l' plö vedl, Helmut, morì ti agn da müt; la fia Irene laora t' la ciasa dales medejines Erlach; la fia Rosmarie insègna t' la scola mesana a SILLIAN; l' müt Dr. Meinrad laora tl museum Ferdinandum (Kunsthistoriker) a Desproch.

L' Dir. PIZZININI vir bel da tröc agn t' la ciasa dala scola de PATRIASDORF cun süs düs mitans, ch' se prô cun gran amur a solevè l' pëis d' la veciaia dl bun pere. Tröp têmp liber adorâl naóta pur i laurz dl' urt y pur l'arlevamënt dles ees; al s'â mantignì dî alalungia in bona sanité cun lunges spazirades in cumpagnia de so bun cian. Mo ince chësc passatëmp é passè pur ël, dô la doloroja perdita dl fedeliscimo so "cumpagn" y dles giames indeblides dal pëis d' na respetabla eté. Tröpa jënt cunesciô ince l' Dir. Federico pur éster ste bibliotecar d' la Iselturm-

bibliotek, n serviz ch'al â fat cun gran dili-giënza y cosciënsa pur l' têmp de 18 agn. Insciö él ciámò restè sëgn i libri sü bogn amisc te so monn chit y öt dal dédaincö.

Chisc 90 agn é sta pur ël na vita plëna d' laùr cun ligrëzes, speranzes y fortünes, accompagnades da crusc y da colp psoç dl destin; tra chisc l' plö crûde é ste la per-dita d' la fomena Stefania l'ann 1978.

Diretur Friedrich po ringrazié l' Signur Idí, d'avëi n aiüt sigü da süs bones mitans, che l' daida cun amur y paziënsa a passè na veciaia plëna d' recordanzes y se gode ciámò pur tröc agn l' têmp d'la bëgnmeritada punsiun, ci che nos düc sperun ince.

Nos compaejagn y amîsc, parënc y co-noscënc augurun de düt cör fortüna y benedisciun dl Signur al Dir. Friedrich PIZZININI y sperun, che al rüves sânn y salt al traguard dl "zentenar" söl tru èrt y sfadiüs d' chësta vita terrena.

L'artist Luigi (Lois) Rottonara

(nom d'ert: **ROTT**)

Trofeo "Città di Como".

Vijo-Lois Rottonara

Luigi ROTTONARA é nasciü a LA ILA de BADIA ai 15.6.1938 da Vijo y Berbora Agreiter, te na familia, ch' se dedichëia cun pasciun al bel ert dl ziplé. Al é n parënt dl renomè artist tl' ert d' la decuraziun, Franzl ROTTONARA da Corvara, famojissimo scenograf al teater dl' Opera a Vienna y ala Curt imperial d' la Prussia.

Dô i agn d' la scola elementar t' so paîsc nadè, olach' Lois mostrâ oramai gran intrësc pur l' bel ert, jêl tla scola d'Ert in Gherdëna y passâ spo al'Istitut d'Arte a Firenze, olach'al à ciafè l' diplom. Tl medemo têmp frecuentâl ince n curs de spezialisaziun pur "ceramica artistica" al Magistero d'Arte. Ciamò da studënt àvel tut pert al "Concurs nazional de Ceramica" - mostra dei giovani vasai -, organisada dal Istitut "Cova" de Milan, olach'al à ciafè l' secundo premio.

Al à fat deplö mostres personales dal' ann 1968 inant:

- 1968 Cumun de RHO (Milan)
- 1969 Galleria "La Pergola" - Cantù (Como)
- 1970 La Permanente - Cantù (Como)
- 1972 LXXII Mostra Annuale d'Arte Milan Collettiva della regione lombarda
- 1973 Galleria "La Cripta" - Milan

La Ila

15.8.1979 "S. Maria dal Ciüf. S. Mëssa sön plaza cun la müjga de Badia

- 1974 Galleria "El Trapezio" - Milan
- 1975 Center U.S.A. - Milan
- 1977 Hotel Palace - Milan
- 1979 Salone del civico Broletto - Como, olach'al à ciafè l' prüm premio pur l' trofeo d' brom "Città di Como" ediziun 1979.

Atri 6 premi avel ciafè pur düs scultüres y cater pitüres (tra chëstes l' prüm premio assoluto pur "Il Gallo" d'Oro - Abbiategrasso).

La consëgna dl prüm premio pur l' trofeo "Città di Como" é stada fata in gaujiun de na importanta manifestaziun, presiedüda dal dut. Carlo RIPA di Meana a Como, ala prejëenza den gran pubblico cualiché, d'autoritês y de critici d'ert (ai 2 dl mëis de merz 1979).

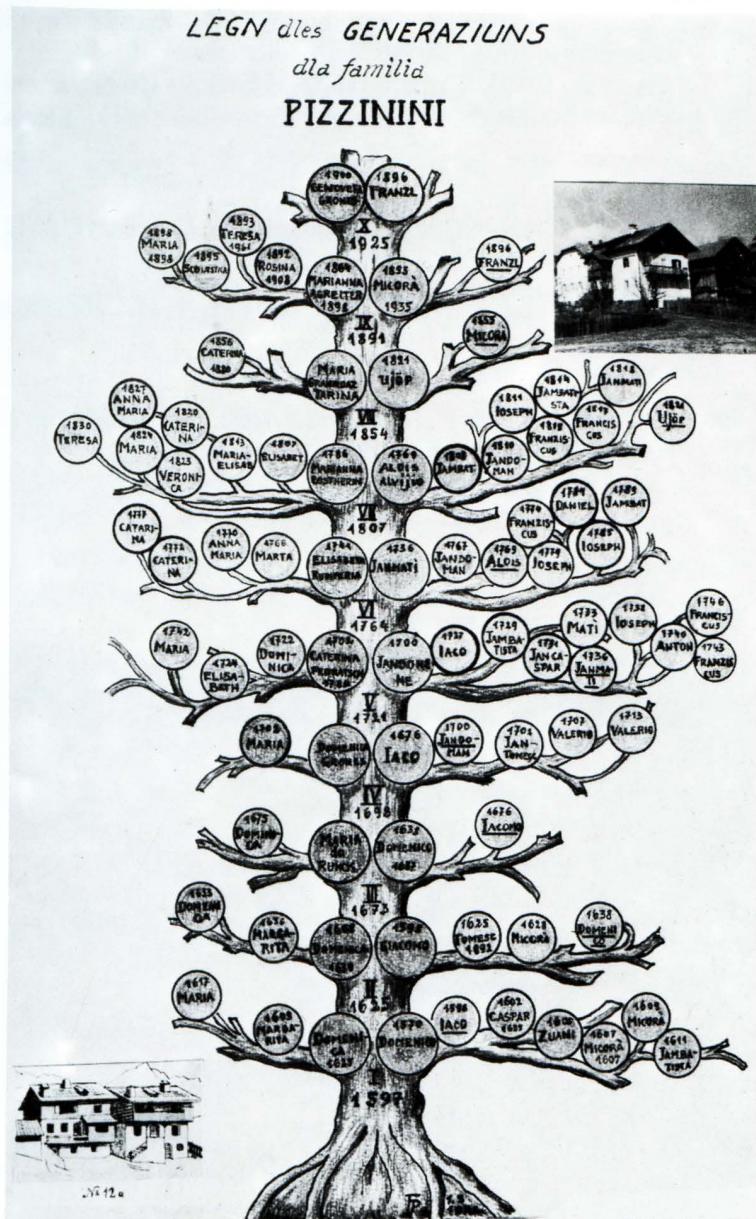
Congratulaziuns y ralegramënc a nosc jonn compatriot artist cun l'augüre, d'en continvo progress söla strada dl "bel ert", pur deventè tres plö vijin al gran renomè y imortal Avo FRANZL, notorio y celebre scenograf, mort te süa residënça al Semmering l'ann 1938.

PREMIATO A COMO LO SCULTORE ROTTONARA

L'altoatesino Luigi ROTTONARA ha ottenuto il primo premio di scultura nel trofeo "Città di Como", edizione 1979.

L'importante manifestazione, presieduta dal dott. Carlo Ripa di Meana, si é tenuta a Como nel salone del civico Broletto alla presenza di folto pubblico, autorità e critici d'arte.

All'artista Luigi Rottonara, nato a La Villa in Badia é stato aggiudicato il primo premio per l'opera in bronzo di grande valore artistico. Rottonara non é nuovo a simili riconoscimenti, avendo ottenuto in precedenza vari premi anche in campo pittorico.

Lëgn dles generaziuns d'la familia
Pizzinini d'Alvijio da Sossach n. 38

- I Domëne PICENINO, ×1570, oo1597, +? maridé cun Domënia,
 ×1572, +1633
 Iacomo (1598), Gasparo (1602), Margarita (1603), Zuani (1605),
 Nicolò (1607), Nicolò (1609), Zambatista (1611), Maria (1617);
- II Iacomo PICENIN, ×21.11.1598, oo1624, +? maridé cun Domënia,
 ×1608, +1639
 mituns: Tomësc (1625), Nicolò (1628), Domënia (1633), Marga-
 rita (1636), Domëne (1638)
- III Domëne PIZENIN, ×7.11.1638, oo1673, +15.3.1687; cun Maria
 da RUNCK, fia de Martin
 mituns: Domënia (1675), Iaco (1676)
- IV Iaco PICININ, ×16.11.1676, oo8.7.1698; +? maridé cun Domënia
 GRONES (de Valerio del fever da Reba)
 mituns: Jandomëne (1700), Jantomësc (1702), Maria (1705),
 Valerius (1707), Valerius (1711), Valerius (1713)
- V Jandomëne PITSCHEMING, ×8.4.1700, oo10.6.1721, +?; cun
 Tarina PEDRATSCH (fia de Janbatista y de MERSA Tarina),
 ×12.11.1702, +2.12.1786;
 mituns: Domënia (1722), Elisabeta (1724), Iaco (1727), Janbatisti-
 sta (1729), Jancaspar (1731), Marta (1733), Janmatì
 (1736), Ujöp (1738), Antone (1740), Maria (1742), Franci-
 ciësch (1743), Francësch (1746);
- VI Janmatì PITSCHEMING, ×18.5.1736, oo19.6.1764, +25.10.1815;
 maridé cun Elisabeta RUDIFERIA (fia de Daniele y de Krai-
 zerin Domënia, ×16.2.1741
 mituns: Marta (1766), Jandomëne (1767), Vijo (Alvijio) -1769,
 Anna Maria (1770), Tarina (1772), Franciscus (1774),
 Tarina (1777), Ujöp (1779), Daniele (1781), Ujöp (1785),
 Janbatista (1789)
- VII Alois (Alvijio) PIZINING, ×12.1.1769, oo1807, +? cun Mariana
 COSTNERIN, ×30.7.1786 (fia de Giuani y de Tarina Rot-
 tonara),
 mituns: Maria Elisabeta (1807), Janbatista (1808), Jandomënie
 (1810), Ujöp (1811), Maria Elisabeta (1813), Janbatista
 (1814), Franciësch (1815), Francësch (1817); Janmatì
 (1818), Tarina (1820), Ujöp (1821), Veronica (1823),
 Maria (1824), Anamaria (1827), Tarejia (1839);
- VIII Ujöp PIZINING, ×19.7.1821, oo27.2.1854, +?, cun
 I. Maria GRANRUAZ (de Francësch y de Tarejia da Ruac;
 II. Tarina ved. RUNCH da Badia, +1904
 mituns: Micorà (1855), Tarina (1856);

- IX Micorà PIZZININI, ×31.1.1855, oo1891, +20.3.1935; cun
 I. Mariana AGREITER da Ciampidel, ×13.10.1864,
 +15.7.1898;
 II. Mariana AGREITER da Sotgherdëna, ×12.9.1952, oo1902,
 +30.5.1932
 mituns: Rosina (1892), +12.4.1908; Tarejia (1893), +24.10.
 1971; Scolastica (1895), +12.1.1975; Maria (1898),
 +1898; Franzl ×28.9.1896
- X Franzl PIZZININI, ×28.9.1896, oo22.9.1925, cun Genoveffa
 GRONES (fia de Felize y de Maria COSTA, Reba), ×4.4.1900
 a Reba da Fodom

L' chor de dlijia da **LA ILA** da zacan
 con l'orglist berba Micorà Pizzinini.

Trëi caplagn da zacan a Cortina d'Ampez.
Albino Lezuo + - sign. Ties + sign. Ujöp Pizzinini.

Proverbs y scicaries

Laota da la vera n'él pa bëgn suzedü tantes. Üna de chëstes é mefo stada inscio: Mëda Tarina à l' fi Michiel te vera. Al è bele ormai dui agn che Michiel ne scriô nia plü. Na domënia, che mëda Tarina è ruvada pro la Seft de Sorarü dô mëssa adora, se baudiâra bëgn tan y dijô: Au, chël püre Michiel, al è bele dui agn ch'an n'alda plü nia de vël. Inurcheltàn scriaràl pa mefo, ch'al é mort".

Professer Abendrot tègn n discurs sura l'impurtanza dl'ega y inultima dijel: ".... y imaginesse madér impù, sc'i n'essun degüna ega, ne pudessun nia imparé da nòdé, spo fossel tan de jënt che jiss sot y sofiass."

"El ciámó sté d'atri caji te osta familia de imaginaziun mentala?", damana l' dutur a Rosalia. "I ne savess bel nia", respogn Rosalia, "madér mi om s'imaginëia dagnora, che vël àis da cumané te ciasa".

"Dime mo, Friz, ci é pa purdërt n comanadù assolut"? damana l' maester.

Friz: "N comanadù assolut é n rè che n'é nia maridé".

Artur damana süa cristiana: "Fefa, sàste ci desfarënzia ch'al é nanter n baj de parentela y n baj da dui che s'ò?"

"No, chël ne sài nia", mina Fefa.

Artur: "La desfarënzia é de zirca 25 se-cunè".

**Na furesta che porta cun
ligrëza y dignité la bela
Trocht dla val "ladina".**

*Soferënzes portades deboriada fej plü
uniun che ligrëzes.*

*Che tö ne pôs nia i dì a na porsona
söl müs, no gnanca dì söl spiné.*

*Olà che te ciafes na ligrëza, tègnela toch
y no la lascé ia.*

*N'él nia sté Chèlbeldi che s'à dé lumi-
nùs y surëdl, aisciüda, cianité y vin.*

Hoffmann von Fallersleben

*Inèc dan l'altonn desste tö t'inchiné.
Dô l' bel isté vëgnel l'altonn cun sü frùc.*

Otto Ernst

*Al ne fala mai l'ocaijun de fa dl bëgn,
mo al ne fala pa gnanca mai l'ocaijun da
desdrüje l' bëgn.*

Friedrich von Logau

*Chi che i ciaa la fossa ai atri, toma in-
stèsc laite; mo inèc chi che i tira fora, toma
gonót laite.*

Ernst von Feuchtersleben

*L' director dla purjun dij a un che vëgn
lascé fora: "Ara me desplej, ch'an s'à tignì
n n'edema massa dî chilò".*

*L'ater: "Oh, chèl ne fej nia, i l'aratëis
mâ jö l'ater iade".*

Ala richëza cundüj n grüm de trüs y la maiù pert é pac. Un di miûs é l' sparagné.

Cicero

Leges é sciöche tères. Les pices mosces vëgn piades, mo les gran öspes no.

Jonathan Swift

Sce tua çiasa é inçè na fortëza cun de gran mürs y ciampans; sce te lasces jì la pêsc de mez, sarà vigni nemich bun a la tó ite.

Otto Promber

L'avarizia se mangia döt, mo l' plü ion la furtuna.

Reinhold Lenz

Bel pro les ères ne sàñ mai, olà che l' manlan se finësc y olà che al mët man l' angel.

Heinrich Heine

*Sce te vas te vera, spo prëia un n iade.
Sce te vas söl mér, spo prëia dui iadi.*

Sce te vas tl maridé, spo prëia trëi iadi.

Proverb dla Ruscia

*Kekis Lois savô mefo bëgn cis da bravé.
Al dijô n iade: "Bun cënt iadi sunsi jü in prozesciun a Ehrenburg. I me sun ponü a mesa strada, spo él gnü la nëi lassura,
spo él passé la corriera surafora y spo me sunsi sëntésö y i à fat dô i pügns.*

Clompri sö al Pinter a Rina

L'aufrag.

LOIS PESCOLDERUNGG †

Degügn n'è bugn de crëi ala burta notizia che rodâ incérch da doman adora dl 24. de iener 1979. Lois Pescollerungg, nosc maester, é mort. Dùc se damanâ: "C'él pa suzedü?" Y la resposta é: al é gnü investì da n auto ia Piculin in séra

incér les set. Al ne jovâ nia co crëi inè chësta burta notizia. Al è vëi. Gamó in chël dé êl sté a Balsan a sbrighé tan de cosses pur d'atri y al n'é nia plü ruvè vi a ciasa.

Lois Pescollerungg é nasciù a Rina l' 14.6.1921. Al à fat scora elementara a Rina, spo él jü a studié a Pursenù tl Vinentinum y spo âl messé jíte vera. Ruvé indô a ciasa àl fat la matura da maester de scora y à spo insigné tles scores da Colfosch, Corvara, Lijun, La Plì de Marô, La Val y inultima pur tröc agn a S. Martin de Tor.

So pere é Sepl Pescollerungg de Sciosciara de Badia y süa uma é Vantsch Rossina da Rié da Rina.

Te dùtes les scores olà che al à lauré, l'à i scolari dér ion, ciudi che al â n caractér scëmpl y sauri da capì. Mai ne l'àn udü impurmalüs y al savô dagnora da purdené, inè can che jént i mostrâ de gran ofejes. L'ater dé êl indô bun inè col plü gran nemich. Laprò êl n gran amich de nüsc païs y dles usanzes de nüsc antenac y de nostes beles festes de dlijia y fora de dlijia. Degügn vari y degügn scioldi ne sparagnâl, sce ara tocâ da fa plü bela na festa.

Can che an â tut jö valgünes de beles festes chilò tl' Italia, spo jôl iayfora a fa festa, a Sillian, a Desproch o a Lienz y can che al gnô zruch, cuntâl cun na saù, che al ê ñinamai bun da ti fala gola a d' atri.

Lois Pescollderungg è spo na porsona, che jô tan tröp ales sopoltöres. Dlunch olà che al sciafiâ, jôl ales sopoltöres, ince a döes t'un n dé, sce ara messâ ester. Tl' ultimo têmp âl ince plü dlaurela, ciudì che al ê in punsiuns. Sciöche vël é jü a tröpes sopoltöres, insciö âl ince albü tan tröpa jënt a süa sopoltöra. Chi da S. Martin ne se recorda mai ñiamó tan de jënt a na sopoltöra te so païsc.

Lois Pescollderungg è spo sté pro i prüms che à metü sö l'assoziazion de "Ert pur i Ladins". Pur l' Calënder ladin âl pa lauré tröp. Vign'ann scriöl i dis y i mëisc dl calënder y pro chël laur êl pa feter avisa. Sce al ne savô datrai nia avisa l' dé de n sant o de na santa o de na festa, spo scriöl pa tl Vaticano a damané. Les regules dla liturgia savôl ince avisa. Dér dessené s'âl, can che ai â tut jö valgünes

de beles festes de dlisia. Chël n'êl bun da capî y al dijô pa gunòt: "Chësc ài mâ fat che ai pôis scioperé plü gunòt". Rajun àl bëgn purdërt! Ci che al à spo fat dl bëgn a jënt cun fa domandes y d'atri scriç y salte incerch da n ufize a l'ater, chël ne savuns mâ gnanca ne. Nia ne ti ê massa ri y mai ne se baudiâl cîs, ince sce al ê mu-mënc, che al ess plü ion pitë dadalt.

I pudun di che düt S. Martin l'à ñiamó aldédaincö dër mancia, mo no mâ chi da S. Martin, mo düc chi che l'à cunesciü y al n'é pa tröc che l' cunesciö y ince vël cunesciö dër tröpa jënt tla Val Badia y foradecà y ñinamai da Pursedù ia y da Bal-san ite.

Na ota che al â udü na porsona, spo s' la recordâl pur dagnora y ñinamai ala somëia ciafâl fora dër tröpes porsones.

Plü ion urôl avëi val' da fa cun jënt ala buna, dai "gragn" sciampâl plü ion. Al ê chësta süa natüra scëmpla y buna. Falz n'êl nia bun da ester y purchël êl düc che l' ion.

Lois, i ne te desmentiarun mai! Palsa bëgn tla pêsc dl Signur.

VIA CRUCIS

metüda adön da siur Luije Comploj
(Chëstes staziuns pôn ñianté dô la melo-dia che vignun cunësc y dô Gotteslob"
n. 845)

1

*O Gejù, la tüa condanna,
dô c'an â scraié "Osanna",
é na grana crüdelté.
Sce zacai me tichinëia,
cun gran tort me tormentëia,
ôi porvè d' scuté y duré.*

2

*Sot la pesoçia crusc it' staste,
zënza degüna colpa vaste
inozënt ala mort.*

*See la crusc se dà gran bria,
drüca y fej porvè fadia,
bun Gejù, tö dà l' confort.*

3

*Indebli dala stanchëza
perd Gejù la süa fermëza,
toma a tera sot la crusc.*

*Tl'ocajun nos sun al prigo,
püch se tëmun dal castigo.
Te periun: no s' lascé susc.*

4

*Da i ciaré a Gejù al dlàia,
düt l' corp é üna plaia.
Pur süa uma ci turmënt!
A Maria tan buna y grana
i piçiadûs se racomana
in chèl ultimo momënt.*

5

*L' Cireneo imprüma s' para
de daidé Gejù ne ciara.
Oh, podessi ester chèl!
Vigni opera bëgn fata
al plü misero arata
l' bun Gejù ch'an fej ad èl.*

6

*Sce l' bur viz datrai m' impiza,
sce la ria pasciun me stiza,
ciari sön to müs da sanch.
L'viz cun forza iö ô combate,
cun tüa grazia ôi l'bate.
No m' lascé gni stüfy stanch.*

7

*Bel indô èst ia pur tera,
la mia colpa t' costa cèra,
tan che t'as pur me patì.
Gejù, i n'ô nia plü t'ofène,
dà la grazia da m' defène,
che te n'ais nia plü a sufri.*

8

*Pur mia gauja no baudiede,
pur mi màis mâ no pitede,
mo plütosc pur üsc mituns.
I defec a nos pordenede,
gran paziënza, se prëi, avede;
de resté cun te speruns'.*

10

*Düt l' guant ai te porta ia,
indòs ne t' lasci bele nia,
fè da bëir te tègni dant.
Fa ch'i sid' col corp onest,
te mi cumpor tamènt modest,
incè modest incèr l' guant.*

11

*Colpi sön la crusc an alda,
toma sön la plaia cialda,
l' bun Gejù à tan patì.
Iö sun chèl che s' la mirita,
dea che t' dàs pur me la vita,
ôi porvé de me cunvertì.*

12

*L'angonia è sëgn passada,
tüa pasciun é insciö ruvada.
Tô es mort pur me salvé.
Chësc oressi recunësce,
döt to bëgn al me varësce,
ch'i n'ais nia da te fa mé.*

13

*Da na spada martorjada
é tüa anima d' boriada
cun Gejù che por nos mör.
Mia anima, o Maria,
ne lascé jì alania.
Tirela sò cun to bun cör.*

14

*Jö te fossa é tüa palsa,
tosco corp por aria s'alza,
l' terzo dé él rossorì.
Iö ô vir in grazia santa
mia vita düta canta.
Sò da te iö pô spo gni.*

Curtines di soldâs (d' vera)

Les curtines di soldâs tomà tla prüma vera mondial 1914-18 fô npü olachmai da ciafè dlungia l' front dl COL di LANA y dl SETTSASS - FALZARES, olach'al fô ste l' teater dles gran operaziuns d' vera dl esercito dl AUSTRIA - Ungaria. Ales fô tl raiùn dl Cumun d'La Plì da Fodom, ch' va dal Pass dl PURDU' al Pass de FALZARES y da PLAN de SALESEI ala VALPAROLA. T'les curtines, ch' stê sot la proteziun dl Ufiz Zentral "Onoranze Salme Caduti in Guerra", gnêl metü personal stipendié (custodesc) ch'â l'obligo d' ciarèsura d'les tigni in bëgnéster. Chësc â duré incina n valgûgn agn dô l' 1922, olach' l'Ufiz Zentral â menè fora na dispoziziun, ch'les curtines d' vera messâ gnî tutes demez, i Tomà ilò supulis ciavasö y abinà adümten monumënt dai "Osc" (Ossario).

Tra les prümes curtines d' vera, la plö

important pur so carater monumental, é chëla de PLAN de SALESEI da Fodom, situada ten prè, olache l' rü d'Andrac va tl Cordevole. Chësta curtina fô gnüda fata pur supuli i prümw soldas taliagn, tomà t'operaziuns isolades d' vera dl lugio-agost 1915; spo gnêla fata plö grana y, dal setember dl 1915 inant gnêl supuli ince soldas, che morì da ferides ti ospedai-lazarec d' vera a Pian de Salesei y a Digonera. Ala gnê ciàmò ingrandida na secunda ôta l'ann 1916 dal Genio Militare y stlüta ite da na sì d' fer da spins; les fosses fô a chël têmp sciampli müdli d' tera. Insciö restâles incina l'ann 1922 ai 20 d'agost, olach'al fô ste fat l'inauguraziun ala prejëenza dl duca d' Aosta y tl medemo têmp benedida da Mons. Giosue Cattarossi, vësco de Belluno-Feltre.

La porta d'entrada fô ilaota surmon-

TI scomenciamënt dla vera dl 1915 i Tomà tla front
gnê supulis olächemai.

Curtina monumental de PLAN DE SALESEI
di 1915 a Fodom.

tada da n ergo trionfal de lègn cun na scrita in latin ch' dijô: "Ossa arida audite verbum Domini" y n'atra d' sot: "e l'ossa fremono amor di Patria".

Dô valgûgn agn gnêl defora n'ordinanza dal Autorité Zentral "Cura Onoranze Salme Caduti in Guerra" cun l'obligo de ciavè sö les fosses tles curtines di soldas y de depoitè i scheleç tl gran monumënt "dai Osc" dlungia Cortina d' Ampéz, tl "Ossario" de POCOL; mo, pur l'ntresciamënt y pur les suplices d' personnes autorevoles, â pudü resté te so post la curtina de PIAN de SALESEI. Chësta fô spo stada l'occaju bona, pur sistemé finalmënter la curtina, insciö che ala ciara fora al dé daincö: al gnê ciavesö i osc, livelé l' plan, costrui n'opra monumental d' mür a forma d' na gran crusc latina cun 650 niscses (loculi) pur mët les cassëtes dai osc di 650 soldas supulis ilò t' tera. Sön vi-

gni niscia gnêl gravè ite tla pera d'ermo grisc-scûr l'inom dl Tomè chilò supulì. Al gnê incè fat la picera dlisia plö grana y restaurada. Sön i parëis daite él da odëi i 14 chedri d' na artistica Via Crucis. La dlisia, dedicada a Sant Antone, vëgn ofiziada saltuariamënter dal Degan da LA PLI o da so Caplan.

CURTINES di soldâs te zona d'operaziun dl eserzito di AUSTRIA-UNGARIA

Dô les destomonianzes de soldas da Fodom, ch' batô söl COL di LANA y SIEF ti prümz mëisc d' la vera 1915-1918, gnê supulis i Tomà ten pre dlungia l' front, nominé *COL da LA RODA*, tla vijinanza de LA CURT.

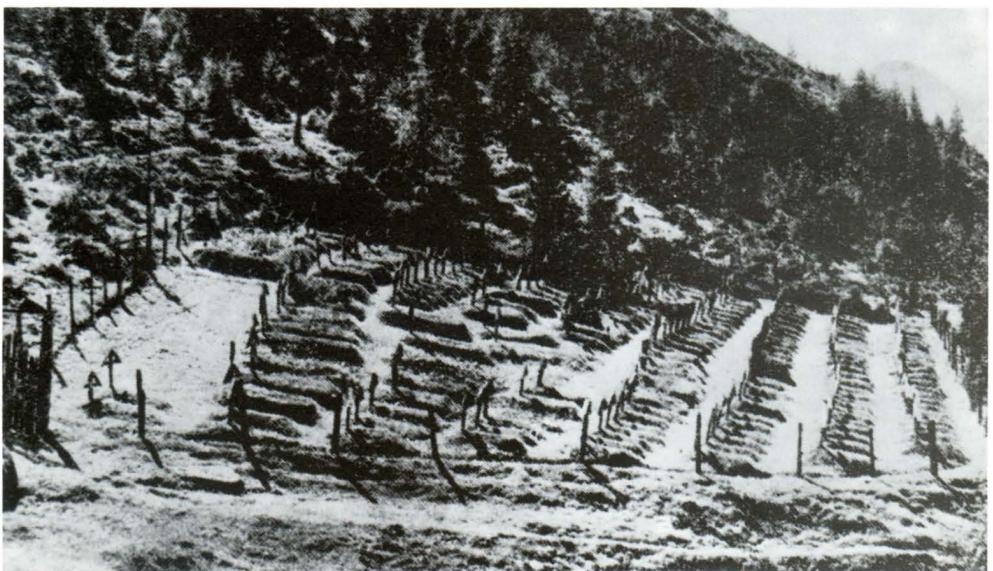
Chësta curtina â la forma chedra y fô stlüta da na sì d' ferrat da spins sön pà de lègn. Dô la vera fôl ilò supulis

230 soldas dl Austria o Germania, y de chisc 177 identificà y 53 zënsa inom. Les crusc scëmples d' lëgn signâ les fosse di Tomà; de chësta curtina nen él

plö degun sëgn da odëi, purciche i caderi ilò supulis é sta ciavasö (esumà) y portà tl gran "Ossario" dl pass de PURDU' (Pordoi).

**Curtina monumentala de PLAN DE SALESEI
dô la sistemaziun dl 1922**

Curtina di soldas "Col di Roda" a Fodom.

Curtina ALPENROSE

Inè chësta curtina fô sólo témpla d' la munt SIEF, al altëza de 1850 m, s.l.d.m. y fô dalunc dala curtina dl COL da LA RODA zirca 10 minüt d' strada. Ala fô gnüda fata ala fin dl ann 1915 y ai prümz dl 1916 da soldas dl Austria-Ungaria t' na pastüra a pé dl bosch. La forma fô chedra, sediada it da fertrat da spins, imbruncé sön pà d' lëgn. Sönsom fôl n cer monumënt sepolcral de peres (arenaria griga) a record di Tomà, ch' portâ na platta d'ermo cun iscrizion ch'an ne cunësc nia, deaché ala é jüda purdüda. L'ann 1916 gnê la curtina ampliada da trupes germaniches sciöche chëla de COL da la RODA. Scëmpli müdli de tera curî les fosses, ch' portâ crusc, in gran pert d' lëgn o de zement cun na tofla de lëgn o d' metal, sön chëla ch'al fô gravè ite l'inom dl soldà supulì.

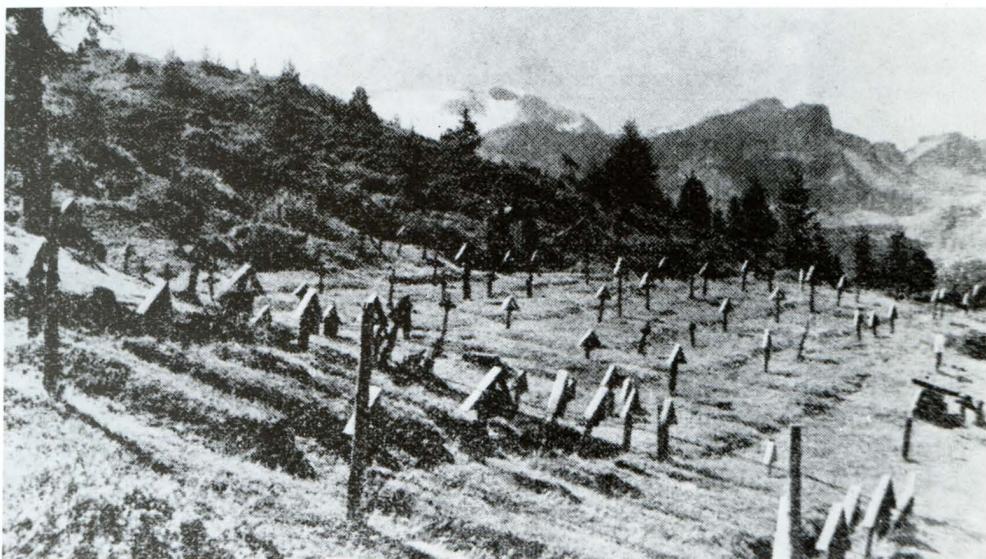
T'la curtina pudôn cumpedè 237 crusc y an à pudü identifiché 297 Tomà; tra chisc fô-le: un cecoslovach, 2 ungareji,

9 d'la provimcia de Balsan y Trënt; i atri 195 fô soldas dl Austria o d'la Germania y i restli 30 soldas nia cunesciüs.

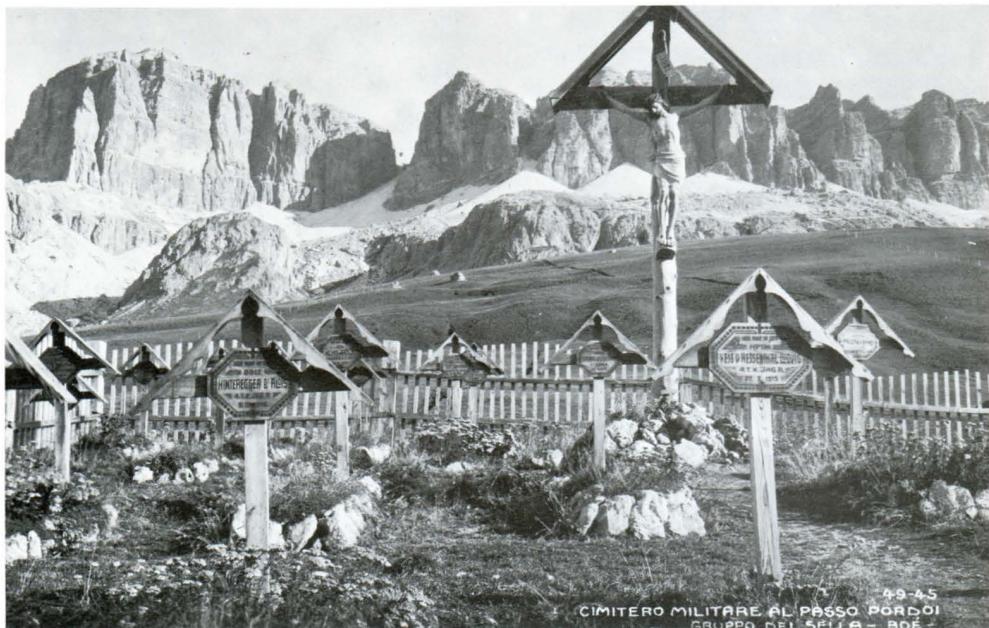
Inè chësta curtina â albü l' medemo destinn de chëla de COL da la RODA: i osc di Tomà gnê ciavasö y sistemà definitivamënt tl monumënt dai osc de PURDU'.

Curtina di PURDU'

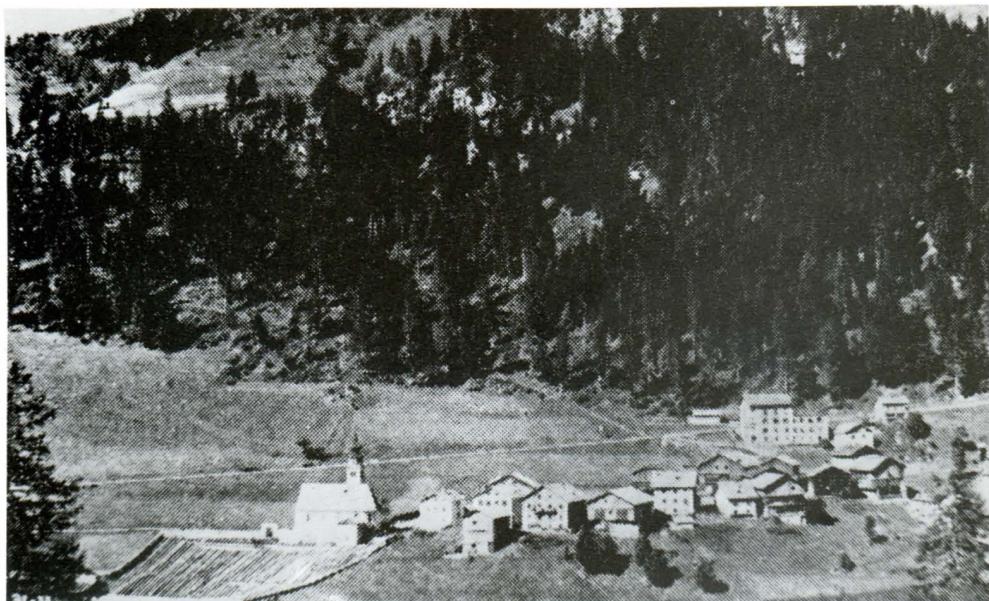
Chësta fô ten prè valgûn metri sura la strada dles Dolomites y contignî valgûnes fosses de Tomà dl Austria o d'la Germania, ch'à combatü te chëla zona fra i agn 1916-1917. I osc di soldas ilò supulis fô gnüs portâ tl monumënt dai Osc dlungia, al pass PURDU', tla localité "Bovai" (pre da munt) - tra i Tomà fôl inè l' jonn da La Ila Giuani DAPUNT da Sossas. Al dedaincô él ma plöna crusc d' lëgn cun n Crist che recorda ai passanç l' post, olache an tämp fôl naota na curtina di Tomà t'la prüma vera mondial.

Curtina di soldas "Alpenrose" a Fodom.

Curtina di soldas di Purdu, fata l'ann 1916.

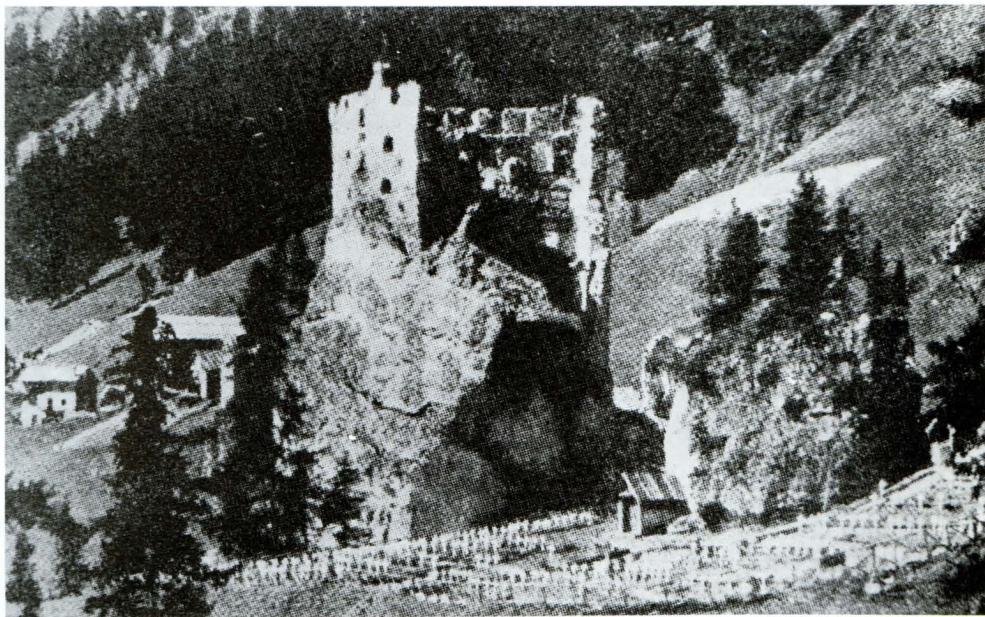
Curtina di soldas a Andrac.

**Curtines di soldâs tla zona
d'operaziun d' vera dl COL di LANA
y d'la munt SIEF**

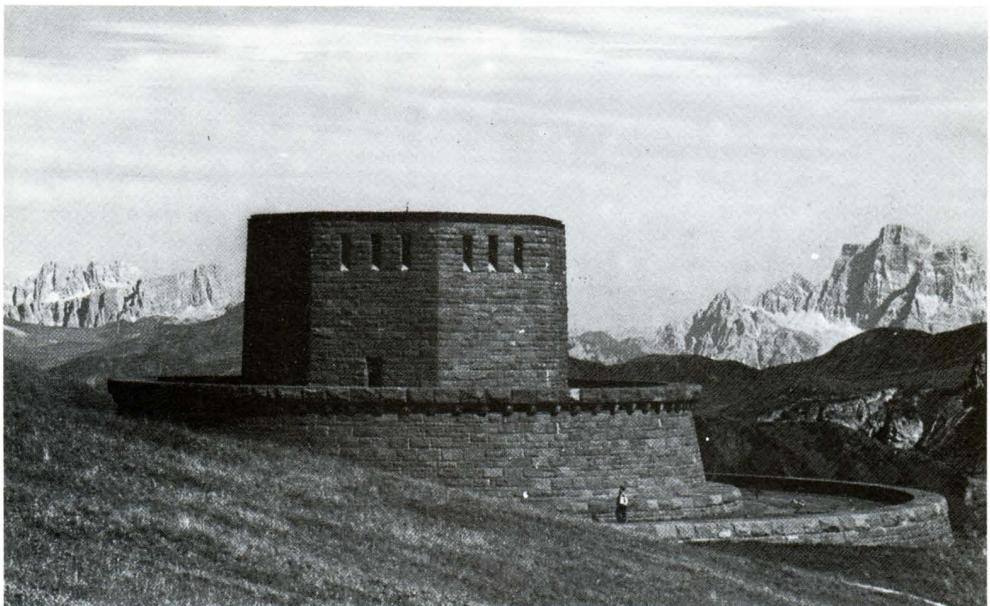
La curtina d'ANDRAC fô al entrada dl païsc, dlungia la dlijia dedicada ala SS. Trinité. Ala fô üna dles prümes curtines y fô gnuida fata oramai tl scomen-ciamenti d' la vera dl 1915. Arlungiada spo dl 1916 pur la prejëenza dl ospedal da ciamp cun dui atri reparc de sanité, sistemà tl alberch Andrac y n lazaret te calonia. T' chësta cortina fòl gnu supuli 605 soldas taliagn; de chisc é sta iden-tificà 473 y 132 no. I osc di Tomà gnê portà tl gran monumënt Ossario de PO-COL y d'la curtina ne restel plö degun sëgn al dedaincö, ater che val perada-mort murada sola fazada de dlijia y n pice y scëmpl Crist söl post, ch' sarà inè cul ji dl tëmp consumé y ch' fajará perde definitivamënter vigni sëgn de re-

cord a chësta curtina di soldas tomà tla vera 1915-18.

La curtina de CIASTEL, a 1749 m. s.l.d.m. sola spona dl rü d'ANDRAC, dlungia l' ciastel, fô gnuida fata i prümz mëisc d' la vera 1915 pur la supultura di prümz taliagn tomà tla zona d'Agai y Ciastel-Settsass, ch' messâ gnì tres plö ingrandida incina a stlü ite 319 fosses: 201 soldas identificà y 118 zënza inom. La picera capela de lignan sot n gran sass de custodia, servì a sü tëmp pur val funziun religioja. Inè chësta curtina à fat la medema fin de dütes les atres: ala gnê desfata y i osc metüs tl monumënt dai OSC de POCOL. De la curtina, al dedaincö, ne restel nia plö, che la sì de fertrat é stada tuta demez y l' teren tra-sformè a prè, sciöche dandaia; la picera capela d' lëgn é tomada adüm y al ne resta plö ater che val ilustraziun a prova del record d' na curtina de vera.

Curtina di soldas a Ciastel d'Andrac.

Monumënt di soldas todësc tomà tles dües veres mondiales 1915 y 1939 al Pass Purdu.

Monumënt todësch di Tomà d' les düs Granveres al pass PURDU'

Cun la fin dles curtines d' vera in forza dl decret dles Autorites Militare Superiores, ch' fò npü dlunch inciar la vedla linea dl front ia, gnêl ince pensè di sistemè npüch ala ota te prezijes localites i osc di Tomà d' la Germania, ch'â batü söl front dles Dolomites cun les trupes talianes. T' la Baviera fòl bel nasciü n comitè l'ann 1934 pur i patrioc tomà t' vera da recordè, cun abiné adüm i osc y i custodi ten monumënt; insciö fòl lit fora n post al pass PURDU', tla localité "Bovai", olach'al fò spo gnü fabriché l' monumënt dai "OSC" söl proget dl Architet dut. Tischler da Minca (München).

I laurz â scomencè ciamò l'ann 1937, mo spo fòi impermò jüs inant dl 1946 pur gauja d' la secunda vera mondial. L'opra, veramënter monumental, gnê

inaugurada ai 19 d' setember 1959. Ala à na gran base circolar dl diameter de 56 m. y â tl zentr na tor zircolar de peravia cun a mez n atra tor esagonal, alta 7 m.; sön vigni fazada é-l 3 finestres ch' dà n luminus d'ambria tl intern. Chilò él sistemé valgûgn milesc cadavri de soldas d' la Germania, d' la prüma (8.000) y secunda vera mondial (900) y chi dles curtines dl "front" (Hinterland-Etappen-gebiet).

Dala terassa dl monimënt goden na bela udüda sôla ciadëna dl Padon, dl Civetta y d'la blancia Marmolada.

Les curtines di soldâs d'la VALPARORA

T' la localité "Bosch d' Valparora", sön teren de propriété d'la "Mensa vescovil da Pursenù", sot l' pass d'la VALPARORA, situada sön la pert d'la munt cuntra San CIASCIAN, a 2000 m. d'altëza, fòl gnü fat düs curtines di soldas

dales trupes dl AUSTRIA-UNGARIA, che batô t'la zona dl LAGACIO'-SASS de STRIA-Forte-VALPARORA y SETT-SASS.

La prüma de chëstes düs curtines fô valgûgn varesc sot la strada ch' gnê da San CIASCIAN y portâ al pass d' VALPARORA y inant al pass de FALZARES. L' teren d'la curtina fô amarscè fora da na sì de fertrat da spins imbrunçé sön pà d' lëgn y les fosses fô signades da müdli d' tera cun na crusc d' lén o d' zement, ch' portâ na tofia cun l'inom dl Tomè; versc la munt fôl na picera piramid de zement ch' portâ na crusc sön la piza.

Pur podëi supuli i tröc soldas tomâ tla ligna dl front, ch' gnê tres deplö, fô gnu fata la curtina plö grana dl 1916. Al dé daincö nen él plö restè sëgn degun d' chësta curtina, purciche i osc di cadavri é gnüs ciavasö y portâ tl monumënt dai "Osc" de PURDU.

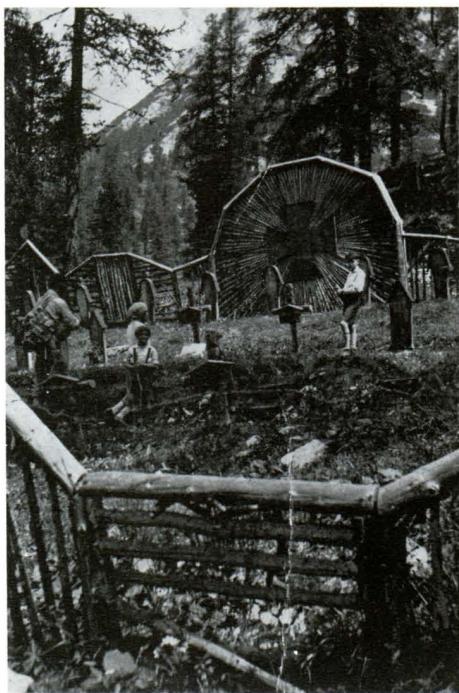
La secunda curtina fô npü plö insö

dl'atra y fô gnüda fata l'ann 1916, canch' al fô ruvè trupes frësches germaniches sön chësc front. Ala fô insciöche la prüma ten post "lade" dl bosch dl Vësco y nia da lunc dala strada; na sì de speltes d' lëgn a motif ornamental la stlüjöite y les fosses fô scëmpli müdli de tera, zënza n ricuader. Sön vigni fossa fôl na crusc "groia" d' lëgn cun na tofia de lëgn, che portâ l'inom dl Tomè. Ala somité d'la curtina fôl n gran motif ornamental, fat cun stanges dala scorza, metüdes adüm a gherlanda cun iscrizion todëscia inciar na gran Crusc d' fer (Eisernes Kreuz) ia.

Ince t' chësta curtina gnê tut fora i osc di Tomà ilò supulis, metüs te pice-reces cassettes (vasci) y depojitâ tl monumënt dai "Osc" dl PURDU'. Ma plö val vedla cherta geografica o foto turistica porta ciämò al dedaincö chëstes düs currunes tutes demez, abandonades, sëgn sparides y completamënter desmen-tiades.

Curtina di soldas taliagn a VALPAROLA.

Curtina di soldas tudësc a Valparola.

L curtina di soldâs de LAGACIO'

Tl dofront d'la ligna de füch dl Falzares - Settsass fôl al têmp dla granvera na gran curtina t'la munt de LAGACIO'. Chësta fô tl compresor dl ALTA VALBEDIA y fô gnüda arjignada tl prüm têmp d' vera l'ann 1915 y al scomençiamënt dl'ann 1916. Tl plan d' chësta munt fôla ascognüda dala ciadena di crêp de FALZARES, c' les fosses arunciades in bela simetria inciar n gran barantl ia y sediades ìte da na sì da speltes; da la pert dl bosch dlungia vëighen ciàmò al dedaincö na bela baraca-cape-la, fata cun lëgns torogns y in bun stato, olach'al gnê ince fat naota val funziun religioja.

L' destin d' chësta curtina fô ste chël de dütes les atres: ala gnê desfata y i osc di Tomà portà tl Ossar de PURDU'. Te chësta curtina fôl gnü supulì 142 Tomà d' vera.

Curtina di soldas a Lagació.

Curtina di soldâs a LANDRO (Nasswand) Monte PIANA

Curtines d' vera insciöche ales fô atira dô la vera, n'él resté cina al dedaincö üna sora: chëla t'la val de LANDRO (Höhlensteinalt). Ala é al pé dl bosch, che costegiëja la strada da CORTINA - (ANPEZ) - TOBLACH. a 7 Km dainciàrà da chësta localité y tignida in bel ordine dal custode. Na sì d' lègn stlüj ite les fosses, che porta na crusc da na picera tofia cun l'inom d' dui Tomà. Chilò él supulì soldas de diversces nazionalites (mo nia soldas todësc), che combatô cun les trupes dl Austria; la curtina prejënta n ejempl d'la multinazionalité dl armada dl Austria-Ungaria.

Na tofia porta ince l'inom dl soldà Nando CRAZZOLARA da Cianins de LA ILA. I soldas supulis t' chësta curtina é zirca 900.

Curtina di soldas
(Waldfriedhof) a Burnech

Curtina di soldâs a BURNECH (Walfriedhof)

La curtina, ch'é ciàmò dütairela bëntignuda, é stada fata al tèmp di prümw combatimènc söl front dl COL di LANA.

I soldas dl front tröp feris o amarà, passâ sura l' pass de CIAOLUNCH a CORVARA, fora pur la val BADIA y ruvâ ti lazareç da Ciamp d' la cité da BURNECH, olach' tröc morî, spezialmèn ter da maraties. Al gnê arjigné ilò n post adatè pur la supultûra de chisc eroi morè tl bosch KÜHBERG, dlungia l' ciastel da Burnech, na curtina, che gnê benedida dal Caplan di soldas Kolb.

Al s' ruvé d' la prüma vera fôl ilò 914 soldas supulis te 719 fosses singoles y te 17 fosses cumunes (Massengräber); de chisc fôl 669 austriaci, 45 germanici, 7 rumeni, 15 serbi, 77 taliagn y 103 perjonirz russi. I osc di soldas taliagn gnê portà tl ossar a POCOL y chi todësc te chël de PURDU' l'ann 1942.

La bela capela d' la curtina gnê fata

l'ann 1937 y benedida dal Vësco Monsg. Gargitter.

Te la secunda vera mondial gnêl ciàmò supuli ilò 19 soldas tudësc, 1 ofizir talian y 5 citadins da Burnech.

La cité recorda i eroici Tomâ d' vera cun na dégna zerimonia in la festa de Gnissant.

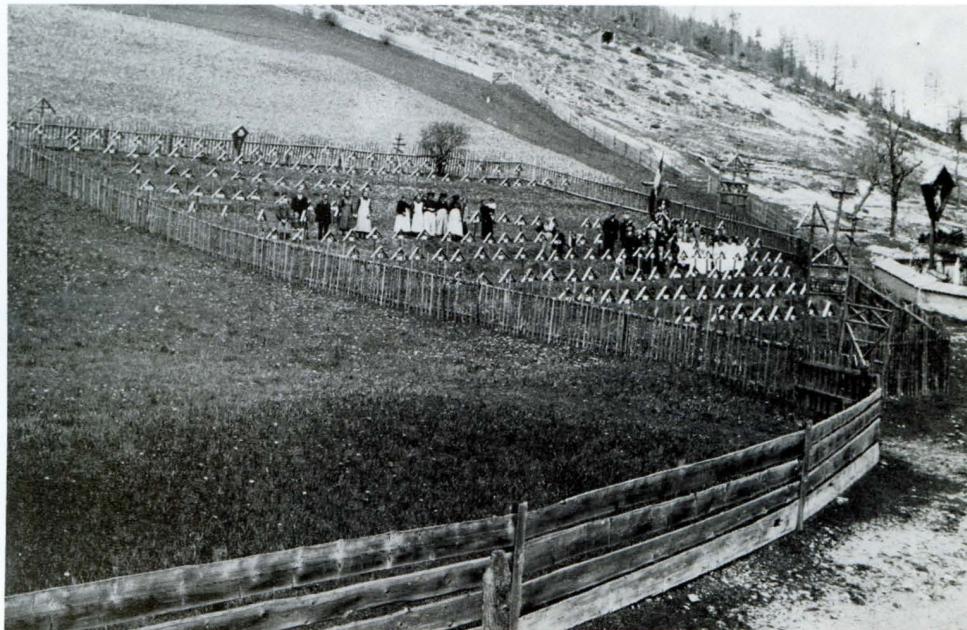
Curtina di soldâs a SAN CIASCIAN

Tl Etappengebiet dl front dl Sass de STRIA-FALZARES-LAGACIO-TRAONANZES fol gnü fat les düs curtines di soldâs da SAN CIASCIAN y da LA ILA.

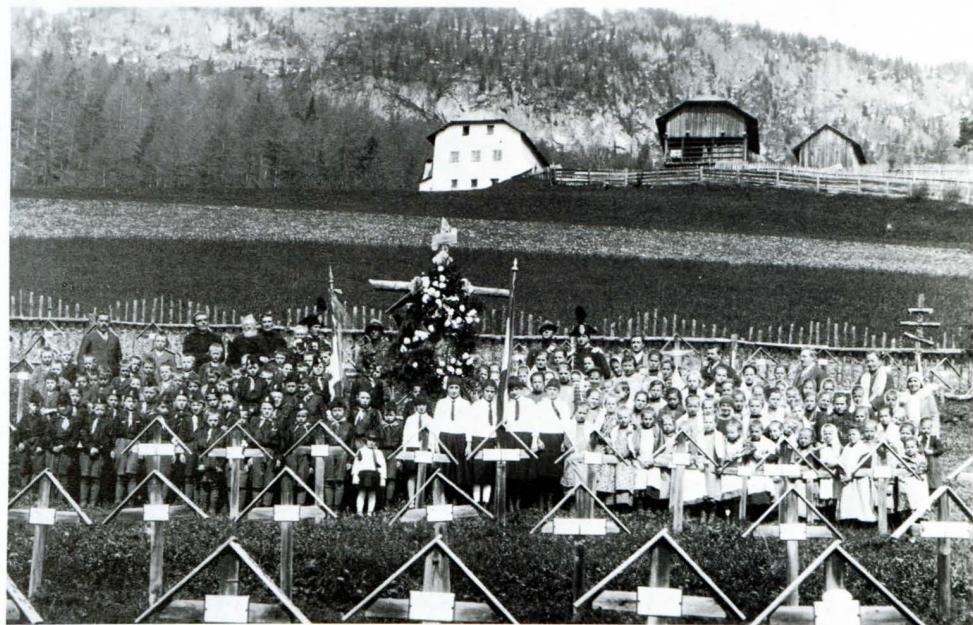
I soldâs feris o amarà de chësc front gnê trasportà pur la prüma medicaziun tl lazaret da ciamp atira dô l' front, tla localité de Tadega (dlungia Lagaciò); chi ch' morî chilò, gnê spo supulis t'la curtina di soldas a San Ciascian, i atri gnê portà inant cun la teleferica ti prümw ospedai, ch' fô a La Ila.

Curtina di soldas a S. Ciascian.

Curtina di soldas a La lla fata di 1915.

4 de novëmber 1929: commemorazion di Tomà
tla curtina di soldas a La lla.

La curtina di soldas a San Ciascian fô gnüda fata inciar la fin dl'ann 1915 ten pre sura la curtina dl païsc y an pudô cumpedè laite passa 190 fosses a vera ruvada. Insciöche tles atres curtines, inçè chilò fôl gnü esumé i cadavri y portà tl monumënt di osc söl Purdu.

La curtina é al dé daincô completa-mënter sparida y al nen é plö restè degun sëgn ch' recordes i gragn Morc pur la patria, ater che n gran lëgn sot la Villa Enzian, ch' tégñ dütaurela trüz ala stra-potënzä dles aversces forzes d' la natüra, inçina che la deblëza de süa eté ti fajará fa n dé — magari nia plö dalunc — la medema fin di eroici Morc trapassà y — pömassa — desmentià.

Curtina di soldâs a LAILA

A LAILA fôl ten pre dlungia la ustaria dl Cramer, aldedaincô "Ladinia", dui gragn ospedai di soldâs, olach'al ruvâ dal front dl Settsass i soldâs amarà y chi da gran ferides. Tröc de chisc passâ spo dô les prümes cures inant ai ospedai t'la cité d' Burnech, mo valgûgn ne suraviônia ai strabac y ales fadîs d' la vera y mes-sâ dì adio ala jona vita y muri.

I prümez gnê supulis dl 1915 t'la curtina dl païsc, mo ala fin d' chësc ann gnê arjigné ten pre dlungia la dlijia na gran curtina apostâ, cun dlungia na picera capela di morc, fata de lignan. La curtina fô stlüta ite da na si d'speltes de leresc, â düs entrades y a mez fôl na gran crusc alta, che portâ n bel Crist d' lëgn y desot na tofla cun iscrizion. A la fin d'la vera (1918) pudôn cumpdè a cianc les fosses di soldâs chilò supulis. Sciöche tles atres curtines, gnê inçè chilò i scheleç ciavasö y portà tl gran monumënt dai osc dl PURDU'. Incina l'ann 1929 gnê regolarmënter fat ai 4 de novitàmber t'la curtina la commemoraziun di Tomà.

Degun sëgn recorda plö i eroici Morc d'la gran vera, purciche il teren d'la curtina é indô ste trasformè a prè!

Curtina di soldâs a CORVARA

CORVARA fajô pert dl Etappenge-biet söl front dl COL di LANA y Monte SIEF. Da chësc front passâ i Tomà tla curtina plö dainprò ch' fô a Corvara. Ti prümez témpr d' vera (1915) gnê supulis chisc morc olachemâi: t' val prè, tna büja de n bosch nia dalunc dal front, dlungia na samna o tru d' campagna (sön la spona dl tru d' campagna ch' va da Plan a Arlara fôl gnü supulì 16 soldâs) y plö tert t'la curtina inciar la dlijia ia. Impermò dl 1916 gnê fata la curtina di soldas cun na picera capela pur les funziuns religiojes tl prè dl mesc da Plan, valgûgn varesc sura la dlijia dl païsc. Chilò fôl gnü supulì 153 Tomà austriaci - germanici te fosses separades dai atri 22 prejunirz rusci; fosses comunes (Mas-sengräber) ne fôl degünes. La curtina contignî in düt adüm 191 morc.

Pur vigni Tomè ch' gnê supulì, gnê scrit dal Etappenkommando na cartela "Katasterblatt" che signâ: inom y cognom, la numera dla fossa, soldâ dl esercito o nemich, l' Corp de combatimënt y la compagnia, l' grado dl mort, l' dé d' la supultüra, motif d' la mort (pur ferida o maratia), l' Caplan di soldas ch'â fat la funzion religioja. N'atra pert dl Katasterblatt fô pur scri val interessantes o importantes "osservaziuns", p.es. söla sort d' la ferida o maratia, söl eventual trasferimënt dl Tomè te süa patria etz.

Da documënc, conservâ t'la calonia dl païsc pon odëi, che l'ann plö crûde é ste l' 1917; tles Katasterblätter de chësc ann él scrit ite 81 morc söl front dl Col di Lana-Sief. L' dé 20.9.1917 él ste supulì t' chësta curtina 17 Tomà. Da nota-zions söles Kat. Bl. resultëiel, che da val-

Curtina di soldas a CORVARA fata l' 1915.

1	2	3	4	5	6	7
8	9	10	11	12	13	14
15	16	17	18	19	20	21

Scritto da
G. S. 1923
22

Kapelle

87	88	89	90	91	92
93	94	95	96	97	98

100	101	102	103	104	105
106	107	108	109	110	111

23	24	25	26	27	28	29	30
31	32	33	34	35	36	37	38
39	40	41	42	43	44	45	46
48	49	49	50	51	52	53	54
55	56	57	58	59	60	61	62
63	64	65	66	67	68	69	70
71	72	73	74	75	76	77	78
79	80	81	82	83	84	85	86

112	113	114	115	116	117	118	119
120	121	122	123	124	125	126	127
128	129	130	131	132	133	134	135
136	137	138	139	140	141	142	143
144	145	146	147	148	149	150	151
152	153	154	155	156	157	158	159
159	160	161	162	163	164	165	166
168	169	170	171	172	173	174	175

Plan dla curtina di soldas a Corvara.

Capela tla curtina di soldas a Corvara.

Monumënt di tomà a Pocol-Cortina.

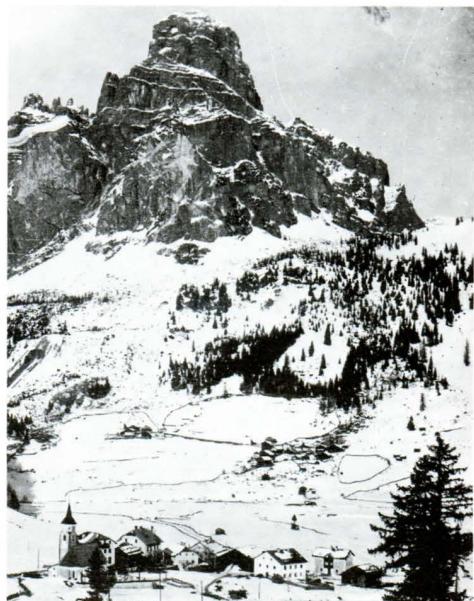
günes fosses él gnuü ciavesö l' mort y traslochè te so païsc nadè.

Al dedaincò la curtina é öta y i scheleç é sta portà tl monumënt dai osc de PURDU'. Solmënter na sciampla si d' lignan sëgna l' post, olach'al palsa eroi d'la prüma vera mondiala. La picera capela, renovada dales mans pietojes dl Major di Standschützen dl Baon ENNEBERG, Franz KOSTNER, é ciamò restada a record d'la pasada catastrofa pur les futures generaziuns, damanan ai bëgnpensancò n devot y grato pinsir. Sön la fazada portla chësta scrita:

A RECORD DI SOLDAS
TOMA' TLES GRAN
VERES
1914-1918 y 1939-1945

Nosc salüt y nosta reconosciënsa
va a dükè i TOMA' y PURDÜS
dles düs veres mondiales

F.P.

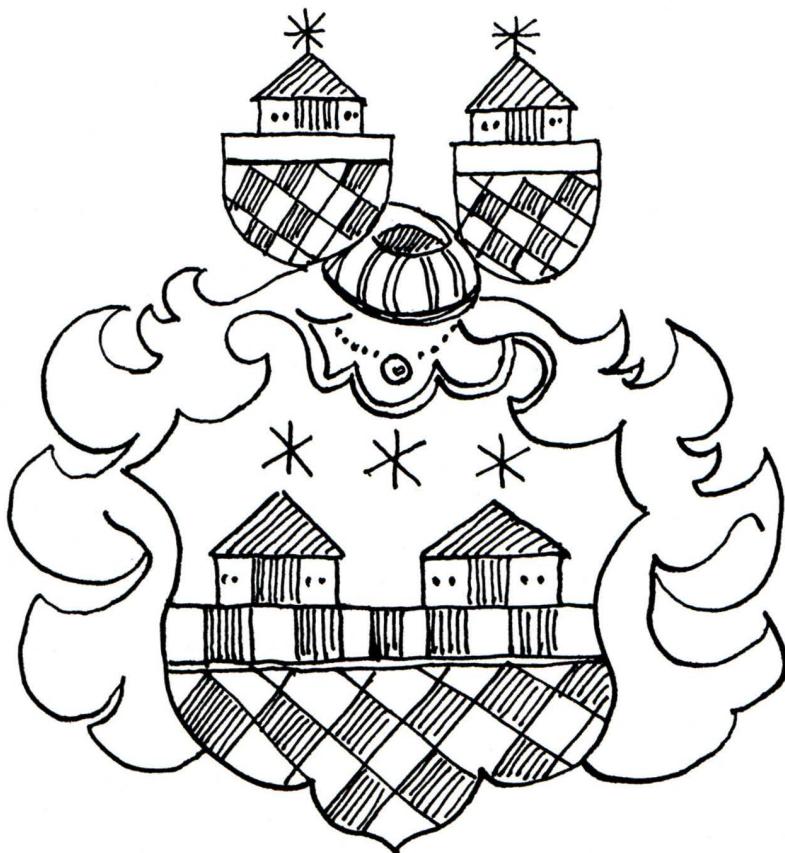

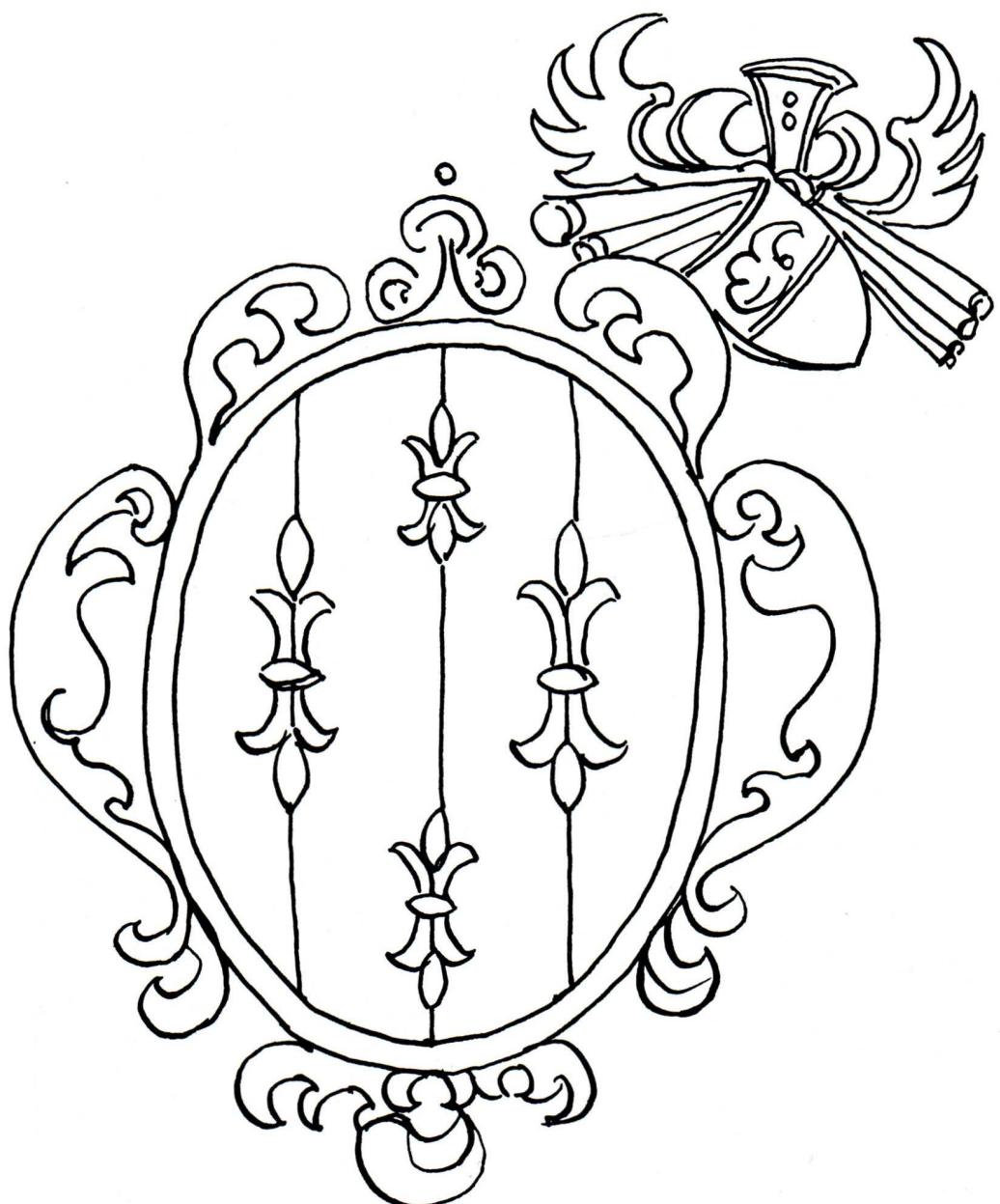
Corvara

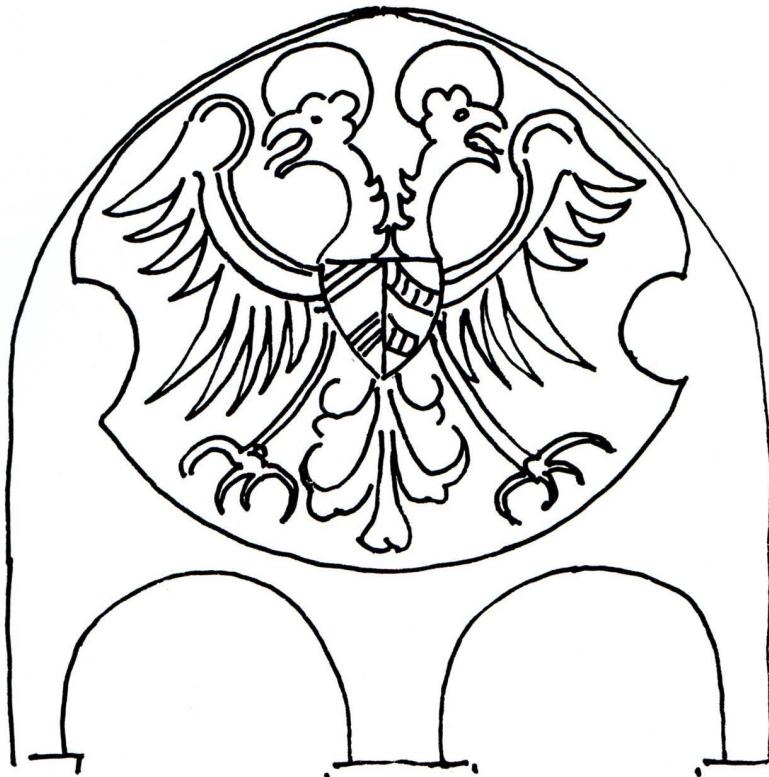

L'Índíp.

I bopn o blasuns tla dlijia
y te calonia dla Plì de Mareo

Bopn (o blasuns) é segni o figüres da curûsc, co pô gnì portades da zertes persones, families y comunités (desco en stato, na provinzia, na ciüté, en comun, na sceta ezt.). Ai à na valüta simbolica por chi co à le dërt y l'onù da i porté.

I bopn desmostra che zacai o i antenàc de zacai s'à fat zerti miric por le bën dai atri; ai pô inè daidé gnì lassora, che i pröms familiars, co i à podü porté, é stês dér alangrana: desco princ, grofs, barons y ater.

Dér da dio ciafâ mât ëi y laizi l'onù de n bopn. Dô le 1200 i àn sorandé cösc dërt inè a ères y a prëi. Encö èdl plü o manco vigne vësco y vigne papa co à so blasun.

Le dërt da porté cösc segno gnea por le plü conzedü dai capi d'en stato; an podea inè s'al cumpré... dër cér!

I bopn à por solito döes perts; na pert dërta y na pert ciampa; i corusc é desvalis: gonót ài le funz d'or o d'arjont: deponje sö i deponjun spo a ghél o a blanch. D'atri curusc adorës pô ester le blanch, le checio, le bröm, le vërt y le fosch. I ornamomè encér le dër bopn ia lasciâñ n iade o l'ater fora.

Te nosta valada à cotan de families albü le dërt y l'onù — magari l'esseres ciámó tres? — da porté en bopn: I Dasser, Daverda, Kortleitner, Ploner, Rubatscher, Tolpeit y d'autres. Dër trepes famolies — dal sanch bröm o nobles (desc' an i dij y co podea o pô porté en té blasun, ciafà la maiù per le titl "von", "de".

A Desproch y a Milan él ufizi co se dà jö con cösc patüc dit „eraldica“ o „Wappenkunde“.

I bopn o blasun te dlilia

Le próm sólo gran pera dal Bato: mazé fora tla pera de granit y metü ete t'en certi toronn él 23 cm alt 20 cm lerch, portel dessora sö la pert dërta le cian y na piza de na sabla y a man ciampa la medema piza con en cian co tin en ôs tla boëcia, soracà le writ: HG:VR (Hans Gaudenz Von Rost) y le mediejo 1624.

Cösc é le bopn dai nobli da Râs y Al Plan, co ven encö en pert inè adoré dal Comun.

Pa cösta pera dal Bato él gnü baçé dal 1624 encà passé 10400 viadûs y danter chisc 78 prêi.

Le secundo y le terzo bopn te dlilia pôn odëi sö le gran alté ia dô le tabernachel. Entrami é gragn anfat y con na forma ovala de 7×8 cm. Chël a man ciampa é partì sö con trëi lignes dal søyjö: danter ete i curusc fosch-blanch,

fosch-blanch, Sö les lignes él cater slares(?) o plüiere lames mez fosces y mez blances. Danter i bisuns stal i medieji 16 aedificatum (= fat da nö) 58 y spo: 18 denuo renovatum (= endô renové) 64. Le bopn ch'i ciafun inè te calonia, é dal ploan y degan Pire Ghedina, ampezan, mort le 1698, co à lascé fa sö la capela y l'alté dal Rosare (ségn gran alté) sön en voto fat tratan la möria dal 1636.

Le blasun da l'atra pert é sogü dal Licare de Mareo Jan Batista Winkler de Colz a Rubatsch y La Ila. Cösc é sté licare dal 1626 al 1660.

Le töch dessora mostra sön en funz ghél (d'or) en stambëch fosch, co salta dër debota. Le toch de sot: 3 flûs con a mez en có y 4 fëies: döes blances (da les perts) sön en funz checio y amez na flu blanca sön en funz checio. Le bopn dal Comun de badia dancö é feter le medemo, tan che chël à ciámó na sort de cià-nàc danter les iames dal stambëch y la pert desot con döes flûs checenes (d'arjont) y la medema flu blanca sön en funz checio.

Cösc toch desot ciafun avisa ensciö sön na ciampa d'Antermëia, corada l'ann 1700, co é na ota stada grana d'La plì, da Rina y d'Antermëia.

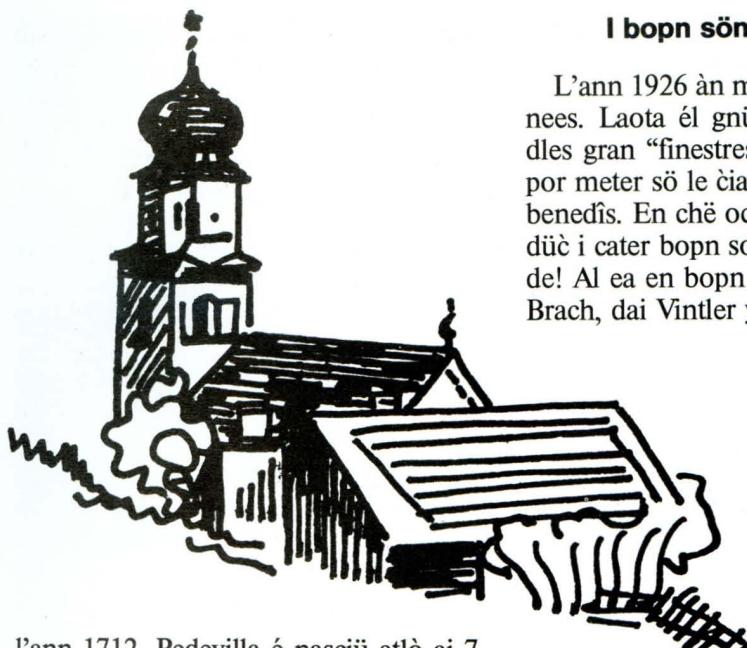
Le bopn sön la ultima tofla da Valsperch (1936): blasun 7×5,5 cm, parti sö te 11 toc con 6 curusc. Tl bopn enstëss n'él ciámó en té picio de 2 y de mez zentimeter. Dô les parores dal deponjadù Pescoller él le bopn dai grofs da Welsberg.

I bopn te sacrestia

1) Te sacrestia väigun na gran tofla, co é n iade stada sön le gran alté y co raprejenta la prejentaziun de Gejù tal tempio. La pitöra é gnüda fata dal deponjadù Mocherà Pedevilla da Curt

I bopn sön ciampalin

L'ann 1926 àn metü sö les ciampanes nees. Laota él gnü mazé fora en toch dles gran "finestres" sö dles ciampanes por meter sö le ciastel por i gran broms benedis. En chë ocajiun él gnü mazé jö düc i cater bopn sora les finestres. Scio-de! Al ea en bopn dai nobli da Râs, da Brach, dai Vintler y dai Caldîs.

l'ann 1712. Pedevilla é nasciü atlò ai 7 de iener dal 1668 y é mort a Bornech l'ann 1740. An sa che al é sté n gran artist, co à lauré dér trep fora en Puster. Por sü bì laurs minâñ che al ess inçè ciafè le dërt da avëi n bopn. Cösc bopn é depont sö a pè dla tofla: gran 5×3 cm. En él enjlené sön en funz checio porta na ciandéra empiada.

2) Le gardëna signor Peter Runggaudie é sté ploan d'La Plì dal 1708 al 1752: önn dai maiùs ploagn, co à lascé fa sö la dlilia da Curt, da Pliscia; co à fat cotan maiù la dlilia da La Plì; co à dortoré sö dér la calonia y d'ater. Cösc bun famëi à inçè le dërt da porté en bopn. Le blasun dal Runggaudie é ciámó da odëi sön le caresc da festa, alt 34,5 cm, y sön so retrat depont te porte de calonia.

Sön le caresc vëigun le bopn motü adöm ensciö: 4×3 cm; sömsom en tier salvere da döes codes con le sorëdl danter les tozes y dessot en vicel pelicânn co se scherza sö le cör por lascé rogora fora so sanch te n picio caresc. Da lì él en P R y le mediejo 1745.

1) Sö sora les döes gran finestres él encö mât plü dui de gran bopn da odëi: Ala pert de sot cuntra Misci: chël dla ciuté dal Vaticano, blanch y ghêl, y ala pert da Brach chël dla ciasa de Habsburg.

2) Cösc ultimo é inçè desco l'ater, desot ca önn en meter alt y lerch. Al mostra en gran variö fosch coi dui cès y corones checenes lassora. Le funz é ghêl. Amez le gran variö, con le bech davert y la lënga defora, él da odëi döes bandires: chëra dl'Austria (checena, blançia, checena) y chëra dal Poar(?) con trëi lignes vërdes y blançes. Le gran mediejo 1536, arata le scroan, che òi recordé l'ann, che le ciampalin é gnü roé de fa.

Cösc bopn essun plü iadi mossü tó demez laota dô la próma gran vera. Por fortuna ne l'an nia fat... y chël variö da dui cès nen à pa bechë degügn... Dan da val'agn él gnü dortoré sö.

**Siur Ujöp Pizzinini sciöche ufizier dl'Austria
(al à sëgn cumpli i 83 agn).**

Bopn te calonia

Te calonia d'La Plì él sön porte des-sora i retracè deponç dai ploagn-degan, co à lauré dal 1645 ennant. Cater de chisc é incè fac sö con sü bopn dlungia.

- 1) Pire Gedina d'Ampëz dal 1645 al 1697. de so bopn ànse belo scrit val' pai bopn dô le tabernachel sön le gran alté.
- 2) Pire Runggaudie de Gardëna dal 1708 al 1752. De so bopn él gnu scrit pa chi de sacrestia.
- 3) Jan Domène Ploner da S. Ciascian dal 1853 al 1788. En bopn i él gnu sorandé da Maximilian II l'ann 1636 ai Ploner da Longega. Dlungia la ciasa de chisc Ploner êl na stangia dal daz (olà ch'al é encö la familia Erardi dal Marô). Cösc bopn mostra döes ciases, öna dlungia l'atra con mürs dant. Sönsom él en-cö les medems ciases da odëi.
- 4) Antone Trebo d'Al Plan dal 1788

Teolog da zacan (sönsom a man ciampa siur Ujöp Pizzinini).

Recordanza dla mëssa nuvela de siur Nando Pupp a Antermëia.

BAGNI RUMUSTLUNGS LA VALLE - 1400

Benedisciun dla capela dal Bagn da La Val.

al 1808. So bopn — scialdi scür — mostra dui toè blanç con döes stinfes de ciöf da trëi mani y trëi flûs lassora.

5) Dai dër tres bopn pai scriç vedli n'orunse nia scri di alalungia. An roass

empara massa lunc.

Chi co lî de chisc bopn portêș dant, se recordi almanco val' püch de ëi: sie pa ëi spo, chi co lî, marêi o d'atri ladins.

M.G.

Le Büsc dal Salvan.

Tal comun de Mareo él te cizé posc na sort de büsc da odëi te tera o tai crëp, büsc co cioda da i rumper le cé ai gran scichës. Ai proa d'la stüdié fora, can che chisc büsc pô ester gnüs faç, da chè y por ciodi.

Ensciö ciafunse le büsc dai Salvans sö decà da Furcia, les Crêpes dai Salvans daete d'Al Plan encér Ciamaur, spo dai Cnopl o Canopl o büsc dla Cnopa jö sot la ciasa d'Alcöch a Rina o dlungia la strada vedla ete en Plaies sora Longega etc. Chisc ultimi dui aratân ch'ai sie de sogü gnüs fac da jont encér le 1700 por chirì val' sort de mineraï tal "ontér" dla tera. Les Crêpes dai Salvans à bona monter la natöra enstëssa fat. Le Büsc dal Salvan, arata le scroan de cöstes lignes, co sie en pert laur dla natöra y en gran pert laur dles mans de jont, desch'i odarun plü enjö.

A Pecëi da Tintal êle denant che al vardess jö, na ciamena dita "dai Salvans" y plü tert gnuïda ciamena dai fanç. Atlò dormiâ i salvans y les ganes co gnea empormó can che chi de ciasa dea belo tria te let.

I Salvans y les Ganes

Al é rio da cunté val' plü avisa de cösta próma jont de nosta valada, desco la jont i arata. Liondes y cosses plü o manco veritories é gnuïdes metüdes adöm dla fantasia de nüsc antenaç. Le gran ladin dotur Lois Vittur, co é incè sté medo a Picolin y é mort a Vahrn dlungia Pursenù l'ann 1942, à scrit le 1911, denant co lascé söa y nosta valada, le liber "Enneberg in Geschichte und Sage". Fora de chël liber de grandiscima valüta toli fora val' püch, che él à scrit sön chisc ëi y cöstes ères co viêa te bosch y portâ incè porchël l'ennom salvans, pa-

rora co vën dal latin "silva" (= bosch), "silvanus" = jont plüst salvaria. A plata 19 de so liber scriea le dotur Vittur danter l'ater: "Al n'en é nia da se fa de morvëia, sce val' Rezi (Rhäter) i sciampâ ai soldâs romagn y se tirâ zeruch tles valades plü fora desman de nostes munts y i romagnea ciámó dai cionç de agn ala lungia tla memoria de chisc soldâs desco figüres daspaont granes.

Plü tert i àn dit salvans y ganes, dea che cösta jont giganta se tigniâ sö te tanes y tai bosch y gnea aratades ciñamai divinités... La jont d'aldédancö cunta che ai ea mât na porsona desco önn o öna de nos. Ai abitâ te tanes te crëp (Sas dla Crusc, Val de Rudo ezt.), spo te chës gran boscaies desco sön Armentara, tai bosc da Sciaré (Plaies), daete da S. Ciascian... pa le Rü dla gana a La Val, sön Joél...".

An cunta ch'al ea i salvans y söes ères porsones dla meseria. Mo ares daidâ fora endlunch la jont. De net vardâi les biesces ai paurs incè al tomp de löna. Can che ai gnea jö dai bosc a se petlé val' da meter danter i donz y ciafà val', aodâi döt le bun; y cöstes aodanzes tacâ. Sce ai gnea tratès malamonter, aodâi das-senn le mal. Y cösc, pöl, tacâ incè.

A La Plì cuntan che al ea na séra roé adalerch en té püre salvan a se perié val'. La patrona da Iun, co jea fora dan porta a smalzé le scarté, väiga y alda cösc püre coscio. Ci fejera pa? Tal sënn i sciürrera ia la fanicia con döt le smalz liront tla müsa y s'an va. Le salvan lassora s'an va y scraia: "En grömun de paurs sön cösc lü n'adorarà degüna cöna". An n'atra patrona co l'à incè traté dér mal col ne i dé nia da mangé, à en té salvan dit, che al ea pa dagnora la mese-ria de smalz te chë ciasa. Jont mina che al side gnü väi.

Olá é pa le büsc dal salvan a La Plì?

Na strada ciámó scialdi nea liëia adöm Al Plan y La Plì con Furcia y Valdaura. Zirca dui km sora les ciases d'La Plì: Costamesana - Les Ciases y zirca 1 km dal jù de Furcia jö o val' 400 metri sot l'ostaria de munt "Gran Fodà" él a man ciampa dla strada na roa empü leria. A chël post i dijon "Büjes dla cialc". En té pocio rü ven por la roa jö.

Dan chë roa piâ sö plü dadio le trù co jea söi près da munt d'Amblarei. A jì dô trù sö o dlungia o por la roa sö röon con bun cion vari sö a pè d'en pasco, de na frena o risa: lungia val' 400 vari y leria en 30 vari. La risa é plëna de loic (polif), d'ega, de losöra, val' granteis y val' de té pici lëns. Chisc "Parüsc", desc'an i dij, é bindedò èrc.

Con 100 vâri röan fora a pè de chisc Parüsc ince, sce an ven por chël tru rodunta fora da la próma scofa, ch'an vega, a man ciampa dla strada en toch plü ensö, sora chë roa, ch'i àn dit.

A pè dla risa vegun sö en té gran poció, co é belo plü ete tal pasco. Desot él en té poció co sta dant. A pié sö — miù él jì sö a man ciampa por tignì fora le parü y sté dér dlungia le bosch — ésun spo dô bun 200 vari dan le Büsc dal Salvan.

Ia dô chël gran poció s'alza sö en gran crêp, ince él corì en pert da lëns, da raïsc, co se entorcherëia ete y jö por le crêp,

dlasenëis, granatëis y losöra. — Dan le büsc él enpü lëde tal bosch y le crêp ofrësc finamai na sort de banch de pera da se senté jö y palsé.

Co ciara pa fora cösc büsc?

A pè dal crêp à la "porta" la forma d'en trianghel: lunch ia por tera 1.10 m, alt ince tan. Atira daete dal büsc él na gran pera tomada ca, mo an pô sauri dlungia ete. Dô mia idea é la "bocia" de cösc büsc gnuða formada da la natöra y nia da mans de jont. Cüfes jö pëiun etejö verscio la direziun de munt de S. Pire (Rina). Dô 4 o 5 m pôn se derzé sö y jì ennant rudunè. Le "porte" o la tana é fetet tres ete zirca 2 m alta, 1 m leria y 30 m lungia. Dô da zirca 10 m ójera a man ciampa y va ciña ete ensom. Danlò éssera enpü plü leria. An cunta che la ôta é gnuða fata por se paré plü sauri dal frëit. A man ciampa èdl le crêp lunch co fej da parëi. Da l'atra pert connescion che le crêp é gnü scarpelé jö. Porchël é cösc büsc dô mia minunga nia laur dla natöra, mo laur de man.

Degügn ne la pró de jì ete zonza löm! Barbücia, rames, aristles o ciandères empiades se destöda adunchëltan, dea che al mancia de dërta aria. Sce val' gotes rogór ince jö sole guant, pazionza!

M.G.

Les ciampanes co sonerà la festa da Nadè tal monn

Moscaj/USSR	195.000	kg
Moscaj/USSR	164.000	
Ohaka/Japan	114.000	
Peking/China	54.000	
Köln/Germania	27.000	
Rovereto/Italia	22.500	
Lissabon/Portugal	21.000	
Touluse/Francia	20.000	
Vienna/Austria	18.000	
London/England	16.000	
Roma/S. Pietro	16.000	
Milano/S. Ambrogio	15.000	
Praga/Cecoslov.	11.000	
Bern/Svizzera	10.000	
Innsbruck/Schützenglocke	10.000	

Les maiûs ciampanes de nosta provinzia

Gries/Balsan	10	5.020	kg
S. Paul/Eppan	8	4.986	
Sterzing	8	4.200	
Algund/Meran	6	4.100	
Lana/Kreuzkirche	7	4.160	

Porsenù/Dom	7	3.900
Maran/S. Mocorà	9	3.576
Kastelruth	9	3.522
Maran/Untermais	7	3.500
Kaltern	8	3.400
La Plì de Mareo	6	3.367
Borneck	6	3.285
Neustift	7	3.200
Marling/Maran	7	3.136
Balsan/Herz Jesu K.	7	3.071
Mals/Vinschgau	7	3.000

les "granes" dla Val Badia

La Plì	6	3.367 kg
La Val	7	2.300
Badia	5	1.890
S. Martin	5	1.346
Al Plan	6	1.129
Lungiarü	6	1.042
Rina	5	877
Corvara	5	810
La Ila	5	800
S. Ciascian	5	600
Antermëia	5	560
Colfosch	3	450

Prozesciun sön Antermëia.

La ciampaña

Ai 19. d'otober 1975 él gnü beatifiché, adüm cun nosc gran paejan beat Ujöp da Oies, l' vësco miszionar Mezenod da Marseille.

L' vësco mëss, sciöche jënt sà, vigni tant vijité les côres. Te na té ocajiun él sté l' vësco Mezenod suranöt pro n plovan de süa diozeje. Pro mësa gnël baié sura i problems dla cõra, sura i bujëgns, la jënt, la dlisia, l' ciampañin, les ciampanes.

L' prôu de chësta cõra aratâ gnü l' momënt iüst pur perié l' vësco, ch'al l' daidass. Al dij: "Nosta ciampaña é sfenüda; can che an la sona, fejera n vêrs sciöch'an batess sön n cadrél de têt. Al fala i scioldi a l'arjigné. Sce os podesses me daidé".

L' vësco Mezenod, fi de süa jënt, che l'à n pü dô les orëdles, â la buna löna y magari inçè n pü da matades. La proposta ne i â nia desplajü y n plü dlun s'la riòn dijel: "I scioldi ciäfeste, mo ala cundiziun che tö me respognes a cater domandes l'ater iade ch'i vëgni. I te lasci ot dis de têmp da punsé sura. Les domandes é chëstes: 1) Olà él pa l' zenter dla tera? 2) Tan pësa pa la löna? 3) Ci vêli pa iö, osc vësco? 4) Ci pënsi pa in chësc momënt?"

L' vësco s'un va y al prôu ti restel n nedema da punsé sura pur se davagné i scioldi da pudëi lascé coré la ciampaña ch'ara ciafes indô l' dër sonn.

L' püre curat ne durmî bele cater nöts nia. Al platernâ te n gröm de libri, metô l' cé nanter le mans, se mordô tles àundles; al les porvâ dötes, mo so cé ne l' daidâ nia.

L' mone che â n bun edl y se n'â ana-dé, ch'al falâ céz, ti baiâ ados n dé al prôu

y dij: "Santa stopa, ci somiëis pa intoronn da n pér de dis?"

"No dì inscio", dij l' prôu, "mo dì plü tosc: Ci él pa che te dà tan da punsé! L' vësco m'à dé tan da fa l'ultimo iade, ch'al é gnü!"

"Ci mai", dij Melchior, che ê l'inom dl mone. "Sc'i podess se daidé, eis madér bria de dauri la boëcia, cater edli vëiga de plü co dui y l' vedl bò ne rovina nia la súc".

"Mi bun chestian, iö ne sà co la pié", dij l' prôu, "pënsa madér, l' monsignore m'à fat cater domandes ch'i mëss responde te ot dis y ségn n'él bele passé cater zënza ch'al me foss tomé it valch."

L' prôu ti à cunfidé les cater domandes.

"Mâ chësc", dij l' vedl mone, "y nia ater?" L' mone pënsa sura n momënt, spo dijel cun la grigna da rî: "Chësc é bëgn plü sauri da respogne co dì sö l' paternoster".

Ch'al udô che l' prôu fajô de gragn edli, ti n'él ciämò plü dassënn y dij: "Lascéme fa me, lascéme fa me. Pur can ch'al vëgn, m'imprestëise osta joca, spo me visti sö da prôu, i me mëti sö de gragn odla fosc, che l' vësco ne me vëighi nia ti edli. Dea ch'i sun oramai gragn anfat y os ne séis nia propri gran amich dl vësco, arati che al ne me cunësc nia, spo ti respogni iö ales domandes. Vara inscio? Séis a üna?" L' prôu ê cuntënt. Sotman se punsâl bëgn: co va mo chësta a fini.

Dô otedé tignì la gücia dl vësco dan calonia. L' mone jê instëss a dauri la porta. Al â la joca dl prôu indòs, incér l' côn roz blanch y söl cé la ciuria da prôu,

Eres da Pliscia iestides da festa.

i edli stopà cun odlà scûrs y inscio ël l' vësco che l' tignâ pur l' curat.

“Ci àste pa”, dij l' vësco, “che t'as i edli stopà?”

“In sëra m'è salté sö n asò y i me dodi da me lascé udëi”.

“Spo les domandes”, dij l' vësco inant, “àste la resposta?”

“Chères m'â bëgn dé da fa”, dij l' mone, “mo i sperì de les avëi a post”.

Udun pa, udun pa”, dij l' vësco: “chilò la prüma. Olà él pa l' zenter dla tera?”

„Chël è rudunt chilò sot mi pîsc”.

“A ci moda pa”, damana l' Vësco, “da olà sâste pa chël?”

“Iö à mosoré la tera y i à ciafë chësc post. Sc'i stëntëis a crëie, mosoréla ciámó os instëss”.

“Bëgn, bëgn”, dij l' vësco dlun s'la riòn n pü, “i t'la lasci avarëi”.

“Sëgn l'atra: Tan pësa pa la lüna?”

L mone lassura: “I à dagnora aldi, che la lüna à cater cherè. Cater cherè fej fora n chilo, spo pesass la lüna rudunt n chilo”.

L' vësco ciara n pü da na pert ia, spo dijel: “Nia mal, chësta pô ji”.

“Sëgn la terza domanda: Tan vêli pa iö, l' vësco?”. Deperpo punsâle che l' prôu restass n pü sura pinsier da respo-

I zumpradüs sön Fornela d'Antermëia
col maester Dejaco da Pastrogn da La Val.

Les gran barches ne pô nia passé pur l' canal de Suez. Chères mëss rodé incér l' Africa ia da jì y da gni. Te n n'ann fejeres sis iadi. Chël ô dì che ares sta vigni iade dui mëisc sö l'ega denant co ruvé a port dl mér.

De val' vêrs uressun dì ch'al foss da stufä a fa na té vita.

Augustin ess inèce urü savëi, tan de barches dal petrolio che al ruvâ adalerch te n n'ann y cunsidré che al ne n fô de píceres y de granes, spo ti l'âl dit aprescia-püch.

Al cuntâ che chi dal petrolio dailò ia à tan de scioldi, che ai ne sà o ai ne é gnanca bugn de lauré sö l' fit no.

N iade â n té prinz dal petrolio tut fora dla banca 50,000.- dolars americanagn y fô gnü cun l' fliegher a Monte Carlo a urëi desbanché l' Casino, chël post olà ch'ai süga a scioldi. Spo àl dé na té purdüda, ch'al à apëna albü tan da s'un dé ôta.

Ia tl'Arabia él la religiun de Mohamed y les ères va intoronn cun l' cé curì pro. Les ères de n n'ater païsc ne pô nia ji tl'Arabia. Sce n europeo é maridé, mëssel na ota lauré laia trëi agn, spo pôl fa la domanda de lascé ruvé ia inèce la fomena y la familia, mo al se para dagnora ciámó ia dui mëisc.

Dailò ia à chi dal petrolio lascé fa sö ciasuns teribiles, nobles, cun n grumun de stües y ciamenes.

Chi dailò ia pô avëi tan de fomenes che ai à l' möt de manignì, magari inèce di cénç. Sce un ne purdüsc nia da jì cun vignüna o che al se stüfa cun üna o cun l'atra, él mâ anfat. Al mëss mefo la lascé sté te sua ciasa y la mantignì.

Insciö la cuntâl chël furesto, spo él luvé sö y se n'é trat. An à bëgn denant aldi val' de té, mo can che an l'aldi da un che ê instëss sté te chi païsc, spo èra da crëi.

Païsc che te vas, usanzes che te ciafes.

C R O N I C H

L'ann pasé 1979 ê n ann straordinare, de vigni vers bun pur la maiù pert dla jënt ladina. L'invêr s'â astilé schiöch'al toca, cun nëi, frëit y bel tëmp. Al é veramënter indô sté n invêr sciöche an ê ausà dan da tröc agn. Sce l'invêr é scialdi frëit, spo vëgn inçè l'isté col bun cialt, y insciö éra inçè stada. Un albü dér cialt d'isté, che baratâ jó cun de bunes plöies, che düc, chi che laura da paur y i atri pô ester plü che cunténç. A nos cristiagn stale madër sëgn da savëi da di dilan de cör a Chël che guerna l' monn y mantëgn inçè nos. Mirité ne s'essun pa bëgn dî ne nia döt chësc gran bëgn, ch'i un ciafè.

Purater dijun pa bëgn che chi agn che an va in Jéonn, é de bugn agn. Chësc ann é sté n tal. Dai 14 ai 16 de jügn él indô

sté la prozesciun de Jéonn, olà che al à tut pert plü de 600 porsones. Da vigni païsc n'él jü plü co i atri iadi, y no mât paurs, mo da vigni categoria: imprüma de döt paurs, spo artejagn, usfis, maestri, professeri, d'atri studià y nia studià. Al é tres ciámó na prozesciun de doreja, che fej impresciun a dük canç, scebëgn che ara é de gran fadia. Particolarmënter de fadia éra stada chësc ann, purciudi che al é sté tres bur tëmp, bele da pié ia y spo él gnü tres plü burt cina al'ultimo dé, olà che nosta jënt de Jéonn ciasfà plü de 30 cm de nëi da passé la munt.

Val' de té n'él degügn che se recorda. Can che ai passâ la munt, ciarâ fora la natöra sciöche da Nadé, y a punsé che düc jó visfis da d'isté. Chësta prozesciun

Prozesciun de Jéonn 1979 - sot la nëi.

de Jéonn se recordarà düc canç chi che à tut pert. Mo sëgn ési düc cunténç che ai l'à fata y ara ti muiass, sce ai n'ess nia tut pert. Cun ciampanes a festa ési spo gnüs tuç sö te sù païsc. Apëna che ai é indô a ciasa, spo vëgnel bele indô baié de co che ara sarà dô trëi agn y ai se dij: "A s'udëi dô trëi agn".

Al é la usanza che les diversces assoziaziun culturales y nia culturales s'abina n iade al'ann purfa festa y s' la gode n pü pur les fadies che ai à albü ia pur l'ann. Insciö él la "Feuerwerk" che à sua festa, la musiga, i côrs ez. Insciö àn punsé de i fa festa ince n iade a na categoria de jënt che n'à ciámó mai tla storia dla valada podü s'abiné pur s' la gode deburiada cun na picia festa. Al é chësta la categoria di famëis de munt. Al é magari jënt che dij: "Cô pa chi s'abiné y fa festa,"

N'ài nia ince vëi plü che gauja assà? Sc'al foss ince insciö n té bel laur, ciudì vëgni pa spo tres almanco; ciudì n'él pa spo degün che n'ô plü fa l' famëi de munt?

Al é vëi, can che al é bel temp, spo arài bel assà sö pur munt, mo can che al plöi y næi y é frëit, spo ài pa ince da laur assà, che ai n'à apëna dlaurela de se fa val' da mangé. La responsabilité di famëis de munt é pa bëgn ince grana, ciudi che ai à da fa döt cun tiers di atri.

Ince i famëis de munt s'é abinà laota a mez iener t'ustaria dl Dasser a S. Martin pur s' la cunté y se lascé savëi bel y fa festa y ai à dit de urëi s'abiné vign'ann pur s' la gode n dé al'ann. Pur l' 1979 s'ai abiné laota a mez novëmber tla ustaria "Pinis" a S. Martin. L' plü vedl di famëis de munt, Tone Frenner, à 91 agn y chël che à fat l' famëi l' plü dí de düc canç, à inom

Reuniun di côrs dia valada a Soppedac ai 16.9.1979.

Poidl o Franz Kircher, da S. Martin. Al à fat l' famëi 67 agn alalungia.

Pur la cronich él inèc da nominé, che ai 16 de setember s'à abiné la maiù pert di côrs dla Val Badia ite a Soppedac, daite da Lungiarü, tla munt de chi de Tor, a cianté la mëssa deburiada y spo a s' la gode. Al n'è zirca 180 nanter ciantarines y ciantadüs. Chël scee è n côr, che ciantâ che al è n plajëi. Pepi Pitscheider de Badia à dirigé chël gran côr. Tröpa d'atra jënt él inèc in chël dé ite a Soppedac a scuté pro y a düc i àl salpu dër bel, tan che an aldí da tröc, che ai ne desmentiarà nia plü sauri chël bel dé. Inèc Chëlbelði à ciaré jö cun ligrëza in chël dé sura i côrs dla Val Badia, ciudi che al s'à mené n té bel tëmp, che an n'à bel dî nia plü albü.

Düc à spo ciafé da marëna y da bëire y al é pa inèc gnü cianté assà cina che al gnô da sëra y düc se n jö indô cuntënc a ciasa y se dijò: "A s'udëi n n'ater iade".

Al é veramënter dërt, che nosta jënt reconësce l' gran y important laur, che nüsc côrs fej pur nosta jënt, imprüma de düt te nostes dlrijes pur abelsi les funziuns de dlrijia les domënies y les festes inèc d'atri dis, sciöche les nozes y les sooltöres y d'atres funziuns de dlrijia. Da recunësce éle dütes les bries, che dötes les ciantarines y düc i ciantadüs fej cun jì ales prôes da cianté, sot a vigni tëmp y cun düc i trus; tan de ores che ai ufrësc pur i atri.

Da aprijé él spo ci che nüsc côrs fej inèc zënza pur l' bëgn cultural dla jënt de nosta valada, side pa pro nozes o d' atres ocajiuns, olà che al i sà a düc bel, sce al vëgn cianté. L' proverb tudësch dij: "Wo man singt, da laß dich nieder, böse Menschen haben keine Lieder".

Sanbëgn che inèc i atri grups corâi é da respeté y da daidé, mo na maiù importanza à mefo impò i côrs de dlrijia.

Da nominé él spo sambëgn l' dé dla

Ciantia ladina, che é gnü tignì a Al Plan ai 23. de setember 1979. 13 côrs ladins s'é abinà a Al Plan pur cianté. Chisc côrs gnô dala Val Badia, sciöche l' côr di ëi da Rina y d' Al Plan y l' côr "Jepèle Frontull", spo côrs da Fodom, de Gherdëna, de Fascia, de Friul y dla Schweiz - dal Grijun. Pur Al Plan y pur düta la Val Badia él sté na gran festa. Laprò sperunse, che al side sté na sbürla pur jënt jona a se dé jö col cianté.

De gran festes à udü chësc ann la cöra de Badia. Imprüma de düt él da nominé la cunsacraziun a prôu de P. Pio Daprè tla dlrijia de Badia ai 26. de mà 1979, n avenimënt, che la dlrijia de Badia arà udü l' prüm iade tla storia! Mons. Heinrich Forer l'à cunsagré y na gran fola de jënt da vigni pert dla valada à tut pert cun gran devoziun y amiraziun.

Spo mëssunse sanbëgnscrïdlesmësses noveles a Badia ai 4. de jügn. Dües mësses noveles l' medemo dé ne saràl pa gnanca ciamò mai sté a Badia. Tan de plü à les döes families di du primizianc adüm cun döta la popolaziun de Badia y dla valada gauja da fa festa y de avëi gran ligrëza. In Pasca de mà da sëra ési gnüs tuç ite i primizianc cun gran solenité sciöche i sun pö ausà indlunch tla Val Badia, col sonn dles ciampanes, dla musiga y dl cianté.

L' dé dla mëssa nuvela spo é sté n dé de gran solenité. Ci che chi de Badia à arjigné ca pur la mëssa nuvela, chël àn bele pudü udëi la sëra denant cun na iluminaziun, che l' païsc de Badia n'arà mai ciamò denant udü. Jö dal'ega incina sön les munts plü altes él düt iluminé. Dal côr ala musiga, düc s'à porvé a fa l'plü che ai pudü.

I du primizianc miszionari à inom Pater Pire Irsara y Pater Pio Daprè.

Pater Pire Irsara é nasciü a Badia ai 27.6.1950. So pere ê Merch dala Crusc,

La familia de P. Pire Irsara.

La familia de P. Pio Daprè.

che fajô l' postin a Pedraces, süa uma é Maria d'Alfarei. Pater Pire à ciámó na só y 2 fredësc.

Les scores àl fat a S. Linert, Balsan (ciasa P. Freinademetz), St. Gabriel/Mödling dlungia Viena. Lauré àl bele dan la mëssa nuvela a St. Severin a Fürstenfeld (Steiermark). Prôu él gnü cunsagré a St. Gabriel/Mödling ai 12. de mà 1979.

Pater Pire Irsara fej pert al'Ordine Steylermissionäre (SVD) sciöche l' beat Ujöp Freinademetz. Al é sëgn tl Cile (Sudamerica).

Pater Pio Daprè é nasciü ai 10.4.1951 a Anvi de Badia. So pere é Sepl Daprè, süa uma Zilia Costisella.

Pio é l' plö vedl de 6 mituns. Al à fat les scores a Badia, a Milland dlungia Pur-senù, spo a Desproch, a Neuss dlungia Köln (pro i misionari Comboniani), é spo ruvé a Bamberg, Stuttgart y Mellatz. Spo él indô ruvé a Desproch. L'ann passé él ruvé ia tl Mexico tla cité La Paz (Bassa California) pur fa süa prüma esperiënza pastorala. Cunsagré prôu él gnü tla dlisia de Badia.

La perdica dla mëssa nuvela à tignì siur Sepl Granruaz, l' compaejan di dui primizianc. Dér tröpa jënt da vigni pert dla valada y ince da defora decà à tut pert ala bela mëssa nuvela.

L' Calënder ladin i augura a trami dui, a siur Pio y a siur Pire düt l' bun pur süa vita da prôu.

Da La Ila él gnü chësta cronich:

CRONICH (LA ILA)

Ai 28 dl mëis d'otober él ste l'inaugaziun dla ciasa nöia dl Cumun de BADIA a Pedraces. Tröpa jënt dl païsc, cun Autorites dla Provincia y dles trëi fraziuns dl Comun, les Müjighes y les unions di Stüdafüch, â tut pert ala zerimo-nia.

Dl les paroress d'ocaiju, dites dal Umbolt, siur Otto PIZZININI y da funzionars dla Provincia, él ste la bendesciun dla ciasa dal rev.do Degan de BADIA, siur Majoni.

Cun la vijita dla jënt prejënta al intern dla ciasa nöia y cun les sonantes melodies dla müjiga dl païsc, s'â ruvè la bela zerimonia in gaudio y ligrëza.

Dér n bel diolant al Umbolt y ai omi de Cumun pur l' gran laur, fistidi y intresciamënt al bëgn dla Comunité!

L' medemo dé él ste metü la "prüma pera" pur la costruzion dl fabriché nü dla Scola Mesana a LA ILA, olach' l' Preses, siur Dut, Edi CRAZZOLARA, â fat l' discurs ufizial.

Ultimamënter él ciámó ste la medema zerimonia pur mët la "pera d' fundamënta" dla scola nöia y dla scolina a San ASCIAN in prejënta dl Landeshauptmann siur Magnago. La relaziun ufizial é stada tignida dal Intendënt pur les Scoles La-dines, siur Dutur Franzl VITTUR.

T' chësc ann él ince gnü fat a LA ILA, "ultima" fraziun dl Cumun de BADIA, l' iluminaziun publica y asfaltè valgunes strades tl zentro storico dl païsc pur intresciamënt y mirit dl Capocumun y dl Vize, ch' s' mirita n bel diolan pur avëi fistidié y porté i laurz a bun fin.

LAURS A LA ILA

Tignì la dlisia, la ciasa d' la Cüra dl païsc, nëta y in bel ordine, chësc é l' laur ch' vëgn fat da d'ëles cun gran bona orenté y pur amur de Dì. N extra gran y sfadiüs laur àlbes albü chëst'ann, deaché la dlisia é gnüda restaurada da depenjadüs y atri artejagn y lauranç.

N bel diolan y diolpai bëgnmerité pur l' laur paziënt y orentî fat a unur y gloria de Chëlbeldi.

Autri laurz, plö gragn y plö psoc, é bel sta fac denant al estern dla dlijia. Dl 1977 él gnü descurì les peres fosces di cantuns dl ciampàni y sblanchejè i mürz de dlijia deforaia. In chëst ann él gnü fat n toch de têt de dlijia dai zumpradus Stefo y Federico dl Tiscere, al é ste fat nü l' funz de dlijia y tagn d'atri laurz, ch' nen é stania udüs danfora.

Insciö é deventada nostra dlijia na dëgna y bela Ciasa de Dì, ch' vëgn vijitada cun ligrëza, amur y sodesfaziun dai parochiagn y dai tröc foress, ch' se tègn sö chilò a La Ila tl tèmp dl isté y dl inver.

La jita anuala di "vedli da LA ILA a Seis , Laiùn y San Pire, a chëla che tröc à tut pert, ligri y cuntènc d'avëi pudü passé na bela giornada in bona compagnia foradecà. N bel diolàn a dic chi ch'à fisti-

dié pur la organisé y a chi ch' s'à mené cun sü auti söl post cun la speranza, ch'ala vëgn indò fata n nater ann ten bel post den atra valada: giolân y diolpai!

Noza d'or de Paul VALENTINI (dl Moro da La Ila) y Clementina ai 2 de jügn. La zeremonia é stada zelebrada tla dlijia da Saresc da so parënt, siür Pater Paul, Prämostratenser a Obermais-Maran. Al bel y ligher avenimënt à tut pert 38 invià de süa parentela y vijins, ch' ti à fat cun ligrëza y gratitudine augürz pur na lungia vita de felizité, de santé y de benedesciun, che inçè nos, sü compaejagn, i augurun de düt cör cun la speranza, ch'ëi pôis ruvé al traguard dla noza de "diamant".

A düc i ladins a ciasa y dalunc da ciasa i aoda l' Calënder ladin ciámó n iade düt l' bun pur l'ann 1980.

Jita di vedli da La Ila a Laiun.

Noza d'or a Sares de Paul y Clementina Valentin - 2.6.1979.

Scolare y insegnanç dia Scola Mesana da La Ila - 1966/67.

Discurs dl'Intendënt Dr. Fr. Vittur pur les scoles ladines a S. Ciascian.

Discurs ufizial dl'Umbolt de Badia, Otto Pizzinini
in ocaciu d'l'inauguraziun dla ciasa de Cumun.

Éres da La Ila che à daidé lavé la dlijia.

6.5.1979. Festa Verdafüch pur onoré s. Florian.

Inaugurazion dla nöia ciasa de Cumun a Pedraces de Badia.

Mëda Beta ofrësc n gote de "chël bun"
a chi che à daidé fa la pulizia de ciasa.

Jënt dla vijinanza da Fontanacia - La Ila.

La familia de Vijo y Tareja di Tiscêr da Planmolin, düc čiantarins y musicontri.

**“Ci che s’incuntënta, gode”,
dij Tita Capl da Ciaminades.**

**Maria y Albina, dues jones
cun les manies blançes da naóta.**

**Serafin Dapunt da Sossas da La Ila
cun sü trofei dla ciacia.**

**I dui püri verc Vijo y Francësch de Michil
da Calfosch.**

Tröc frabicaç él indô gnu fat sura düta la Val Badia. Da d'altonn àn inèc metü man de ciavé l' grund pur la scora mesa-na näia a S. Martin de Tor.

Ai 22. setember él gnu inauguré l' monumënt al Landeshautmann Ing. Vijo Pupp sön Antermëia. Al'inauguraziun à tut pert les plü gran autoritêts dla Provinzia y dla Regiun. L'autur dl monumënt é Franzl Irsara da Pedraces, che à fat vera-mënter n bel laur da artist.

Inultima él ciámó da nominé les eleziuns politiches tl' Italia ai 3 y 4 de jügn y les eleziuns (les prümes!) dl Parlament europeo.

I resultaç è chisc:

Lita dl Parlamënt dla Talia - SENAT 1979

Païsc COMUN	PCI	SVP	PLI	MSI	DN	PSDI	PSI	PRI	PR	DC	Usc da valüta	n.v.	blan- ces
CORVARA	4	425	3	3	2	5	4	2	3	125	576	3	11
Badia	3	399	—	3	7	1	4	1	2	128	548	2	15
La Illa	6	314	—	3	—	3	4	5	3	65	403	5	13
San Ciascian	6	211	1	—	—	—	—	2	2	98	318	4	5
BADIA	15	924	1	6	7	4	8	6	7	291	1269	11	33
LA VAL	3	346	—	1	—	1	—	1	1	142	495	5	9
San Martin	4	259	2	1	5	—	—	—	—	79	350	—	9
Lungiarü	1	124	—	—	—	—	—	—	1	90	216	—	9
Antermeia	3	103	1	1	—	—	—	—	2	20	130	—	—
SAN MARTIN	8	486	3	2	5	—	—	—	3	189	697	—	18
Al Plan	9	512	2	3	—	2	9	3	3	52	595	6	18
La Pli	3	294	—	—	—	1	2	2	1	74	377	3	4
Rina	2	203	2	—	—	1	—	—	1	50	259	2	2
MAREO	14	1009	4	3	—	4	11	5	5	176	1231	11	24
VAL BADIA	44	3190	11	15	14	14	23	14	19	923	4267	30	95

Lita dl Parlamënt dla Talia - CIAMENA di Deputacè 1979

Païsc COMUN	PR	PCI	SVP	NSU	PLI	MSI	PDUP	DN	PSDI	PSI	PRI	DC	Usc da valüta	n.v.	blan- ces
CORVARA	7	12	501	—	2	7	—	5	5	4	3	147	693	10	18
Badia	7	4	463	1	—	3	3	7	4	5	—	149	646	3	16
La Illa	5	9	362	2	1	2	—	—	4	5	3	78	471	10	10
San Ciascian	2	4	272	—	—	—	1	3	—	—	1	115	398	6	7
BADIA	14	17	1097	3	1	5	4	10	8	10	4	342	1515	19	33
LA VAL	4	2	442	1	—	2	—	—	2	1	1	166	621	11	11
San Martin	3	5	317	1	1	—	1	4	—	4	—	85	421	1	7
Lungiarü	1	1	153	3	—	—	—	1	1	—	2	121	283	1	10
Antermeia	1	2	125	—	1	2	—	1	—	—	—	25	157	—	2
SAN MARTIN	5	8	595	4	2	2	1	6	1	4	2	231	861	2	19
Al Plan	8	13	576	—	4	4	—	—	7	12	2	71	697	5	13
La Pli	2	7	357	—	—	1	—	1	2	3	1	98	472	5	2
Rina	1	5	241	—	1	1	1	1	1	—	1	63	316	2	4
MAREO	11	25	1174	—	5	6	1	2	10	15	4	232	1485	12	19
VAL BADIA	41	64	3809	8	10	22	6	23	26	34	14	1118	5175	54	100

Raport danter i dui gragn partis y düc i atri adöm

Païsc (Sezjon) COMUN	S V P				D C				Atri partis			
	Parlam. talian 1976		P. Europeo 1979		Parlam. talian 1976		P. Europeo 1979		Parlam. talian 1976		P. Europeo 1979	
CORVARA	72,49%	72,29%	68,48%		19,23%	21,21%	21,48%		8,26%	6,49%		10,02%
Badia	72,74%	71,67%	71,86%		21,77%	23,06%	22,25%		5,48%	5,26%		5,88%
La Illa	78,74%	76,85%	75,22%		13,42%	16,56%	16,21%		7,82%	6,58%		8,55%
San Ciascian	65,92%	68,36%	65,35%		29,60%	28,89%	32,80%		4,46%	2,76%		1,83%
BADIA	72,91%	72,40%	71,18%		21,12%	22,57%	23,17%		5,96%	5,01%		5,63%
LA VAL	65,59%	71,17%	72,63%		31,35%	26,73%	23,88%		3,05%	2,09%		3,48%
San Martin	69,57%	75,29%	74,30%		23,44%	20,19%	20,10%		3,05%	2,09%		5,59%
Lungiarü	46,95%	54,06%	57,03%		49,10%	42,75%	40,07%		3,94%	3,18%		2,88%
Antermeia	71,83%	79,61%	75,00%		23,94%	15,92%	18,05%		4,22%	4,45%		6,94%
SAN MARTIN	62,28%	69,10%	68,55%		32,23%	26,82%	26,53%		5,47%	4,06%		4,91%
AI Plan	82,78%	82,63%	85,77%		11,12%	10,18%	7,33%		6,08%	7,17%		6,88%
La Pli	75,92%	75,63%	80,04%		22,12%	20,76%	15,69%		1,95%	3,60%		4,26%
Rina	77,37%	76,26%	81,37%		19,01%	19,93%	16,01%		3,60%	3,79%		2,61%
MAREO	79,44%	79,05%	83,02%		16,31%	15,62%	11,83%		4,23%	5,31%		5,14%
VAL BADIA	72,07%	73,60%	73,92%		22,62%	21,60%	20,34%		5,30%	4,79%		5,73%

Lita dl'Parlamënt di'EUROPA 1979

Païsc COMUN	PCI	SVP	MSI	PRI	DN	PLI	PR	DP	PDUP	PSDI	UV	PSI	DC	Usc da valüta	n.v.	blan- ces-
CORVARA	12	478	9	—	1	6	17	4	—	8	4	9	150	698	3	6
Badia	2	452	4	—	1	—	7	1	—	3	14	5	140	629	4	8
La Illa	1	334	—	3	—	7	3	—	—	7	10	7	72	444	4	7
San Ciascian	4	249	—	—	—	—	—	—	—	—	3	—	125	381	1	4
BADIA	7	1035	4	3	1	7	10	1	—	10	27	12	337	1454	9	19
LA VAL	3	438	1	—	—	3	1	4	1	3	4	1	144	603	4	3
San Martin	1	292	2	1	2	1	3	1	—	1	4	6	79	393	4	7
Lungiarü	—	158	1	2	—	—	1	2	—	1	1	—	111	277	—	7
Antermeia	1	108	—	—	—	—	4	1	—	—	3	1	26	144	4	2
SAN MARTIN	2	558	3	3	2	1	8	4	—	2	8	7	216	814	8	16
AI Plan	6	573	6	2	—	4	5	—	—	3	5	15	49	688	8	9
La Pli	5	357	1	—	1	1	1	1	—	1	3	5	70	446	5	2
Rina	3	249	—	—	—	1	—	—	1	—	3	49	144	306	3	—
MAREO	14	1179	7	2	1	6	6	1	1	4	8	23	168	1420	16	11
VAL BADIA	38	3688	24	8	5	23	42	14	2	27	51	52	1015	4989	40	55

**“Schützen” da Lungiarü. Chël dla bandira à fat 12 agn de soldà y la vera di 66
(Jöpl de Pire - Lungiarü - Costa).**

CASSA POPULARA

ÜSC SCIOLDI
TE DE BONES MANS

BORNECH, STRADA ZENTRALA, 30
TEL. (0474) 84291 - 84292

dales 8 cina ales 13
dales 16 cina ales 17

Un tres de plü fer toronn de dötes les lunghézes y grossézes da 10 cm a 40 mm Ø cun guida y zenza guida, a dér de bugn prisc. Insciö incé bandes da diversces grossézes y larghézes, taiades pro avisa sciöch'i urëis. - Damanesse, i Se menun döt y a bun prisc.

P. KAMMERER & SÖHNE - Kiens ROHR-UND TANKBAU

Tel. (0474) 55-3-17 / 55-3-86

POR OSC INTERESSE: Sce ëis da cumprè

Mascins da cujì

Mascins da lavè y dütes les atres mascins pur ciasa y Hotei y Pensiuns y mascins da strichen

Radio y aparac dla Televijun y de vigne sort d'aparac electrisc por ciasa, da pozenè func, dlaciadöres

Electro PAUL DAPOZ

LA ILA - Tel. (0471) 85005

Al vëgn cuncè mascins da cujì "Necchi" y fat d'atres reparatures

RADIO MAIR - Bornech

Tel. 85247 — Strada Zentrala nr. 70

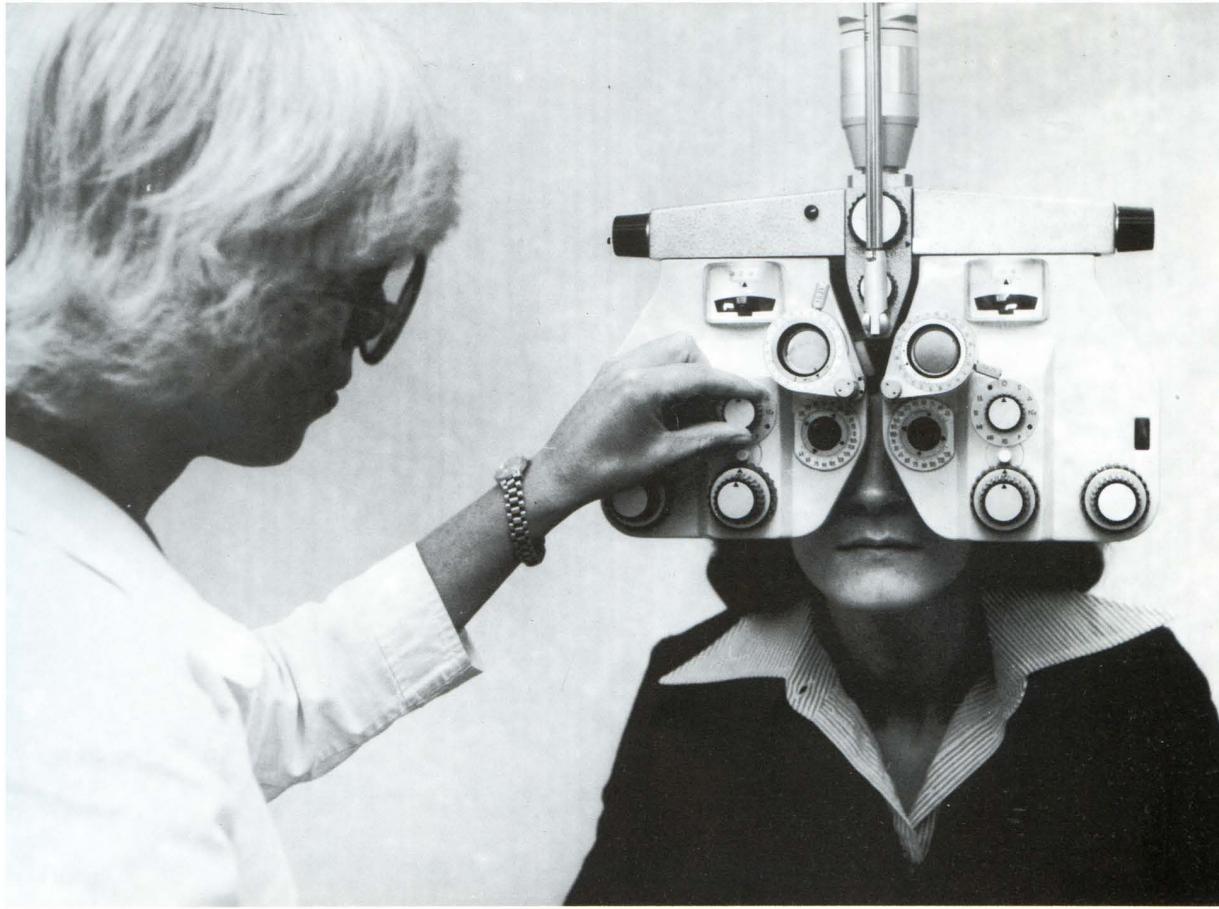
BUTIKA SPEZIALISADA POR:

Radio
Televijiùn
Impianç stereo

Mascins da lavé
Dlaciadoies
Forgurés a gas y electrisc

Plates y cassëtes de musiga - Reparaziuns de radi y aparač TV

Udëi miù con
Udlà y Linses a contact
mosurà indertöra
da

Termometri y barometri
Macro- y microscops
Musöra-altëza y compasc
Rôs da ćiaré lunc
Cumpëda-varí
Aparać da fà jö
Albi por retrac

Optic Rapid Bornech
Strada de Cité 31

H. STAUDACHER

BORNECH — Strada entrala, 50 — Tel. 85 3 61

La butëga spezialisada por roba de coran de moda y de patüc por iadi
Na gran lïta de patüc por scincundes

LA GRAN LÏTA Y LA BONA QUALITE'
ACUNTENTËIA DÜC ÜSC DEJIDERI

PEZZEI HANNI

BORNECH - Strada dla staziun - Tel. 85 8 11

ARTICOLI DE GUMI Y DE PLASTICA:

Ros de gumi por bagnè l'urt — Mantì, gormà, manëces
y stivà de gumi — Cioi a cone (Keilriemen) — Anì de
gumi por mascins dal lat — Condles, bozes y copes de
plastica — Tovaies de mësa — Tapeç de plastica y
ros de plastiga y ros pur la condüta da l'ega.

C. AMBACH & CO.

B U T Ë G A E L E C T R O - T E C N I C A
B O R N E C H

Strada Zentrala nr. 62 — Tel. 85 2 39

S e p ï t a

Aparac dla Radio y Televijun de marches talianes y forestes -
Gramofons y plates - Magnefons - Mascins da lavé y frigidaires -
Plumac electrisc y aparac da assüié i ciavëis - Soprëscs - Mascins
dal caffé - Aparac electrisc da to jö la berba y duc i atri aparac
electrisc

NUOVO

98.4

Sc' adurëis mascines da lauré da paur,
sturjéde pro a Lungega tla butëga por i paurz.

Dailò ciafèise tractorz y dötes les mascines ch' alda laprò;
i toć, sc' al ess da falé val';
massarës da lauré da paur,
ojuradöra por vüsc tierz.

Sistem nü de finanziamënt:
paié jö les mascines te cin' agn a rates y a n pice fit.

Lascésse acunsié da

SEPL VALLAZZA

LUNGEGA - telefonn de butëga: 0474/51215
LA VAL - telefonn privat: 0471/84165

olivetti

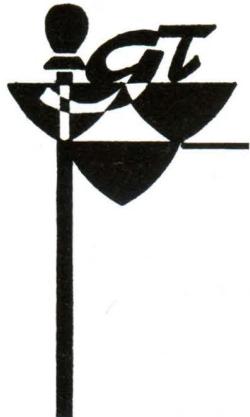
CASTIGLIONI - MARCHETTI

Porsenù - Bornech

Strada Dante 33 - Strada da S. Laurènz

Concessionâr su de:

Mascins da scrì y mascins da fà cunç
Mascins da fà photocopies y duplicadûsc
Registradûsc de cassa
Möblaria d' Ufize

Canche urëis dorturé sö la ciasa, sciöché:

- depënje les talares
- fa bela la fazada
- o inçé mëter ite d' atri func
- y fà stramëses de plates de ghips

cherdéde la firma de

GUIDO TAVELLA

LA VAL - Tel. 0471/84 1 16

C O N F E Z I U N S

Sport ciasa "Roch"

Corvara - Pescosta

Banca de Trënt y Balsan

Sozieté pur aziuns

Scagn legal y Direzjün Zentrala a Trënt, strada Mantova 19

cun scagns a Balsan, Rorëi y Trënt

in plö 42 posc operanç tles provinzies de Trënt, Balsan y Belun

Capital Sozial y Reserves pur 13.002.500.000 de lires

Fej dütes les operaziuns de banca y de bursa ince con i païsc foradeca
Imprësta scioldi ai artejagn, ai paurs, ai operadusc dl turism, dl comerz
y dl'industria, ai emportadusc da païsc foressc.

Tol sö scioldi söi libri dl sparagn y sön cunc curënc.

Dà fora aprovaziuns pur operaziuns de banca sura düt le monn.

Giamiëia dütes les valütes di atri païsc.

Gnide sënza tēma: nosta bança se dà l' miù tratamënt che Os podés
se damanè.

Nosta organisaziun se dà la colaburaziun tan bëgn tla Talia sciöche con
i païsc foradeca.

Tla Val Badia laurunse:
a LA ILA tel. 85057
a SAN CASCIAN tel. 84479

BUTĒGA DE LIBRI Y PAPIR

J. Amonn

BORNECH

Strada Zentrala, nr. 54

Tel. 85 1 4c

■ Papir — libri — foliec — roba d'ufizio

■ Chertes — Articoli de scola y de hotel

■ Material da fa jö — Chertes da cartè

Grafik
TREBO
ENNEBERG · 51154

AUTOAUFKLEBER - SCHILDER
FERTIGSCHRIFTEN - SIEBDRUCK

s t a m p a r i a

presel

balsan - strada castel mareccio 3 - tel. 41192

**SPORT
EDOARD
COLFOSCH**

La botëga de sport col survise familiar

**Butëga
W. KOSTNER**

Curvara

Tel. 83117

Articli de sport - CONFEZIUNS
Folieć y Suvenîrs

De vigne sort de roba - Mangiarìa

FRIEDL PEDEVILLA

SAN MARTIN DE TOR - Tel. 0474/53 132

Te chësta botëga ciafëise:

- Mascins de vigne sort por čiasa
- Radi y Televisûrs a corûsc
- Mascins por Pensiuns y Hotèl dla miù qualité
- Caisesdafüch americanes completes
- Mascins da paur por lauré la campagna, te majun y te stala.

Pur dötes chëstes mascins vëgnel garantì na buna assistënça technica con de bunes condiziuns de païamënt y prîsc de concorënza!

SPORT TIES

AL PLAN DE MAREO
tel. 51 107

Sport da d' invern y sport da d' isté a n bun prîsc

BORNECH - Tel. 85348

La Butëga spezialisada por:

- Tepihs - Cultrines -
 - Drapamënta por mobilia
- BLANCIARIA DA LET Y DA MËSA

RESTORANT y PIZZERIA "LA MAJUN" a LAILA
tel. 0471/85 030

SËGN INCE A BORNECH

DIESEL - EINSPRITZPUMPEN - DIENST
cun Magazin de Toć da baraté fora, Düses y Filtri

AUTOELEKTRIK

GROHE

BORNECH
Tel. 0474/85420

Botëga dal Canester

B. OBWEGS

AL PLAN - Tel. 51171

Patüc da mangé - Patüc de ciasa
Patüc da fà blëita - Libri y Folieć

MODES da FESTA - por l' tëmp lëde - da fà sport
por ëi - ères - mituns

PASTICCERIA - KONDITOREI

R. WINKLER

BORNECH - Strada de Cité 9
Tel. 0474/84635

Tortes desvalies por noza - complì i agn - sant inom
"Confetti" por noza - batejimo - crejima - pröma comuniu

.....l'Idea sanitera

*sce ara se trata
de problems de BAGN*

EINNERHOFER

Comerz ala ingrossa spezialisé
por material sanitêr de instalaziun
y por scialdé

Bornech

***baiéde cun nos
o cun Osc
montêr spezialisé
Nos sun partner***

TRASFERTA DLA BUTËGA

La dita/firma Anton Mariner, Bornech, lascia a savëi a sù stimà amîsc y clienç, che söa butëga s' è trasferida tl local nü tla strada de cité nr. 45, danter l'apoteca y l' pech Harpf, dal lönesc ai 20 d'agost incà.
Os ciafareis sciöche cina sëgn na rica lîta de de bel patûc d'or y d'arjënt, de anì da maridé, de ores, de copes, de mediaies y de articli desvalis por scincundes.
Nos periu de nes dé inant Osta créta.

Firma Anton Mariner
Juwelier - BORNECH

J. Alverà

SAN LAURËNZ

La büttega che vignun cunësc pur
roba da mangé, da ojuré y blâ

Düc Üsc dejideri por s'arjigné ite la ciasa pò gnì ademplis
Ciaféis da nos in gran lîta
MEBLI de vigne sort y grandeza

TEPIHS

MEBLI FAÇ SÖN MESÜRA pur vignun l' dërt in qualité y prisc.
Al vëgn inèc dé cunséis dl mestir in chësta materia.
Gnide a se ciafé y a udëi tla

Čiasa di Mebli

PEINTNER

SAN LAURËNZ - Tel. 86 3 28

Frenademetz Jakob

COMBUSTIBILI - HEIZÖLE

PEDEROA - BADIA (BZ)

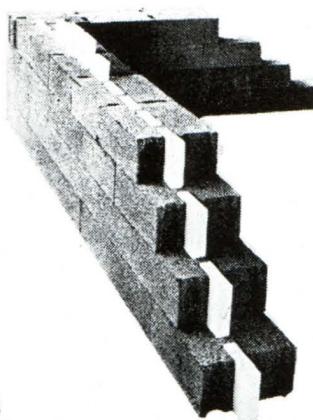
Tel. 0471/84133 - abit. 85251

Leca L' MATERIAL PORVÈ DA FRABICHÉ

Leca-plus

L' nö cadrel lisir da frabiché
cun Polystirol danterite.
N dër "Plus" pur Os.

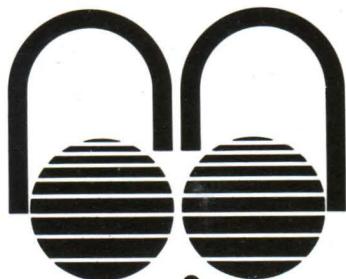
Massa cm 30÷38/20/50
Pëis ca. kg 18÷24

**Da extra n bun prisc por gauja
ch'al sparagna laûr y ch'al isolëia bun.**

La desmostraziun: valüta con Polystirol danterite: 38 cm = 0,59; 30 cm = 0,65;
valüta sénza Polystirol danterite: 38 cm = 0,65; 30 cm = 0,70.

Leca-Block 39030 G A I S
Tel. (0474) 54 143

**mariner
ottica**
brunico · via centrale

**bornech - tla passaja
tel. 0471 - 84551**

Odei da mì, ciarè fora da mì
con nösc ODLÀ nüs
ODLÀ DA SORËDL y da SPORT
SPIDL A CONTACT

BAROMETRI, TERMOMETRI
CÓMPASC
MICROSCOPS, SPIDL DA ENGRANDÌ

APARAÇ DA FA JÖ, PROIECTURS
ALBUMS POR FOTOGRAFIES
y CHEDRI

Svilupé fotografies y fa dô

CIASA DE AREDAMËNT

gaderform

Longega

Fajun por l' pic' y por l' gran düt sön musöra:

**ciamenes da durmì
ciamenes por mituns
ciases da füch
stües y studios
tafladöres y döt l' aredamënt pur locai da sté saurì.**

Gnide instësc te nüsc locai de mostra a ti ciaré a nostra cualité o telefono
nesse al numer **0474/51178**, spo gnuñse nos a Se ciafè.

nö

AUTOHAUS MOSER

**Osc auto-nö o adorè -
speta belo tlo da nos,
metü al segü dal čialt y dal frëit,
dala plöia y dala nëi.**

FIAT
BORNECH

SARTORI ERMINIO

Feramënta y toc -

Material da frabiché

BORNECH - Tel. (0474) 85449

Da vigne sajùn la dërta ćialzadöra
da

A. FALK

BORNECH - Strada Zentrala nr. 28 y 7

Na gran lîta de ćialzadöra por ëi - ëres - mituns

VIDER Y PORZELANN
MASSARIES POR CIASA Y CIASADAFÜCH, HOTEL Y USTARIA
PATÜC DE CIASA
COSES D'ERT POR LA CIASA
ARTICLI POR SCINCUNDES

K. NEUHAUSER

BORNECH - Tel. 85 2 97

Milio Castlunger y mituns

S. MARTIN
Tel. 53.119

Fesc laur de fer batü a man por
ciases privates, hotì y botèghes;
feriades de finestra y de porta,
crusc da mort, de bel patük por
inforrà la ciasa y por scincundes.
Fesc ince cadrëies y d'atres mas-
series de fer por paurs.

WALTER VON ZIEGLAUER

DROGHERIA SPEZIALISADA — PERFÖMERIA
— CORSETTERIA — CORUSC — ARTICOLI DE
COSMETICA Y ARTICOLI SANITERS

39031 BORNECH

Strada dl Graben/di Bastiuns, 18 - Tel. 85 8 55

Sport FRANZ
SAN CIASCIAN

Confeziuns - Roba da mangé - Articoli de sport
Chertes y Folieç

Sport Tony
L A I L A

Confeziuns - Roba da mangé - Articoli de sport
Chertes y Folieç

BOTËGA DAI CORÙSC
V. DEMATTIA

39031 BORNECH, GRABEN 4 - Tel. 85595

Vigne sort por depenjadúsc y artisc y Tapeç
Al vëgn ince dè conséis

J. Schönhuber

BORNECH - Tel. 0474/85425 - 85827

Patüc de porzelann y de spidl, massaries de čiasa
y de čiasadafüch, aredamënt por hotì

Al menü: Strada de Cité 19

Al engross: Via Verdi 8 (Rienzplatz)

**Sales da tét Wierer.
I "toc stersc" por tò tét.**

Grup Wierer

Scagn Zentral

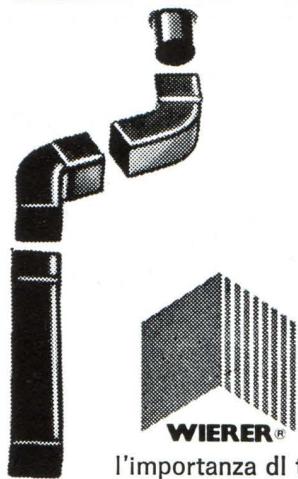
39030 CHIENS (BZ)

Tel. (0474) 55381-2-3-4-5

Por informaziuns:

CHIENS (BZ)

Tel. (0474) 55 308

l'importanza dl tét

MURIN Y
PRODUZIUN
DE OJURADÖRA
DA FORZA

RIEPER

39030 VANDOIES
TEL. (0472) 49 821

SËGN LAURUNSE INCE PUR I PAURS

I FAJUN:

- Botes pur mëte ite de vigne sort
- Botes da mëte sön transporteri y sön mulli
- Massaries pur tignì sô liché
- Silos pur ojeradöra vérda
- Silos pur liché
- Rôs d'acià

Damanede ofertes y cunsëis a

P. KAMMERER & SÖHNE - Kiens
ROHR-UND TANKBAU

Tel. (0474) 55-3-17 / 55-3-86

LA CAROZERIA

Richard Leitner

BORNECH - Tel. 85486

Se comöda les carozeries di auti
S' i fej indò nös

Dr. Arch. Erich Agreiter

büro de progetaziun e musuraziun

La Val nr. 182 tel. 0471/84110

BUTËGA DL PAPIR Y DI LIBRI

G. PUERARI

BORNECH — Via Bastioni nr. 2/E

Libri — Papir — chertes — giornai — roba d'uffizio; Comisciuns
po laurs de timbri y tipografia; Filatelia cun servisc de novités;
Tabach — stempli, marches y chertes da bollo

**De bunes
SORTS DE ČIAJÓ
cis pur
Ciases d'albérch
y Pensiüns:**

- .TILSIT**
- .PUSTERTALER ALPENKÄSE**
- .FONTAL**
- .PRESSATO**
- .ITALICO**
- .TALEGGIO**
- .CAPRINO**

Cassa de Sparagn dla Provinzia da Balsan

fondada dl 1854

L'Istitut Monetar de Südtirol
con l' gran survisc de banca:
pur nos n'è degun problem monetar massa
pice y apëna un problem massa gran.

Al vëgn
dé cunsei da meter
ia scioldi
dé n' gran fit söi
scioldi metüs te
cassa
impresté scioldi sön
mosüra
impresté scioldi
ai paurs y pur d'atri
scopi
impresté scioldi
con hipoteca
impresté scioldi
por fabriché

Ara à
survisc por l' comerz
con i stati foresti
scechs pur iadi
chertes de scechs
por l'Europa
la organisaziun
de iadi
TOURDOLOMITE

Damanede purchel in próma
la Cassa de Sparagn,
can che ara va de tusc scioldi.

L' tru dala filiala plü dainprò n'è nia lunch:
Os ciafeis la Cassa de Sparagn
41 iadi tl Südtirol

CASSA DE SPARAGN DLA PROVINZIA DA BALSAN

Aministraziun y Direziun Generala a Balsan,
Strada dla Cassa de Sparagn 12/b
Agenzies a Balsan, Maran y Bornech
y **38** filiales
te dütes les perts dla provinzia